

Helena

AS ASMU ĀĻNI PROGŌJUSĀ JAU ŠYMĀ PASAULĪ

SEŠPADSMIT GODU SIBIREJĪ (ATMINIS)

(„Tāvu zemes kalendars” 1963)

Saturs

ĪVODA VĒRDI	3
ATMIŅU SUSĀTĪVI	4
KARA SĒKUMS	5
DZEIVŪKLĀ IZKRATEIŠONA	5
PYRMŌ APCĪTYNŌŠONA	6
SARUNA AR ČEKISTU	9
KAI AR MĪSIM APZAGŌJA	10
SASKARĀ AR LATVĪŠU KOMUNISTIM	14
SIBIRĪŠU ĪRAŽYS	15
DORBA APSTŌKLI LAGERA VYRTUVĪ	16
BIEGŠONYS MIEGINŌJUMI	18
IEDĪŅŠ I ATLEIDZEIBA PAR DORBU	21
PĪDZEIVŌJUMI KARAGANDĀ	22
ĻAUNU CYLVĀKU SAGŌDŌTYS CĪŠŠONYS	25
DORBA LAIKS LAGERĪ	26
KORSTUMS I SLŌPIS	26
STARPEIBA STORP LAGERI I IZSYUTEIŠONU	28
SIBIREJIS ĪSPAIDI	30
KŪ STRŌDŌJA LAGERA ĪMITNĪKI	32
DAŽYS SEJIS	34
1904. GODA LATVĪŠI SIBIREJĪ	35
LATVĪŠI SIBIREJĪ	35
DZEIVIS APSTŌKLI KAZAHSTANĀ	38
DAŽI FAKTI NU DZEIVIS KAZAHSTANĀ	40
SASKARĀ AR MUHAMEDĀNIM	40
STRŌPĀ PAR VŌRPU ZAGŠONU	43
BOĻŠEVIKU MORALĀ	44
POPI SIBIREJIS NŪMETŅŌS	46
CELĀ IZ DZIMTINI	48
PEC ILGIM GODIM TĀVA SĀTĀ	49
LUTERAŅU BAZNEICĀ ĪREIKOJ KLUBU	50
STALINA JUBILEJA REIGĀ	52
NAIDS PRET STALINU	53
KAIDYS GIMINIS TRAGEDEJA	58
VĪNYS GIMINIS IZPUTYNŌŠONA	59
VYSAIDI FAKTI	60
ŪTRRAIZEJŌ APCĪTYNŌŠONA	61
ARESTI, CĪTUMS, IZSYUTEIŠONA	62
PAZEIŠONYS ZEIMĀ SIBIREJIS MEŽŪS	64
PATRIOTA NŌVĀ	65
TURPYNŌJUMS	67

ĪVODA VĒRDI

Kū itá pastōstu, tei ir teira patīseiba, nav izdūmōts i pīlykts voi sabīzynōts nikas. Eistineibā itá ir tik moza dalá nu tō, kū pōrdzeivōju, izjutu, dzierdieju i redzieju. Ka maņ Dīvs dává iztureibu pōrcīst i atsagrīzt, tod jiutu, ka maņ ir jōrunoj tūs tyukstūšu vōrdā, kas palyka svešumā, ar kurīm beju dīndīnā kūpā i kas gōja bījī spāka godūs, pec kurīm jūs pīdareigī nabeigš ilgōtīs, skumt i gaidāt, varbūt koč kai atsagrīzš, cikom viņ jī dzeivōš. Bet jī naatsagrīzš, jo jī apklusā i izdzysā, pyrms nakai jūs vaidus kaidš dzierdāja. Būtū variejš rakstāt vasalus siejumus, kab būtū vadusā dīnys grōmotu, kab būtū bejš iz kō rakstāt i laiks, kod rakstāt. Nūdūdūt šōs sovys atminis laseitōjim i it īpaši nōkamai paudzái, muna vieleišonōs ir: lai Dīvs jiusus sorgoj nu tō, kū mās (dzeivī i myruši) pīrādzājam.

Pec Stalina nōvis 1953. godā Moskvys generalprokurors maņ izsnādzá šaidu dokumentu: „Tīsōta 1941. g. iz 8 godim lagerī, 1950. godā iz izsyuteišonu iz 10 godim iz Krasnojarskys apgobolu. Līta izbeigta pīrōdiejumu tryukuma deļ.”

ATMIŅU SUSĀTIVI

Lai gon soka, ka laiks dzeidynoļ vysys bryucis, tūmār ir lītyš, kurys laiks naspiej izdzāst i izleidyntōt. Īvainōjumi jaunam kūkam dreīži aizaug, bet vacōkam kūkam tī ir radzami ilgim godim. Tai i maņ: kas var aizmierst pōrdzeivōtū i izcīstū. I ka grybātu, tō navar aizmierst. Māš asom atmiņu susātivi. Dzeivá tai pōrzamaināja, ka paņ tī, kas palyka pi dzeiveibys, vairs napazeist sovys apkōrtnis. Kod 1939. godā nōcám zam jaunōš varys, žideni mýsu piļsātā sacāja: „Leidz šam beja jiusu laiki, tagad pīnōcá mýsu laiki.” Daži nu mýsu bejušim draugim i kaiminim mieginōja pīzalabynōt pi jaunōš varys i tikņ iz prišku. Nu mýsim jī sōcá rautīs molā kai nu spitaleigim, ni vairs runōja, ni sazatyka. Pi kotra gadīnā jī mieginōja pastreipōt, ka ar mýsim jīm nav sakaru, i izaturāja tai kai nikod nabýtu mýsu pazynuši, jo iz mýsu kryta jaunō laikmeta āna. Kū tagad, pec 16 godim var īsōkņ ar sabeigtu veseleibu? Muna veseleiba palyka cītumūs i Sibirejī, kur strōdōju cyņraiz 36 stuņdis bez pōrtraukuma, a 18 dorba stuņdis dīnnaktī beja parosta līta, strōdōju bez atpyutys. Mýsu laikmets ir pagōjš kai āna, i taidi cylvāki kai as tagad ir mozi i klusi, kai paruna soka: kai pálá zam slūtys. Gors tūmār ir dzeivs, i vīneigīs gondariejums ir tys, ka spieju vīnkōršūs vōrdūs pasacāņ cytim, kū izcīšu. Zynoms, kas patš nav tō pōrdzeivōjš, tam gryuši býš īzajustņ koč dūmōš, kū izcītá tyukstūšom nalaimeigūs uperu godim ilgi dīndīnā bezcereigijā dzeivī. Jī vylka dzeiveibu i vys vāļ cerāja atsagrīzņ sovejūs vydā i satikņ sovus mīlūs. Bet vīns pec ūtra jī salyma, naspāka, boda, soltuma, slimeibu i izvōrguma nūmōkti. Nazkod jūs mōtá beja aukliejusá i ceriejusá iz atbolstu vacuma dīnōš. I kur palyka mōtis

cereibys? Maņ līkās, ka munys cīsšonys b̄ytu bez nūzeimis, ka as nab̄ytu variejusá nivīnam pastōstāt̄ par patīsijīm apstōklim.

KARA SŌKUMS

Pīktdīnis reitā, 1939. goda pyrmijā septembrī sōcās kars, lelōs nalaimis sōkums, kas pūstā aizvādá miljonus. Pyrmōs kara dīnys reitā pušsepteinōs stuņđōs beja pyrmīs uzlidōjums Pūlejai. Vōcu lidmašinis nūsvidá bombys iz aerodromim i cytim kara objektim. Tai tys atsakōrtōja kotru dīnu nu reita da vokora leidz 16. septembram. 17. septembrī agri nu reita Minskys radeja paziņōja, ka sorkonō armeja ir pōrgōjusá Pūlejis rūbežu. Skumeigōkys i drausmeigōkys dīnys nivīns sovā myužā nabeja pīdzeivōjš. Kū tod máš izjutom, tō navar izsacāt̄ vōrdūs. Máš vysī bejom kai saindāti, kai pušdzeivi. Tōlōkōs dīnys rōdāja, ka m̄ysu baigōs sajiutys nav bejušys bez pamata.

DZEIVŪKLÁ IZKRATEIŠONA

Pyrms apcītyņōšonys m̄ysu dzeivūklis tyka divi ŗaizis izkrateits: pyrmū ŗaizi 1939. goda 25. decembrī, ūtrū ŗaizi 1940. goda 19. majī. M̄ysu dzeivūklī ībruka pīci bruņōti veirīši uniformōs i sacāja, ka meklej īrūčus i literaturu, vārstu pret vaļdeibu. Pyrmijā izkrateišonā tī meklātōji pajāmá radejis aparatu, šyunamū mašini, dažus stuņdinīkus, zalta gradzynus, naudu, viertspapeirus (akcejis), plāsá sīnu i meklāja, izlauzá greidys dieļus i památá ustobu kai pūstažu. Beigōs m̄ysim lyka pazarakstāt̄, ka m̄ysim nav nikaidu ībyldumu pret dzeivūklá izkrateitōjim i ka m̄ysim nikaida pōresteiba nav nūdareita. Taidis paroksts izkrateitōjim beja

vajdzeigs, lai pēc tam nivīns nacaltu praseibu par nūlaupeitū montu. Ūtrijā krateišonā reikōjās taipaṭ i pajāmá tū, kū pyrmijā ŗaizī krateitōji mýsim vāļ beja atstōjuši. Bet mās nabejom vīneigī. Taidu kai mās beja miljoni, kas cītá klusi i mīreigi. Jūs ocu prīškā izlaupāja jūs sātu, pēc tam arestāja pošus, sabōzá cītumūs i izsyutāja iz Sibireji. Voi par jīm pasaulš kū zyna?

Apcītnōšonys dīnā, 1940. goda 19. majī īzaroda veiri: vīns palyka ōrā pi durovom, lai sorgōtu kab mās naizbāgom, a ūtrys pavielāja býṭ gotovim. Tod mās, vysy trejs giminis lūcekli: veirs, maita i as, nūzamátám ceļūs svātbiļdis prīškā i lyudzámās pādejū ŗaizi sovā ustobā.

Izīdams veirs sacāja maitai: „Tagad tu paliksi bōrineitá,” i tod bruņōtīs veirs atsasaucá: „Padūmu Savīneibā nav bōriņu, Stalins vysy ir tāvs,” a maita sōcá raudōṭ i saucá: „Nagrybu taida tāva!”

Pēc sešim mienešim apcītnōja i maitu, a dzeivūkli slādzá. Pēc tam dzeivūklis tyka izlaupeits. Maitu atbreivōja tik 1941. goda 22. junī, kod cītuma tyvumā kryta vōcu bombys.

PYRMŌ APCĪTYNŌŠONA

Pyrmū ŗaizi sovā myužā tyku apcītnōta zam Padūmu okupacejys varys 1940. goda 19. majī. Nu pyrmōs apcītnōšonys da 1941. goda 5. junám beju īvītōta Minskys cītumā. Tī pavadieju 13 mienešu. As beju 14. kamerā, veirs beja 76. kamerā. Mýsu kamerā beja 35 sīvītis, kur normaly vīta býtu deļ 10. Veirīši beja vāļ vairōk saspīsti, jī beja pa 100—150 vīnā kamerā. Jīm nabeja vītys, kur sādāṭ, jau narunojūt par guleišonu. Stōvāja kōjōs i pōrzamaineidami sādāja iz greidys. Vyss beja kai bišu strūps. Vysy

sīnys skanāja i runōja. Zinis nūdává ar Morzis ābeci, i mās̄ zynōjam par ōrpasauli. Draugi apsveicá vīns ūtru ar klauveišonu pi sīnys.

Kaidis židenš, kas veiram breiveibys laikā beja palicš porōdā 400 zlotu nūpiercš cītuma veikalā svīkstu, cukri i zīpis, īsvīdā paceni nu ōrspusis pa lūgu.

Vairōkys ڑaizis stōvieju ar seju pi sīnys i tyku systa, bīdeita. 35 ڑaizis mani pratynōja, vysod naktī. Pratynōšona ilgst 4—5 stuņdis, bet beja gadīni, kod tyku pratynōta 24 stuņdis bez pōrtraukuma. Pratynōšonys laikā cylvāks nūdžebst, nūkreit i atžiergst. Laikam tī nav nikaidys vierteibys. Laiks tī ir apstōjš. Pratynōtōja prīškā namierst nivīns — mierst koč kur cytur. 1941. goda 17., 18. i 19. jūlī beju īmasta soltā karcerī ar 300 gramu maizis i iudini. Dīnu i nakti pyutá viejš. Solts beja iz plyka cementa, nabeja ni cysu, ni dieļu, bez kaidys apsagys. Pec divejom dīnom sabruku i vairs navarieju turātīs iz kōjom, mugorkaulš tai sōpāja, ka navarieju taišni turātīs. Trešijā dīnā, kod sorgi atvārá durovys, as izrōpōju iz vysom četrom. Beju otkon prīceiga, tykusá atpakaļ pi cylvākim. Sīvītis mani satyka sirsneigi. Minskys cītumā beja apmāram 7000 pūļu, vairōkōs kamerōs saspīsti kai siļčis bucā. Storp apcītynōtīm vyss vairums beja veirīši. Apzagōja ar mýsim naciļvieceigi, spīdzynōšona beja brīsmēiga. Dažys maitinis atnásá nu pratynōšonys iz nešļovom ar salauztim sōnkaulim i atsystem plauškom. Tys īriednis, kas pratynoj, patš nasyt, bet pīit kaidis cyts nu molys, eists beņdā. Tam cylvākam ir brīsmēigs izskots, nu jō skota viņ jau pōrjem šausmys. Syt ar kulākim par golvu i gryusta.

Muna pratynōšona ilga 9 mieneši. Beju tai izvōrgusá, ka beju ar mīru parakstāš sáv sprīdumu, kas parádzāja 20 godu cītuma (tai maņ tyka apsūleits), lai tik izbeidz pratynōšonu i mūceišonu. Beju galeigi bez spāka. Bet ar tū viņ, ka atsazeist par vaineigu, napīteik;

prosa, lai nūdūd cytus. Pratynōtōjs tai i pasoka: „Atsazeisti i pasoki cytus leidzvaineigūs, tod bȳsi breiveibā.” Par naatsazeišonu i cytu nanūdūšonu beju ilykta iz trejom dīnom karcerī, kai jau minieju. Pec sešu miennešu nūtureišonys cītumā, vainis naatroduši, pratynōtōji beja nūbraukuši iz munu 1939. goda dzeivis vītu i samekliejuši pret mani apsyudzeibu. Storp apsyudzātōjim beja kaidis žydu veikala turātōjs, kas beja aplīcynōjš, ka as nikod naasūt īzapierkusá žydu veikalūs, i ūtrys beja kaidis advokats Sartoni, pec izaceļšonys itālītš, kas beja apgolvōjš, ka as izastōjusá pret Padūmu varu. Tai muna kontrrevolucionarō darbeiba beja pīrōdeita. Tū skaitāja par Padūmu īkōrtys pamatu graušonu, i par tū draudāja borgs sūds. Pratynōtōji maņ cālā priškā vysaidus apvainōjumus. Tyka pōrmasta katōļticeiba, svātys Komunejis pījimšona, nautticeiba Padūmu varai itt... Ŗaiz pec ilgōkys pratynōšonys sabruku, mani sōcá kratāt drudzš, i as tod nūliemu parakstāt protokolu munā lītā. Tod mani aizsyutāja iz Moskvu tīsōt, kur lītu izsprīž pec standarta 8—10 godu iz lageri. Tīsneši ir trejs, tai saukta „trojka”. Oficialjš nūsaukums ir krīviski taidis: особое совещание „speciala padūmá”. Maņ pīsprīdá 8 godi. Izsyuteišona iz Kazahstanu.

Tys lagerš atsaroda pi Balhaša azara. Tī nav ni kūku, ni mežu, tik plyki akmiņu kolni i īlājōs breiniškeigys pļovys, kur gonōs lūpi. Iudinš ir sōleits i nagaršeigs, lobs dzaramīs iudinš ir rata līta. Pymī divi godi lagera īmitnīkim ir jōstrōdoj vysaidi dorbi. Storp lagera īmitnīkim beja ōrsti, advokati, inženeri, goreidznīki, īstōžu darbinīki, školōtōji. Jūs dorbi ir: pļauš sīnu, lauzš akmiņus, rakš zāmi. Mežu, kai minieju, tī nav, aug tik osi, mežūneigi, ierškeižim leidzeigi kryumi, kurus vajaga cierš ar sierpim. Ūtrijā dīnā pec

īzarasšonys lagerī mani aizsyutāja cierst̄ tūs kryumus. Iz dorbu vajdzāja īt̄ kōjom 8 km kolnā. Gōjam kūpā ar cytom sīvītom.

1941. goda 2. julī bejom aizsyuteitys kolnūs kryumus cierst̄. Tod as myru nu slōpōm. Tyvōk par četri kilometri nabeja iudinā ni lasis. Pakrytu i padžeibu. Tod uperieju sovu dzeiveibu par Bazneicys uzvaru.

Pyrmiajā godā lagerī maņ vajdzāja strōdōt̄ vysaidus dorbus: zīmā rak̄t̄ snīgu, teirāt̄ ceļus, rak̄t̄ zāmi, meicāt̄ mōlu. Tod palyku naredzeiga iz 10 dīnom i tyku īvītōta slimineicā. 1942. godā nu 4. leidz 25. martam maņ vajdzāja vodōt̄ akmiņus. Beja brīsmeiģi gryuts. 25. martā lyudžu Dīva Mōti, lai par mani apzažāloj. Nūtyka breinums, 26. martā mani nūzeimōja iz vyrtuvi.

Vyrtuvī strōdōju nu 1942. goda 26. marta leidz atbreivōšonai 1947. goda 7. janvarī. Mani atbreivōja pyrms termina kai lobu strōdneicu, fotografāja, lyka avīzī i statāja krīvītom par paraugu, kai vajaga vadāt̄ saimisteibu. Atbreivōšonys kartī beja raksteits: „Tisōta par kontrrevolucionaru darbeibu i ir socialy beistams elements.”

SARUNA AR ČEKISTU

1941. goda 13. junī mani kūpā ar 35 pūlītom izjāmā nu cītuma Moskvā i syutāja iz lageri. Celā storp Moskvu i Sverdlovsku m̄ysu viļcīnā nūdaliejumā īnōcā NKVD viersinīks i sōcā ar m̄ysim runōt̄. Pūlītis nivīna naprota krīviski runōt̄, deļtō ar tū viersinīku runōju as vīna. Jys sōcā līlātīs: „Māš arviņ paplašņojom sovys rūbežys, dreiz̄ vyss pasaulš b̄yš m̄ysu rūkōs.” As pādejā godā cītumā beju turāta kai bucā i par pasaulā nūtykumim moz zynōju. As jam vaicōju: „Kur to otkon paplašņojot sovys rūbežys?” Jys soka: „Vot, pagōjušu godu māš ījāmām Latveji, Leitovu i Igauneji, as patš beju, klōt, ka

máš ījāmám Reigu. Redzieju, ka tī daži fašisti lācá nu trešō stōva iz īlys i beja beigti. Bess jūs zyna, parkū jī tai dareja.” As jam atbiļdieju: „As gon zynu, parkū tī cylvāki lācá nu mōjis trešō stōva iz īlys — partū, ka jī pazaudāja breiveibu. Bet breiveiba tautai ir vysdōrgōkō līta. Lobōk ir ar īrūci miert, nakai iz celim dzeivōt.” Tod jys beja kai par muti systs, naatbiļdāja ni vōrda i dreiži izgōja nu mýsu nūdaliejuma. Tys beja celā iz Kazahstanu.

KAI AR MÝSIM APZAGŌJA

Grybu pīmināt pōrs vōrdus par apzaīšonu. Ir starpeiba storp dzeivi cītumā i lagerī. Cītumā máš nabejom cylvāki. Administracejai i apsorgim nav runys ar cītumnīkim. Mýsim tik atlyka izpiļdāt pavielis. Kur pavielāja, tī vajdzāja īt, kū lyka darāt, tū vajdzāja darāt. Kod vādá iz pratynōšonu pa cītuma koridoru, jo apsorgs rādzāja, ka kaidis nōk preteim, tod jys gryudá cītumnīku ar dagunu sīnā, i tī vajdzāja stōvāt, cikom garomgōjiejs beja pagōjš. Pi tam vysod tei gryusšona tyka izdareita ar lomu vōrdim. Beja jōit iz pierti, iz pastaigōšonu. Beja jōpanas pastōveigys izmekleišonys, šymā gadīnī as dūmoju personeigu izkrateišonu. Administraceja beidōs, ka varbūt cītumnīkim ir kaidi sakari ar ōrpasauli. Tyka mekleiti īrūči, reiki, informaceja i vyspōr koč kas taidis, kas skaitājās naatļauts. Cītumnīki nadreikšt skali runōt, nadreikšt dzīdōt, Dīvu lyugt.

Sībirejī, lagerūs beja politiskys sapuļcis, kurōs lasāja avīzis i izskaidrōja politiskus nūtykumus. Lagerī vīna telpa teik saukta par klubu. Tī sīnys ir aplypynōtys ar lozungim, afišom i diagramom, kas cyldynoj Padūmu īkōrtys sasnīgumus. Atseviškūs plakatūs teik rōdeits, kaida býš dzeivá, kod pasaulī býš piļneigs komunisms i kod

vairs nabījš kapitalisma i privatīpašuma saimnīkōšonys veida. Patīseibā tī vysy lozungi i plakati lagerī izaklausa kai izsmīklis, saleidzinojūt, kū tāloj plakati i kaida tei dzeivá eistineibā lagera īmitnīkim ir. Tivleņ pec ībraukšonys lagerī 1941. godā redzieju iz sīnys plakatu ar izrokstu: „Жизнь стала лучше, жить стало веселее” (Dzeivá palyka lobōka, dzeivōtš palyka prīceigōk). As nūdūmōju, ka tū nu lagernīkim kaidis ir izkōrš par apsmīkli, i sacieju vīnam brigaderam, ka tū vajaga nūjimtš. As sacieju jam: „Máš itá lejom osorys i gaidom nōvi,” bet jys vīnaldzeigi atbiļdāja: „Tam tai jōbīn, tys ir eistineiba.”

Administraceja mieginōja lagernīkus pōrtaisāt par komunistim. Tam nūlyukam nūtyka prīšklasiejumi i tyka rōdeitys filmys. Tymōs, zynoms, pi komunistim vyss ir lobōk, a vysur cytur pasaulī ir slyktōk.

1946. godā beja šaids gadīnš. Mýsu lagerī izrōdāja filmu „Зверство фашистов” (Fašistu mežūneiba). Vīna darbineica, agrōkō žurnalistá, kas lagerī strōdōja kai breivs cylvāks, pec tōs filmys izasacāja tai: „Máš rōdom, kū dora fašisti, bet narōdom, kū máš pošī dorom.” Tys beja vokorā. Tō izsaciejuma beja pīticš, lai jū pa nakti nūtīsōtu. Kod reitā ap sešom stuņdom gōju iz dorbu, redzieju, ka tū sīvīti ar šautiņom jau aizvādá prūjom. Jei, mani īraudziejusá, īzaklīdzá, saukdama mani vōrdā, jo máš bejom labi pazeistamys: „Ar Dīvu, mīlō! As dabōju septeinus godus spaidu dorbu.”

Beja storp lagernīkim i taidi, kurus saucá „продажные” (nūdevieji i spīgi). Taida beja vīna jauna lītovītá nu Kaunis. Jei prota vairōkys volūdys i vysaidi mieginōja pīzalabynōtš pi cylvākim, īpaši pi tīm, kas beja kaidā omotā. Jei leida ari pi maná i mieginōja izprovocātš, bet mani breidynōja ōrsti i apkūpieji, kas sacāja, ka jei

ir spīgōtōja i nūdevieja, i partū as ar jū sarunā naīzalaižu. Jei tyka nūdavusá vairōkus sovus tautišus. Pīmāram, kaidis nu leišim beja izasaciejš: „Mýsim Amerikā ir daudz draugu.” Jei beja paziņōjusá tū gadīni, i tam cylvākam pīsprīdá 10 godu spaidu dorbu. Tod vīna leišu máitiná beja izasaciejusá: „Leišu karaveirim šineli ir nu daudz lobōkys drābis nakai krīvu karaveiru šineli.” Par tū tai máitinái pīsprīdá 10 godu. Kaidis nu bejušijim leišu viersinīkim beja nīvōjūši izasaciejš par sorkonū armeji: ari tū gadīni spīgōtōja beja paziņōjusá, i rezultatā tam cylvākam pīsprīdá 10 godus spaidu dorbu. Tī ir nadaudzi gadīni, kurus as zynu, bet tī nikaidā zinī nabeja vīneigī gadīni, kur jei beja vaineiga. Vīns Dīvs zyna, cik uperu guļ iz nūdeveigu cylvāku sirdšapzinis.

Lagerūs dzeivá ir smoga, bezcereiga, pazamōjuša i bez ōreja mīryņōjuma. Ka kam stypra ticeiba, tys nūzaslādz sevī i nas sovu krystu preteim naizbāgamai, tyvai nōvái kai Pesteitōjs tū násá klusādams.

Daudzi cylvāki nūnōcá izmysumā i poši sáv atjámá dzeiveibu, pazakōrdami voi pōrgrīzdami dzeislys. Pa laikam tū izdarēja naktī, īleiduši koč kur kaidā kōktā. Reitā jūs atroda jau steivus. Beja vīns smogs gadīņš, kuru personeigi pōrdzeivōju, jo tys nūtyka munu ocu prīškā. Beja lagerī kaidis igaunš, mōkslinīks, ļūti inteligents cylvāks. Krīviski jys naprota. Jam pīmārōta dorba nabeja. Kaidu laiku dzeivōja nu tō, kū beja pajiemš nu sātys. Varēja manā, ka jys nazkod beja bejš pōrticš cylvāks. Jam tyka syuteits nu mōjom pa ŗaizái, bet vālōk pakys vairs napīnōcá. Jys tod sōka dzárt i pastōveigi beja pīzadziers. Ŗaizi ādamustobā, kur as strōdōju, jys pīgōja pi maná, pi lūdzená i runōja nazkū videji storp krīvu i latvišu volūdu. Jys tod maņ sacāja, ka tei asūt šō pādejō butelá. As nu tō saprotu, ka jys pōrstōš dzárt, i vāl jū palīleju. As sacieju: „Ļūti

pričajūs, ka pōrstōsit dzārt, maņ jiusu ir žāl.” Tod jys vairōk nikō nascāja, atsasveicynōja, aizgōja pi spīgelá i turpynōja dzārt. Kod beja izdziers, jys īsōvá sáv lūdi golvā. Reibīnš vysus satraucá.

Beja vairōki pazakōršonys gadīni. Daži pīsacāja boda streiku i napījámá nikaida iedīnā. Pīminu, ka vīns pūlš myra 14. dīnā pec boda sōkšonys.

Kod beja lels pōrtykys tryukums, lagernīki mieginōja sáv koč kai dabōt lelōku davu, lai izvylktu dzeiveibu. Pīmāram: kūpā ar sovu katleni maņ pi lūdzená padává trejs voi pīci rubli. Tys nūzeimōja, ka jam vajdzāja īlikt lelōku porceji, līku galis voi zivš gabaleni. Bet as taidōs řaizjōs naudu svīžu jīm atpakaļ i nikod najiemu. Beja strōdneicys, kas pōrdává maizi, 500 g par 20 rubļu. Ka maņ beja kaidš gabalēnš maizis, tod atdevu cylvākam, kas lyudzās. Bīži viņ atdevu sovu porceji maizis, staigōju nūpleisusá, bet cytys strōdneicys pīkrōja naudys. As navarieju panášt cylvāku lyugšonūs pec maizis gabalēnā. Pīminu, ka řaiz beja taidš gadīnš. Vīns izvōrdzš veceits, kas navarāja izstrōdōt normu, nōcá lyugt maizi. Vīnu nakti, jau labi vālu, kod vakarinis jau seņ beja izdaleitys, jys pīnōcá pi lūdzená i lyudzās: „Īdūđ gabaleni maizis! Vairōk tāv napraseišu.” As jam atdevu pādejū, kas pi maná beja. Reitā dzierdieju, ka jys jau beja mirš. Tai i beja, ka jys vairs nanōcá pi maná maizis lyugtu.

Sešus godus pec nūmatynōšonys Sibirejī as nadreikstieju rakstāt i sajimt viestulis. Beju piļneigi atškalta nu sovejīm i nu pasaulá. Pec kara dreikstieju rakstāt řaizi mienesī. Muns vīneigīs mīrynōjums beja lyugšona. As lyudzūs i jutu, ka maņ lobijā pusī kaidš stōvādams soka: „Nazabeiš! As asmu ar tevi.” Tod maņ rodōs drūsmá i mīrs, tys dává maņ pacīteibu, i maņ beja sajiuta, ka maņ ir aizmugurá, lai gon svešumā i vīntuleibā.

SASKARÁ AR LATVĪŠU KOMUNISTIM

Pyrmijōs dīnōs lagerī 1941. goda julī beju kūpā dorbā ar divejom latvīšom. Tōs beja dzymušys Krīvejī Pyrmō pasaulá kara bieglu laikā, augušys komunistu vydā i beja pōrlīcynōtys komunistis. Vīnai uzvōrds beja Vējiņš. Mýsu saruna řaiz īzasōka ar tū, ka as sacieju: „Krīveja ir pylna ar spaidu dorbu lagerim.” Jei iz tū atbiļdāja: „Ka nazyni, to narunoj! Pi mýsu nav spaidu dorbu lageru, bet ir lobōšonys nūmetnis.” Tod as sacieju: „Ak, tai gon! Tod jau i tevi vajdzāja pōrlobōt, jo laikam vāļ nabeji eista.” Ar taidu vairōk nazagribāja i runōt.

Storp latvīšom vāļ beja vīna, Margarita Krustiņa, vacōka sīvītá. Jai vaicōju: „Voi tici Dīvam?” Iz tū jei atbiļdāja: „Kas táv par dareišonu!” Tōlōkā sarunā izzynōju, ka jei dauđz cītusá. Jōs veirs bejš 1905. g. revolucionars, ar sirdi i dvāseli atsadevš komunismam. Jei sacāja, ka jōs veirs bejš vīns nu eistōkīm i lobōkīm komunistim, bet jam nasakrytušys dūmys ar Stalīnu, i jys ticš nūlikvideits 1937. godā; jei kai nauticama izsyuteita iz Sibireji, iz lobōšonys nūmetni iz 10 godim.

Beja vāļ kaidis cyts gadīņš. Kaida sīvītá, pec nūzadorbōšonys feldšerá, cālusās nu Reigys, Krīvejī tykusá 1923. godā. Leidz 1937. godam bejusá lela aktivistá, dorbōjusās kai partejis šyunys organizatorá, bet beja krytusá nažielesteibā i tīsōta iz 10 godim izsyuteišonā iz Sibireji. As jai vaicōju: „Voi tai ir pareizi, ka tevi par taidu aktivitati partejis lobā izsyutāja? Voi tei nav napateiceiba?” Jei maņ tai atbiļdāja: „Tys tai pareizi ir i tam tai vajaga bīt. Tu napazeisti komunisma, i ka tu naasi komunistá, to táv navaru iztulkōt. Saceišu tik vīnu. Partejai ir nūsprausta lineja. Tai ir jōbŷn,

voi tys m̄ysim pateik, voi napateik. Partejai ir izstrōdōta tōla nōkūtnis programa. Vysumā partejis politika beja gudra.” — „Bet kam tys vajdzeigs,” as sacieju, „ka tu tá esi?” Iz tū jei atbiļdāja: „Vyss, kū parteja dora, ir dareits partejis lobā, i tam tai ir jōb̄yn.”

Tod maņ palyka taid̄s īspaid̄s, ka tī ir cylvāki, par kurim m̄ysu tāvs mād̄zā sacāṭ: „Tāṣ jam koč mītu iz golvys!”

SIBIRĪŠU ĪRAŽYS

Tī dzeivoj krīvi, kas sevi sauc par vacim kristeigim (старые православные). Ar tīm patīseibā ir tai: jī ir nasamīrynōti boļševiku īkōrtys pretiniki. Jī naatzeist vaļdeibys pavysam i vysu dora preteim. Kū tik varys veiri pavielej, šī krīvi naatzeist i napylda. Jī nikur nalīk sova paroksta, nasoka sova eistō vōrda, tik kaidu izdūmōtu vōrdu, dorbā naīt, vaļstṣ svātkus nasvietej. Pīmāram, beja taid̄s gadīnṣ, kuru nūvārōju. Boļševiki naatzeist Zīmyssvātku. Zīmyssvātkūs vysim ir jōstrōdoj kai kurā parostā dorbadīnā. Tū tīsu vaļdeiba līk svietāṭ Jaunu Godu. To deļtō, ka vaļdeiba pavielej svietāṭ Jaunu Godu, tī krīveni gōja tymā dīnā iz mežu i strōdōja: grīzā kūkus vysu dīnu, lai tik, dareitu preteji tam, kū vaļdeiba pavielej.

Krasnojarskā i Novosibirskā cītumi beja pylni ar cylvākim. Cītumi beja tai pōrpiļdeiti, ka nabeja vītyš, kur sādāṭ. Vajdzāja stōvāṭ kōjōš. Daži cylvāki mejōš: vīnu breidi stōv kōjōš vīnš, ūtryš sādṣ; pec tam tys, kas sādāja, stōv kōjōš, a sādṣ tys, kas stōvāja. Tod nūvārōju, ka krīvītis, tai sauktūs vacticeibneicys, kotru maizis kimūsu, pyrms lyka mutī, pōrkrystāja i pōrsvietāja, jo tū iedīni ir pagatavōjuši antikrysti, i deļtō tū iedīni skaitāja par naškeistu. Bet šōš ticeigōš sīvītis nikod nazamaināja ar cytom sīvīṭom; ka beja

dabōjušys vītu siedeišonai voi guleišonai, tod tū paturāja tik deļ sevá, nikod naļóvá cytai sīvitái atsasást, voi atsapyust. Leidzjiuteibys pret cytim jōs napazeist.

Pādejūs godūs, kod dzeivōju Krasnojarskys apgobolā, gadājās tiktīs ar ļūti ticeigim cylvākim — vītejim krīvim. Pīmāram, vīnā sātā ustoba beja pylna ar oltorim i svātbiļdom, kurys jī beja sanasuši nu cerkvom, kod tōs tyka izdemoleitys pīspīdu kolektivizacejis godūs, nu 1929. — 1932. godam. Pošys cerkvys tyka nūplāstys, cytys pōrtaiseitys par nūlyktovom.

Tūs cylvāku mōņticeiba i aizsprīdumi ir taišni pōsokaini. Maņ gadājās bīt vīnā pogolmā, kod saimineica slaucá gūvi. As, nazynōdama tō lykuma, ka tod nadreikst runōt, kod gūvi slauc, sacieju saimineicai: „Lobvokor” Jei maņ nīkō naatbiļdāja. Tod as sacieju vāļ ŗaizi: „Lobvokor!” drusku styprōkā bolsā. Pec breiža saimineica atjámá rūkys nūst nu gūvš, nūlyka slauktivi molā i sacāja nagrybādama: „Lobvokor!” Gūvi slaucūt, nadreikst runōt ni vōrda, cytaidi pīns bītš pagolam.

Vīnu pavasar nabeja leita i sausums pastōvāja ilgōku laiku. Tod tōs ticeigōs sīvītis mátá krystu ikonys prīškā 70 ŗaizis, nakti gōja ar iudiná spanim iz kopim i tī iudini izlāja. Voi niu deļtō, ka tōs bōbenis lāja iudini iz kopim i mátá krystu 70 ŗaizis, voi pīnōcá eistīs laiks leitam, tai pec kaidom pōrs dīnom leits labi nūleja. Vysi jutōs atvīglynōti, bet seviški tōs bōbenis beja pōrlīcynōtys, ka jōs izsaucá leitu.

DORBA APSTŌKLI LAGERA VYRTUVĪ

Dorbs vyrtuvī beja ļūti gryuts i atbiļdeigs. Nabeja cylvāku, kam varātu izaticāt. Vysu vajdzāja pōrzynōt pošai i pošai atbiļdāt.

Beja jōstrōdoj korstumā i sutā bez kaidys ventilacejis. Dažražiz pītryuka elpys i uznōcā džeibūņš, bet atstōt dorbu navarieju. Daži cylvāki, kas īgōja vyrtuvī, ar steigu skrāja ōrā i sacāja, ka par 1000 rubļu mienesī tī nastrōdōtu, bet maņ vajdzāja strōdōt par ostoini rubli mienesī. Vālōk olgu paaugstynōja iz 15 rublim mienesī. Pīnōcā laiks, ka as sōču spļaut ašni. Dūmōju, ka ir tuberkulozā, bet ōrsti atzyna, ka nu pōrzapyuleišonys ir pōrtryukuši kapilari. Tuberkulozis naatroda. Dažu ŗaizi iz kōjom maņ vajdzāja bīt 24 voi pať 36 stuņdis. Nabeja nivīna, kas mani nūmaineitu.

Ŗaizi atbraucā kaida inspekejis komiseja nu Moskvys. Seiki vysu izmeklāja i maņ vaicōja vysaidus jautōjumus. Tei komiseja sastōvāja nu 8 personom. Sagōja vyrtuvī i maņ prasāja, kai maņ klōjās, kū dūdu strōdnīkim āst, kas šudiņ bīt pušdīņom itt. Iz vysim vaicōjumim atbīldieju. Tod tei komiseja īgōja atseviškā ustobā i vaicōja strōdnīku pōrstōvim, voi jī ir apmīrynōti ar povōru. Tī beja atbīldiejuši, ka ir ļūti apmīrynōti, tik šī asūt dzierdiejuši, ka jei asūt slyma i ilgōk navareišūt strōdōt. Tod dorba inspektors, kas beja tōs komisejis lūceklis, aizklīdzs: „Kai jiusim nav kauna i prōta, ka pīļōvāt leidz taidam stōvūklām!” Tivleņ, tymāpať dīnā maņ pīškeira divi nedelis atpyutys. Tei beja pyrmō ŗaizā pec vairōkim lagerī pavadeitim godim.

Pa 20 i vairōk stuņdis bez pōrtraukuma vajdzāja bīt iz kōjom tik deļtō, ka iz mani gulōs lela atbīldeiba. Vajdzāja pōrraudzāt iedīni deļ 1200 voi pať deļ 1500 cylvāku. Kod vīnā kaimiņu nūmetnī pec vīnom pušdīņom nūmyra ap 500 cylvāku, partū ka iedīnī beja īsvīsta indā, tod tys sacālā lelu saviļņōjumu i pi mýsu. Tymā nūmetnī vysu vyrtuvis personalu nūtīsōja iz nōvi par sabotažu; voi personals beja vaineigs voi nabeja, tys nabeja nu svora, tautys

prīškā grāka ōzš beja atrosts. Pi mýsu uzraudzeiba tyka pastyprynōta, Īzaroda komiseja pec komisejis, izdarāja inspekceji.

Seviški gryuti beja ceinātīs ar insektim, kuru tī beja kai mōkulš vosorā: myusys i ūdi. Cytrāiz lītōju pāru i dyumus, lai insektus dabōtu ōrā.

BIEGŠONYS MIEGINŌJUMI

Nūmetņōs, kas atsaroda Kazahstanā, nūtyka vairōki mieginōjumi izbāgļ. Bez atļōvis nūmetni atstōļ nabeja breivi nivīnam, i tai ka dzeivā tī beja gryuta: gryuts dorbs, lelys, faktiski naveicamys dorba normys, cītsirdeiga apzaišona nu apsorgu i administracejis pusis, iedīnā tryukums i vyspōr bezcereiga dzeivā, tod vairōkūs gadīņūs cylvāki beja mieginōjuši izbāgļ. Bet napīminu nivīna gadīnā, kur býtu izadevīs izbāgļ. Vysmoz máš nūmetnī pa vysu tū laiku nazynōjam nivīna gadīnā, ka kaidis nu lagernīkim býtu ticš breiveibā.

Tī, kurī beja bāguši, tyka nūgiuti, atvasti atpakaļ iz nūmetni i rōdeiti cytim par bīdynōjumu. Kotru vokoru vysus nūmetnis ģmitnīkus pōrbaudāja. Tys nūtyka pec dorba beigom: zīmā ap 7 voi 8 stuņdom, a vosorā ap 9 voi 10 stuņdom vokorā. Vysi tyka nūstateiti ryndā pa 2 voi pa 4, voi pa 6 i ka tod beja kaidis bieglis, tod jū vādā vysai ryndai garum, i vysim beja pavālāts tam bieglām spļautš viersā i nūnycynōļ ar vysrupōkīm vōrdim. Zynoms, storp biedziejim natyka rādzāts nivīns vasals, kurs drūši ģtu iz sovom kōjom. Vysi beja sadauzeiti i sakrūplōti. Daudzeji beja sagraizeiti tai, ka jīm vairs nabeja cylvāka izskota. Pi tam prīšknīks, rōdeidams iz bieglī, sacāja tai: „Ka mieginōsit bāgļ, to kotru gaida taidis paļ liktiņš.”

Beja vīns cyts gadīņš, kas palicš labi atminī. Tī beja kaida čigōneica nu Pūlejis, Stefāneja vōrdā, katōlītā, dūšeiga sīvītā; jei beja mieginōjusā izbāgť. Naktī vylki beja jū saplāsuši. Atrosta jei tyka na vysai tōli kolnūs. Faktiski atrosts tyka kaidš gobols nu jōš drābjom, pec kurom varāja pazeiť, i daži kauļy. Tod vīnu vokoru pōrbaudis laikā tūs kaulus i lupotys nu jōš drābjom rōdāja vysim priškā. Vyss tys darāja dryumu īspaidu.

Nūtyka vāļ vīns cyts interesants gadīņš. As jau zynōju pyrms bieģšonys, ka tī vajdzāja koč kam nūtikť, i maņ pošai vālōk vajdzāja paleidzāť pi ōrsteišonys. Apstōkli beja taidi. Vīna inteligenta krīvītā, studentā nu Harbinys instituta, Soņa Judina vōrdā, atsaroda mýsu nūmetnī storp vysim cytīm izsyuteitīm nabreiveibā. Jei beja braša i izneseiga maita. Jymā beja īzamīļōjš vīns nu nūmetnis prišknīkim, dorba plana vadeitōjs, precāts cylvāks. Jī obi tod beja nūrunōjuši bāgť slepeneibā. Prišknīks dabōja pōri zyrgu i linejdrošku (tys beja vosorys laikā). Beja pa nakti pīkrōvš pulka pōrtykys i vysa kō iz celā. Soņa dabōja atļōvi iz 24 stuņdom braukť dareišonōš iz kaimiņu nūmetni. Jīm nūdūms beja bejš bāgť iz Kīnu, iz Harbinu. Kīnys rūbeža atsaroda apmāram 400 kilametrū nu mýsu nūmetnis. Bet šī divi nabeja tivleņ laidušis iz rūbežu, bet nūzaglobōjuši kolnūs, jo vāļ gribiejuši īzadzeivōť. Pec 24 stuņdom, kai Soņa atpakaļ naatsagrīzā i prišknīka ari nabeja, tai izsludynōja trauksmi i laidā dorbā vysu aparatu: strelki (tī, kas sorgoj apcītnōtūs) ar sunim sōka mekleišonu, i pa radeji tyka paziņōts (telefonu tī nabeja), ka nūticš bieģšonys mieginōjums. Pagōja vīna, ūtra i treša nedelā. Biegli arviņ vāļ nav atrosti. Māš jau sōkom prīcōtīs, ka býš laimeigi tykuši pōri rūbežai, i jau bejom pōrlīcynōti, ka Soņa staigoj pa Harbinys īlom. I tūmār pec četrom nedeļom obejus, sakoltus dzelžūs, atvādā atpakaļ i īvītōja slimineicā (as tod jau strōdōju

slimineicā). Bet pyrms nūvītōšonys slimineicā jūs obejus vodōja pa nūmetni rōdeišonai, kaidi izaskota biegli. Tod jī kaidu laiku gulāja slimineicā. Tyku runōjusā ar obejim. Soņa stōstāja tai: „Māš nūzaglobōjam kaidā klintī i dūmōjam, ka nūmetnis administraceja pameklās kaidu laiku i tod likš mīru, jo mūsus atrašt beja gryuši.” Bet jīm gadiejusās kaida kibelá ar zyrgim, i suni tykuši iz pādim. Jī nūlāmuši dzeivi napazadūt; ar sadauzeitys butelis styklym pōrgrīzuši sáv arterejis, bet tymāpaļ breidī pīzasteiguši apsorgi i izglōbuši nu nōvis, nūspīsdami i styngri apsīdami arterejis. Soņai dzeislys nūspīduši ar dvīlim i, sakoltus važōs, atvādá iz jūs agrōkū nūmetni. Slimineicā jī tyka dauđz moz izōrsteiti, pec tam sekōja brīsmēiga pratynōšona i spīdzynōšona, kas ir ļaunōka par nōvi. Tū veirīti, kas beja mieginōjš bāgt, nūtīsōja iz 10 godim spaidu dorbūs, bet leidz tam jys beja breivs. Soņu aizvādá iz cytureini, i kas ar jū vālōk nūtyka, nav zynoms.

Nu lagerim izbiegšonys vairs nav tīm, kas tī ir tykuši iškā, kai nu áļnis. Tī, kas ir izsyuteiti iz Sibireji, kai ari tī, kas ir atlaisti nu spaidu dorbu nūmetnis, pyrmijā dīnā pec īzarasšonys tymā vītā īt pi apriņka prišknīka i īsnādz lyugumu, ka meklej dorbu. Tod apriņka prišknīks „lobvieleigi” kotru nūzeimōj mežu dorbūs, nazaverūt iz cylvāka spiejom i profeseji. Prišknīka klōtbýtñi ir jōparoksta dokuments, kur ir saceits tai: „As, apakšā pazarakstiejš, apsūlu, ka nabiegšu nu šōs dorba i dzeivis vītys, a, ka as tū izdareitu, to as sáv tagad parokstu tīsys sprīdumu iz 25 godim spaidu dorbūs.” Taidu dokumentu parakstieju i as.

Tai naboga uperi ir pīsīti pi sovys vītys i ar laiku apaug ar Sibirejis sylnu, zam kurys kluseiņtom plienej ilgys pec dzimtinis, pec sovejīm i pec breiveibys, plienej, cikom izdzīst leidza ar dzeiveibys dvašu izvōrgušiņā mīsā.

IEDĪŅŠ I ATLEIDZEIBA PAR DORBU

Cītumā maņ maizis pītyka, dává 500 gramu dīnā, divi ņaizis dīnā zupa ar mozom zivteņom (komsa), zupa nikam dereiga, nagaņeiga i slykta izskota. Tū zupu navarieju āšļ. Reitā iudīņš i trejdsesmit gramu cukra. Pec tīsys maizis dává 600 gramu dīnā. Politiskijīm cītumnīkim dorba nadūd, a zagli smogi strōdoj.

Lagerūs vysy dorbi ir nūteikti ar normom, tōs ir augstys. Ka normu var izpiļdāļ, to var nūpeļnāļ nu 15 leidz 20 rubļu mienesī. As personeigi pušūtra goda navarieju normys izstrōdōļ, partū i naudys natyku pavysam sajāmusá, a maizis sajiem vāļ mozōk nakai cītumā — tik 400 gramu dīnā. Tīm, kas naizstrōdoj normys, vakariņu nadūd.

Dorba lagerī ir šaidys iedīnā normys: reitā pušlitra putrys, kas vōreita nu mīžu voi auzu putrōmim. Pušdīņōs zupa nu kōpustim ar sōleitom zivim. Ostoinys dīnys mienesī dūd pušdīņōs gali. Galis norma ir 76 grami iz personys, zyvu 84 grami. Tīm strōdnīkim, kas sovys normys naizstrōdoj, dūd tik 50 gramu dīnā, cytim, kam dūd ari vakarinis, putrōmu norma ir 75 grami dīnā, klōt vāļ 4—6 grami augu ellis. Pazynu vysys tōs iedīnā normys, partū ka gondreiž seši godi nūstrōdōju vyrtuvī. Pymū godu strōdōju strōdnīku vyrtuvī kai pōrziná. Beju atbiļdeiga par 1000 leidz 1500 cylvāku paborōšonu kotru dīnu. Paleigu, zynoms, maņ beja dīsgon, bet atbiļdeiba beja lela. Pastōveigi braucá vysaidys komisejys i revizejys cyta pec cytys gon nu Karagandys, gon nu Moskvys. Kazahstanā, apmāram 750 km izplātumā beja lagerš pi lagera ar dažaidim nūsaukumim. Tei nūdalá, kurā as beju, saucās 14 Koktenguļskoje otdelenije (vītejūs ļaužu volūdā Koktenkul nūzeimoj „zyljš azars”). Nu 1943. leidz

1947. godam, faktiski leidz munai atbreivōšonai strōdōju kai āšt vōreitōja slimineicā. Pa tū laiku (vyrtuvis strōdnīkim normu nav) beju seita i peļņieju 15 leidz 20 rubļu mienesī. Tī mani atzyna par teicamneicu partū i atbreivōja pyrms termina. Atbreivōšonys dīnā maņ beja 1000 rubļu.

Pi taida iedīnā, kai īprīšk minieju, cylvāks iztur tik divi godi, vālōk mierst, partū ka pi napīteikuša iedīnā vāļ nōk klōt smogs dorbs. Ka naizadūd tikļ slimineicā, to nōvā ir nanūvāršama pi taida iedīnā paļ eisōkā laikā nakai divi godi. Maņ kūpā ar cītumu i pyrmū godu lagerī iznōcā 2 ar pusi godi pi taida tryuceiga iedīnā, bet as beju vairōkys ŗaizis slimineicā. Slimineicā boroj lobōk i tī nalīk strōdōt; tod cylvāks par kaidu mienesi atžiergst. A ka kam nav taidys laimis tikļ slimineicā laikā voi ka teik tī vālu, tod tūs vairs navar glōbt. 1943.—44. godā brīsmeigi myra. Cylvāki kryta kai mysus, vysvairōk veirīši. Tymā lagerī, kur as beju, beja šaidi cylvāki: maršala Tuhačevska sīva i dāls, Levina sīva, vairōku Tautys komisarū sīvys i bārni, kuru veiri i tāvi (komisari) tyka nūsauti 1936. i 1937. godā. Vysu konsulu, kuri bejuši ōrzmōs, sīvys beidzā sovu dzeivi lagerī. Beja dauļz latvīšu, storp tīm latvīšu strielnīki, kas izceināja Padūmu varu. Jī beja storp vysim īmitnīkim vysnyknōki, ar jīm nikai navarāja sazaprast. Jī arviņ palyka komunisti i sacāja, ka tai vajagūt bīt.

PĪDZEIVŌJUMI KARAGANDĀ

1947. goda zīmā beju Karagandā. Soltums beja 45 grādi zam nullis. Gōju pa ceļu i beju galeigi nūvōrgusā i izsolusā. Maņ garum braucā rogovōs kaids kazahs. Jam paprasieju, lai mani pavad. Jys pīturāja zyrgu, i as īzavieļu rogovōs. Tod prasieju, cik jam bīs

jōmoksoj. Jys syta zyrgam ar peicku i sacāja: „25 rubli.” Deļ manā tei beja lela nauda. As jam sacieju, ka dūšu 5 rubli. Tod jys pīturāja zyrgu, nūzalomōja, izvālā mani kai bluči iz celá vyda i, īsitš zyrgam ar peicku, aizrikšōja paceļu.

Izvōrgusá i tik kū kōjis vylkdama, as tyku pi apgobola milicejis prišknīka, lai dabōtu atļōvi izbraukšonai iz Rītumim. Milicejis priškneica beja sīvītá. Jai pasniedžu sovus atbreivōšonys dokumentus. Jei tūs pōrškūrstiejusá, maņ vaicōja: „Cik cylvāku nūdevi, ka atbreivōja pyrms nūteiktō laika?” (Maņ beja saeisynōts sprīdums. Tyka apgolvōts, ka Stalins pyrms nōvis izdevš Ukazu, ka tūs izsyuteitūs, kas lagerūs ir labi strōdōjuši, labi izavaduši, i kam nav bejš nikaidu konflikta ar administraceji, var atbreivōt pyrms termina nūteceišonys.) Tai tei milicejis inspektrisá, maņ vārdamōs acīs, prosa: „Cik cylvāku nūdevi?” Maņ tys vaicōjums kai ar pōtogu īsyta seji. Maņ palyka kauns nu sevá, ka par mani tai varāja dūmōt. Voi lai as bŷtu sovus nalaimēigūs liktiná brōļus gryudusá vāļ lelōkā nalaimī, nakai jī jau beja? Voi lai as bŷtu sovejūs pōrdavusá? Maņ nikod taida dūma nabeja nōkusá prōtā; lai gon spīga omots maņ tyka vairōkys ŗaizis pīdōvōts, bet kotru ŗaizi as tū nūraidieju.

Tod as tai milicejis inspektrisái atbiļdieju: „Nivīna cylvāka naasmu nūdavusá.” A jei maņ prosa: „Bet parkū atbreivōja pyrms laika?” Iz tū as jai atbiļdieju: „Izlosit paragrafu!” Tod jei izlasāja paragrafu, iz kura pamata as beju atbreivōta, i maņ izrakstāja atļōvi izceļōt iz Rītumim.

Tīkleidz vīnā vītā gryuteibys beja pōrvarātys, tōs rodōs cytā vītā. I cytŗrais lykōs, ka natikšu ōrā nu tō naizbrīnamō birokratejis i korupcejis pūra. Atļōvá izceļōt maņ jau beja rūkā, bet tagad atlyka jautōjums dabōt biletu. Ir jōzyna, ka biletu skaitu pōrdūd ļūti īrūbežōtā daudzumā i Sibireji cylvāki stacejōs sādāja nedeļom,

gaideidami viļcīni. Trejs dīnys stōvieju ryndā pi biletu lūdzená, bet arviņ klōt natyku. Kai jau pīzavirzieju tyvōk lūdzenám, styprōkī mani izgryudá nu ryndys i poši īstōja munā vītā, a voi lūdzenš tyka aizvārts munā ocu prīškā ar paziņōjumu, ka šai ļaizái pazeimōtīs biletu skaits jau pōrdūts. Bez bileta, zynoms, viļcīnī navar tikť. Tod catūrtā dīnā, kod jau vysu laiku beju naveiksmeigi stōviejusá ryndā pec bileta, as grīžūs pi apkolpōtōjis, kaidys vacōkys sīvītis, voi jei maņ navarātu izpaleidzāť dabōť biletu. Jei maņ atbiļdāja, ka var, bet tys moksōš 150 rubļu. Tei deļ maná beja miļzeiga nauda, gondreiž ostoinu mienešu olga lagerī. Tūmār prūjom beja jōteik, i as dūmōju: cik ilgi to as tá stacejī vōrgšu? Tod ōrā soltums beja 40 leidz 45 grādi. Lai gon 150 rubļu deļ maná beja lela nauda, as tūmār tūs īdevu apkolpōtōjai i pošā, nūzarōvusá molā, vārōju, kas tagad nūtikš. Ryndā vairs nastōvieju. Pec kaida laika iznōk milicš i izsauc munu uzvōrdu. Jys īdává maņ rūkā sateitu boltu papeireni. Tod jys styprā bolsā, vysim dzieržūt, soka: „Ejmit taišni pi kasis! Jiusim biletu nōkās sajimtť bez ryndys kai ōrzemneicai.” Vysi sōka iz mani vārtis. Tivleņ pīgōju pi kasis i padevu papeireni, kuru milicš maņ beja īlicš sauvī, i as nabeju tō attynusá i nabeju pazavārusá, kas tī ir. Kasīrš attyna papeireni, tys beja piļneigi bolts, tī nabeja raksteits nivīns burts. Tod kasīrš maņ prosa, iz kaida pamata jys var maņ izdūtť biletu; as jam parōdieju atbreivōšonys dokumentu nu lagera, milicejis inspektrisis izdūtū atļōvi izcelōť i munu pīdareigūs pīprasiejumu, ka mani izsauc. Tod maņ kasīrš prosa smaideidams: „Cik jiusim moksōja tikšona pi kasis?” bet as izalyku, ka nasaprūtu, kū jys gryb, i jam naatbiļdieju nikō. Beju laimeiga, ka maņ tagad ir bilets rūkā. Ar tū biletu as aizbrauču leidz Petropavlovskai, tī vāļ pīmoksōju 120 rubļu, nu tīnītis leidz Moskvai aizbrauču ar ūgļu vagonu.

ĻAUNU CYLVĀKU SAGĒDĒTYS CĪŠŠONYS

Sibirejī, lagerī administraceja mani cyldynōja kai lobu strōdneicu i statāja cytom sīvīšom par paraugu. Tys radāja skaudeibu. Dažys navarāja tō panāšt. Jōm bȳtu paticš ijimtȳ munu vītu.

Beja taidš gadīnš. Lagera īmitneica, latvītá, pec uzvōrda Putāne, maņ izdarāja lelys napatikšonys, i as dūmōju, ka tō deļ vajdzās maņ aizīt bȳjī. Tei sīvītá kluseibā beja sōkusá mani skaustȳ i īneišt. As tod strōdōju slimineicā pi produktu izsvieršonys. Kotru reitu slymijīm svieru maizi pa 500 gramu kotram. Vīnu reitu tei Putāne, maņ naradzūt iz svorim beja izlykusá dzeļža gabaleni, i as, nikō nazynōdama, tik svieru tōļōk. Tys vāļ nabȳtu bejš nikas, ka starpeiba beja par 16 gramim, kȳ sliminīki sajámá mozōk, deļtō jau jī nabȳtu myruši, a golvonīs beja tys; ka tei poša persona beja tivleņ aizskriejusá iz kontroli i mani apsyudziejusá. Atgōja pīšknīceiba i atroda vaini. Tivleņ roksta protokolu par krōpšonu i mani gryb atstōdynōtȳ nu dorba, gryb mani syutātȳ iz ceglu darbineicu, kur beja ļūti smogs dorbs, i turklōt maņ lels kauns i pazamōjums — izmasta nu slimineicys par krōpšonu iz svorim. Bet Dīvs ir žieleigs i taisneigs; cytȳraiz ļaunī dorbi teik atklōti iz vītys, i vaineigī sajem strōpi. Tai tys nȳtyka i šūŗaiz. Kai tauta soka: „Eilyns izleida nu maisa.” Vaineigō tyka atrosta i izdzeita, a as palyku sovā vītā.

Cytȳraiz ir taišni gryuši īzadūmōtȳ, cik zamyska var bȳtȳ cylvāku reiceiba, — lai ūtru cylvāku pazamōtu, nažāloj nikaidu leidzekļu. Beja cytys vairōkys ŗaizis, kur munys paleidzis maņ taisāja vysaidys napatikšonys, — lai Dīvs jōm ir žieleigs! — i maņ nōcās cīstȳ jūs deļ.

Storp lagera ģimitnģikim beja vysaidi cylvāki. Tģ beja atsyuteitģ zagli i cyti nūzģdznģiki voi taidi, kuri brauc iz kontrakta, kŃ paroksta ar vaļdeibu iz tik i tik godim, bet vysvairōk politiski izsyuteitģ i taidi, kas atsasoka strōdōt kolhozūs. Taidi pulkim plyudā lagerģ.

DORBA LAIKS LAGERĢ

Lagera oficialģš dorba laiks ostoinys stuņdis dģnā, sastdģņ 6 stuņdis, bet tys ir tik iz papeira. NūlyktŃ dorba daudzumu navar padarāt oficialyģs stuņdōs dģnnaktģ. Kod strōdōju vyrtuvģ, maņ dorbā pagōja 15 leidz 30 stuņdis bez pōrtraukuma. Vyrtuvģ vajdzāja strōdōt sutā i dyumūs, kas beja nu grģstim leidz greidai. Cytu ţaizi inspekceja mani atroda taidā sutā, ka vģns ūtra navarāja rādzāt. Tod jģ maņ sacāja: „Tu vairōk kai divi godi naiztureisi.” Bet as izturieju. Ŗaizi gon jau sōku spļautŃ ašni i breižim izgōja džeibūnš, bet beja jōpalģk iz vģtys, jo nabeja nivģna, kam varātu sovu dorbu izticāt, par kuru maņ vajdzāja nāsť atbiļdeibu. Vairōkys ţaizis muna draudzģnā, gruzinģtā, sacāja: „Tu naasi cylvāks, bet dzeļža gobols!” bet tģ palyka muna veseleiba i spāks. Tik tģ, kam ir dzeļža veseleiba i nervi, var izturāt. Trauslōkģ tģ lyuzt kai zģdi pyrmijā solnā.

KORSTUMS I SLŌPIS

Tys beja 1941. goda 2. julģ Kazahstanā. Mās, kaidys 10 voi 12 sģvģtis, bejom aizsyuteitys dorbūs mežŃuneigģjūs kolnūs, kaidi ostoini kilometri prŃjom nu lagera. Vysapleik kolni, iudinā nikur nav tyvōk par ostoini kilometri. Tģ ir kaida straumeitā ar sōleitu iudini, bet nivģns jau tģ naatļōvā staigōt dorba laikā i meklāt iudinā. Pi mģysu klōt stōvāja apsorgs ar šautģni. Ari jam beja korsts. Saulģ

tod beja 44° C. Apsorgs parōdāja dorbu. M̄ysim vajdzāja cierst̄ ierškeižim leidzeigus kryumus. Kotrai s̄ivītái dorba norma beja 7 kubikmetri. M̄aš, vysys s̄ivītis, bejom naseņ nu cītuma izlaistys i pi taida dorba nabejom p̄irodušys, i taida korsta klimata navarāja panást̄. Saulá dadzynōja viers m̄ysu golvom, pakriešlá ni druskys. Ni kūka ni kōrteiga kryuma, kur varātu pazaslāpt̄ i atsavās̄ynōt̄ drusku. M̄aš ciertám i ciertám tūs ierškeižus ar sierpim. Saplāsám rūkys, tōs sōka ašņōt̄. Izkolta mutá i saplaisōja lyupys. Vīneiḡis mitrums beja ašnis, kas sp̄idās nu plaisōjumim iz lyupom i nu īvainōjumim iz m̄isys. Slōpis beja taidys, ka tōs navar aprakstāt̄, i niv̄ins, kas patš tū nav izbaudiejš, navar īzadūmōt̄, kai tod ir. Izkolta mutá i reiklá, vairs lūcekļu navarājam pakustynōt̄. M̄aš nūkrytom korstijōs smiļkt̄is i runōjam sovā storpā: „Laikam tagad m̄ysim vajdzās nūmiert̄, i šūvokor iz lageri vairs naaiz̄isim i vairs nikod narádzās̄im breiveibys i sovū p̄idareigūs.” Tod as sacieju skalā bolsā, lai vysys dzierđ: „As asmu ar m̄iru miert̄, bet lai šymā vītā b̄ytu bazneica i lai zvoni sauktu tautu iz d̄ivkolpōjumim!”

Tūs vōrdus izdzierdušys, munys draudz̄inis sacāja: „Nā! M̄aš nagrybom miert̄. M̄aš grybom dzeivōt̄. Grybom dzeivōt̄ par kotru cenu, dzeivōt̄ deļ pošys dzeivis. M̄ysim nav tik daudz sentimentalisma kai tāv.”

Tai m̄aš vōļōjamās pa tōm smiļktim kaidys pōrs stuņdis. Atgōja pi m̄ysu apsorgs i izmierāja m̄ysu dorba rezultatu. As beju izciertusá trejs ar pusi kubikmetri. Cytys beja izciertus̄ys pa divi kubikmetri voi divi ar pusi kubikmetri. Pylnu normu, kas beja septeini kubikmetri, nabeja izciertusá niv̄ina. Ap p̄icom stuņdom pecpušd̄inī sūļōjam iz barakim. Beja jōit̄ ostoini kilametri. Celā atrodom mozu strauteni ar takūšu iudini, kas tymā apvydā ir lels ratums. M̄aš vysys krytom iz vādara kai lūpeni i dzārám tū iudisneni

ar vysom baktorejom, i m̄ysim nikas taidis slykts nanūtyka. Tymā breidī mās nadūmōjam, kaidys varātu b̄yť tō sekys, jo bejom tik izslōpušys, ka m̄ysim beja vīnolga, voi tī ir bakterejis, voi nav. Nu svora beja remdāť slōpis. Mās vysys palykom dzeivys. Dažys nu munom draudziņom rudinī atbreivōja, i jōs aizbraucā iz Perseji, cytys iz Libānu i Italeji. Dažys pūlītis vālōk tyka iz Angleji, kam tī beja pīdareigī. A maņ kai latvītái vajdzāja nūb̄yť lagerī leidz golam, i vālōk par nalegalu braukšonu iz Latveji tyku ūtru ŗaizi apcītyņōta, seši mieneši tyku turāta Reigys cītumā i tīsōta iz 10 godim iz izsyuteišonu.

STARPEIBA STORP LAGERI I IZSYUTEIŠONU

Lagera īmitnīkim ir jōdzeivoj vysim barakūs ar vysaidim ļaudim kūpā: ar zaglim, bandītim, kū krīviski sauc: преступный мир (nūzīdznīku pasaulš). Lagernīki nikur nateik laisti bez apsorga. Vysur ir apsorgi, i izīsonai ir vajdzeigi пропуски (atļōvis), pīmāram, iz pierti voi pi ōrsta voi iz tū vītu, „kur patš kienenš kōjom staigoj”, vysur īt leidza apsorgs. Ka syuta dorbā, ari tī cylvāki ir īdaleiti mozōs grupōs i strōdoj apsorga pōrraudzeibā. Apkōrť lageram ir dzalūņu drotu žūgs, icik bīzs, ka izleisť navar. Vysūs četrūs lagera styurūs ir suni, kas skraida gar žūgu. Divejūs tūrņūs stōv sorgi dīnu i nakti. Kotrys lagera īmitnīks ir spīsts strōdōť taidu dorbu, kaidu vaļdeiba pavielej. Nivīns navar sāv dorbu izavielāť. Nu dorba cylvāks var b̄yť atbreivōts tik tod, ka ir paaugstynōta temperatura. Ōrstim ir dūts nūrōdiejums nikaidys cytys kaitis naatzeiť. Nikaida slimeiba nateik jymta vārā; ka temperatura nav lelōka par normalu, kotram ir jōstrōdoj — ir jōstrōdoj, cikom kreit.

Maņ beja taidš gadīņš: beju pīdaleita pi akmiņu vodōšonys. Tī strōdōju sešus mienešus. Kod cieļu akmiņus, maņ rōdājās, ka vysys īškys īt ōrā, golva grīzās, apreibu i zvaigznis viņ ap acim rōdājās. Vīnu ŗaizi aizgōju iz ambulanci. Par ōrsti beja kaida latvītā. Patīseibā jei nabeja nikaida ōrstā, tik medicīnys punkta pōrznōtōja. Jei beja symtprocenteiga komunistā. Jei mani pavierši aptaukstāja i tai sacāja: „Voi, tik breiniškeigi esi izbyuvāta! Nav nikaidys kaitis. Dauđz vōjōki strōdoj tymāpaļ dorbā. Nikō navaru darāt, āj viņ atpakaļ i strōdoj turpmōk!”

Pi cylvākim navarieju atrastļ leidzjuteibys i apzažālōšonys. Tod grīžūs pi Dīva Mōtis pec paleiga, i. jei maņ paleidzāja breineigā kōrtā.

Tī, kas ir izsyuteiti, ir spīsti dzeivōt vīnā vītā, jīm ir nūteiktā laikā jōpīzateic milicejī voi niu ŗaizi par nedeli, voi ŗaizi par divejom nedelom, atkareibā nu tō, kai ir nūteikts ar tīsys sprīdumu. Izsyuteitī var dzeivōt privati, var īrāt sāv dzeivūkli i meklāt dorbu, bet jī nadreikst bez atļōvis aizceļōt nu tōs vītys. Tī ir vysumā beztīsiski cylvāki, nu kurīm cyti, tys ir, breivī cylvāki izavaira, partū ka izsyuteitī teik skaiteiti kai nauztycams elements, ar kurim ir beistami draudzātīs. Zynoms, izsyuteitijīm par dorbu vairōk moksoj, i jīm pošim vajaga sevi apgōdōt ar sovu dorbu i pošim vajaga sevi izturāt. Nikaidš lels dorba izvielš jau tī nav. Golvonā kōrtā izsyuteitijīm īrōda dorbu mežā pi kūku ciersšonys. Pec izarasšonys nūteiktijā vītā izsyuteitijīm vajaga izarasļ pi vītejōš varys i pīzateiktļ, vajaga prasāt sāv dorbu i meklāt sāv dzeivūkli. Izsyuteitīs nabauda nikaidu uzticeibu, jys ir kai boltjyš zvierbulš storp vōrnom, cikom jys atrūn kaidu ūtru, sāv leidzeigu.

SIBIREJIS ĪSPAIDI

Sibireja ir breiniškeiga zámá, skaista, plaša i bogota. Sibireja ir augleiga i pylna vysaidom bogoteibom. Tī aug breiniškeigi meži, miļzeigi ágļu i prižu meži, kur priča elpōt̄ dobys svaigumu, i cylvāki tī varātu dzeivōt̄, kai tauta soka, zali. Dziedieju nu vītejīm cylvākim, ka pyrms revolucejis jī tī dzeivōjuši leliski, bejušys bogotys saimisteibys, i vysakō tī bejš pōrpiļneibā. Bet tod nōcá jaunīs režims, i cylvākim vysu kū atjāmá i padarāja par ubogim, i klōt pi tō rodōs transporta haoss, pītryuka ryupnīceibys ražōjumu, pīmāram, pītryuka sārkuceņu. Tys režims, kas cylvākim sūlājās nást̄ paradīzi zámis viersā i apsūlāja zalta kolnus, patīseibā cylvākus tik aplaupāja i památá tukšā.

Tys ir tai sovaidi i natycami, ka tymā bogotijā zámī cylvāki mierst nu boda i tryukuma tik partū, ka nav kōrteibys i taisneibys. Tī nav kōrteiga saiminīka, kas spiej izmontōt̄ dobys bogoteibys. Pīmāram, vīnā mozā mīstenī Sibirejī, kur as dzeivōju, munys saimineicys bārni beja slymi ir tuberkulozi. „Parkū?” kaidis jautōš. Tik partū, ka dzeivōja pušbodā cauru godu. Kartupeļus ādā ar vysom myzom, lai pīpiļdeitu vādaru. Bārni gōja školā. Mōtá jīm dāvá pa divi voi trejs kartupeli kešā iz školu. Jai cyta kō nabeja, kū īdūt̄ leidza. Vysa saimá, seši cylvāki, dzeivōja vīnā ustobā. Tei saimineica maņ īdāvá gultys vītu. Par tū as jai moksōju 70 rubļu mienesī, kas pec vītejōs izpeļnis ir ļūti dōrgi. Maņ tod mienesī moksōja 280 rubļu, ka izstrōdōju normu; ka norma nabeja izstrōdōta, tod mienesī moksōja tik 140 rubļu. Tys beja munys ūtrōs izsyuteišonys laikā, sōkūt ar 1951. godu. Moksoj tik par padareitu dorbu i izpiļdeitu normu. Ka kam ir veseleiba, tys sáv var iedīni nūpeļnāt̄. Kam veseleibys nav, tys aizīt̄ būjī, nūmierst bodā.

Daudzejī dareja pošnoveibys, seviški laikā nu 1951. leidz 1954. godam. Sautīs jīm nabeja ar kū, tod pa lelōkai tīsai sāv pōgrīzā arterejis voi pazakōrā. Kūpā ar mani meža dorbūs beja nūzeimōts vīns pūš; jam sōpāja kōjis, i tod jys vairs nabeja spiejeigs strōdōt, tūmār dorbā bodōdamīs, jo normu jys navarāja izstrōdōt. Jys myra nu boda i tyka paglobōts tīpaṭ mežā, dorba vītā. 1954. i 1955. godā vairōk cylvāki myra nu boda mýsu apkōrtnī. Storp tīm beja četri latvīši. Vīna uzvōrdu pīminu tys beja viersinīks (apakšpulkvedš) Zaķis nu Ļaudōnys. Jys beja slyms ar viezi. Cytu uzvōrdu napīminu.

Kod mani pyrmū ņaizi aizsyutāja iz Sibireji pec vīna goda, pavadeita cītumūs i garijā celā kas mani galeigi nūvōrdzynōja, as naspieju normu izstrōdōt, i partū sōkumā maṅ namoksōja nikō. Nu nūlyktōs normys as izstrōdōju tik 40%, kur maṅ vajdzāja cieršt mežūneigus kryumus. Par tū dorbu as dabōju 400 gramu rupys maizis i pušdīṅōs zupu. Tai ka normu nabeju izstrōdōjusā, to maṅ vakariṅu nadávā. Tai as strōdōju vairōk kai godu i tik kū spieju viļķt dzeiveibu. Kod as varieju izstrōdōt normu, tod maṅ moksōja 8 rubli mienesī. Vālōk, kod, as jau skaitiejūs kai pyrmryndneica (отличница), tod maṅ moksōja 15 rubļu mienesī. Dorba normys ir tik dažōs dorbu nūzaṅōs, pīm., drābju mozgōtovā, pi byuvjom. Bet pi snīga dorbim i akmiṅu vesšonys dorba normys napastōv, tod tī i nav nikaida atolgōjuma, tys zeimōj, nav atolgōjuma naudā. Vīneigīs atolgōjums par dorbu ir, ka tū var saukṭ par atolgōjumu, tryuceigīs iedīnš, kura ir par moz, lai justūs paiedš; i tai ka daudzējīm strōdnīkim spāki izseika i iedīnš tūmār napalyka lobōks, tod jī vīns pec ūtra nūneika. Zynoms, nūvōrgušā mīsā vīgli pīzamat vysaidys kaitis, i tai tī nalaimeigi cylvāki slymōja. Tī, kas navarāja izstrōdōt nūlyktū dorba normu, kas palaikam beja augsta, i nasajāmā pylnys iedīnā normys, vylka dzeiveibu apmāram divi

godī. Pec tam jī myra nu napīteikūša iedīnā i kermenā izseikuma deļ. Nōvis dokumentūs taidim palaikam atzeimōja, ka mirš ar sirdš trīku. Oficialōs personys i īstōdis naīzadrūsynōja aplīcynōt rokstu veidā, ka strōdnīku vaļstī cylvāki mierst bodā, cylvāki, kas strōdōja 12 leidz 16 stuņdis dīnā sešys dīnys nedelī, navarāja sāv nūpeļnāt pīteikūši iedīnā, jau nimoz narunojūt par cytu atleidzeibu. Nav pasaulī lelōkys cylvāku izsyukšonys i izmontōšonys kai zam komunisma īkōrtys.

KŪ STRŌDŌJA LAGERA ĪMITNĪKI

Boļševiku režīma sōkumā politiskūs cītumnīkus syutāja iz Solovku solom, bet sōcūt ar 1936. godu, vaļdeiba beja nōkusā pi atzynuma, ka politiskūs cītumnīkus var izmontōt dereigōkim nūlyukim vergu dorbu nūmetņōs, izmontojūt tūs cylvākus, cikom jī nūmierst bodā. Tod Kazahstanys tuksnešūs sōcā cālť nūmetnis. Mani tī aizvādā 1941. godā. Tod baraki vāļ nabeja gotovi, vāļ tik byuvāja, bet cylvāki plyudā klōt kai straumā i nabeja jūs kur likť. Dzalūņdrōšu apstīptā īžūgōjumā iz klaja lauka cylvāki mytynōjās kai lūpi borā dīnu i nakti. Tī tryuka vysa kō: pajumtis, iedīnā, apgierba, apovu i pať dzaramō iudinā. Tik vīna līta tī beja pōrpiļneibā — tī beja cylvāki. Cylvāks tod palyka vyslātōkis pīrkšmats pasaulī. Jam nabeja vierteibys. Spiejeigōkī i jaunōkī veirīši kolnūs lauzā klintš, sīvītis tōs krōvā vazumūs i vādā prūjom voi krōvā grādōs iz vītys. Izstrōdōtīs dorbs tyka apriekinōts kubikmetrūs, kotram beja nūteikta norma, kas jōizstrōdoj. Pec izstrōdōtōs normys apriekinōja dīnys iedīni. Kas izstrōdōja pylnu normu, tys dabōja 600 gramu maizis dīnnaktī i pi tam vāļ brūkoškys, pušdīnis i vakarinis.

As beju pi akmiņu vodōšonys ar vieršim. Akmiņus vajdzāja vást iz mōksleigīm dambim, kurūs roka veirīši. As nūpeļnieju tik 400 gramu maizis i dabōju tik brūkoškys i pušdīnis, a vakariņu nadabōju. Vakariņōs beja tīk pušlitra auzu putrys i 25 gramu zyvu. Āstļ ļūti gribājās. Bytu izādusá divi litri, bet vajdzāja aizīt gulātu — īleisť sovā mygā naādušai. Dauđz cylvāku myra, vysvairōk veirīši. Nu latvīšim tod myra Roze nu Reigys. Masaļs nu Ludzys, Lukša nu Reigys, aptykys īpašņika brōļš. As tod jau strōdōju vyrtuvī, jys vīnmār, pīnōkdams pi lūdzená, lyudzá, lai īdūdu jam paāstļ, bet navarieju nikō leidzāť. Dauđz nōcá, āstļ praseidami, i cytu tauteibu cylvāki. Vasalym symtim jūs beja. Kai šudiņ vāļ ocu priškā maņ stōv jūs izabodōjušōs sejis i žieleigī lyudzūšī skoti. Jī prosa i gaida, kab jīm koč kū īdūtu. Gōja izvōrguši vaci cylvāki, tik kū kōjis vylkdami. Vysi jī klauvej pi lūdzená, lyudz i gaida, saukdami mani vōrdā: „Esi tik loba, īdūđ gabaleni maizis, koč vīnu gorūzeni...” As leidza cīšu, klauseidamōs jūs vaimanis. Sirdi pušu plāsá jūs lyugums. Vīnu ņaizi jau naktī, ap divpadsmīt stuņđom (as strōdōju dīnu i nakti) vīns gruzins klauvāja pi lūdzená i lyudzá: „Īdūđ, dōrgō, gabaleni maizis pādejū ņaizi! Reit jau vairs napraseišu.” As jam atdevu sovu gabaleni maizis, jo nikō vairōk maņ nabeja kō dūť. Reitā izzynōju, ka jys tūpať nakti beja zam gaismys mirš. Patīši, jys vairōk nagōja pi maná praseitu, jam jau pītyka. Taidu gadīņu kai ar mynātū gruzinu beja tyukstūšom.

Tymā laikā, kod vāļ vodōju akmiņus, tys beja 1942. goda sōkumā — febralī i martā, reitā jymdama vieršus dorbam nu tōs vītyš, kur jī stōv pa nakti i kur jūs apkūp, as dabōju mīžu gryudu pōrs rīškovys, kas beja vieršu bareibā. Tūs mīžu gryudus nūvežu iz akmiņu lauztuvjom kolnūs, kur strōdōja veirīši. Jīm beja taidys plotys lōpstys. Jī sakiura guni ar sīnu, jo molkys tī nav. Tod mīžus

izbārám iz lōpstom i apcápám iz gunš, tod tī garšōja kai kafeja. Kai tys m̄ysim garšōja i cik laimeigi beja tī, kas dabōja sauvi gryudu! Tai vylka sáv dzeiveibu, kai kurs varādams. Kas strōdōja pi sakņom — pi kartupelim i kōpustim, tī zoga, kai varādami, zoga sasolušu kōpustu lopys i tōs bōzā sáv pozusī. Varbūt̄ nikod nikas tai nabeja garšōjš kai tōs sasolušōs kōpustu gaļvenis ... Laimeigi beja tī, kas tyka taidūs dorbūs; kas natyka, tī dreizi myra.

Bods ir brīsmēigs. Cylvāks tik par tū viņ̄ dūmoj, kai koč kū dabōtu paāst̄, i partū cylvāks sepināja mīgā. Tikleidz aizver acš, rōdīs iedīnš, kura navar dabōt̄ i kurs cylvāka napasōtynoju. Vylynūši sapyni mōnāja cylvāku. Zogom mās vysī, kur varādami, tai sauktū vaļstš montu, tō nivīns nažālōja i nataupāja. Bet nu taidim pať liktinā brōlim kai mās lagernīki najāmā. Beja gadīni, ka kaidš pajāmā divi porcejis: pīmāram, kas sajāmā maizi voi cytus produktus iz rūkom, tys tū ari apādā i cyti jam nazoga. Kod strōdōju vyrtuvī, vajdzāja labi īvārōť kotra vītu, lai nivīns nasajymtu līku davu iz cytu riekina.

DAŽYS SEJIS

Itā grybu pīmināť pōrs ļūti krītnu cylvāku sejis, kas maņ īzaspīdā atminī iz vysim laikim. Tei pyrmō persona beja kaida sīvītā nu Jākubmīsta: jei beja katōļticeiga i sevi labi vādā. Ar vacōkim jei beja izbraukusā iz Pīterburgu kara laikā, 1915. godā. 1937. godā jei beja nūtīsōta iz 19 godim lagerī par tū, ka jai asūt bejš kavalers boltgvardists, kaidš boltgvardu oficers. Tei latvītā beja apgolvōjusā, ka tys nav taisneiba, ka jai nikaida kavalera nav, bet jai naticāja, nūtīsōja i izsyutāja. Jei strōdōja kai medicinys mōsa, kaidu laiku slimineicā mās strōdōjam kūpā. Kod jei lagerī beja pavadiejusā 8

godi, jū izsaucá iz konsultaceji. Jōs lītu vāļ izmeklāja i skaidrōja. Rezultatā jū atbreivōja i rehabilitāja, jai pīškeira 40000 rubļu atleidzeibys, i jei izbraucá iz Voronežu pi sovys mōsys. Vālōk as ar jū sazarakstieju. Jei rakstāja, ka 40000 rubļu naasūt sajāmusá. Jei beja ļūti krītna, saprōteiga i izpaleidzeiga.

Ūtrys beja kaidis latvīšu students, Burtnīks pec uzvōrda, divi godi nūsiediejs cītumā, izvōrdzš kai susātivs, kauli i ōda palykuši. Žāl beja iz jū pazavārtš. Beja prišķzeimeigs jauneklis.

1904. GODA LATVĪŠI SIBIREJĪ

Satyku dažus latvīšus, kas iz Sibireji beja izbraukuši lobprōteigi 1904. godā. Tod izbraukuši kai jaunekli, tagad jīm beja 70 voi 80 godu, jūs bārnim jau beja 50 godu. Sōkumā dzeivōjuši labi. Pi Krasnojarskys bejusá latvīšu koloneja, leidz 1917. godam bejusá sova pōrvaldá, škola, bazneica, runōjuši tik latviski. Komunisti tūs tureigūs zemnīkus ir sašķaldiejuši (раскулачивание). Jaunōkī par sovu pōrlīceibu 1937. godā beja aizsyuteiti iz lagerim, vacijīm atjymti īpašumi i padareiti nabogi. Latviski runōtš jī vāļ prota, bet rakstātš i lasātš vairs naprota, tik krīviski. Bāрни beja preciejušis ar krīvim i pōrzakrīvōjuši. Ar 1937. godu slāgtys latvīšu školys i pōrvaldá.

LATVĪŠI SIBIREJĪ

Sibirejī ir palykuši izsyuteitī latvīši i leiši, kurim nabeja breivi atsagrīzť dzimtinī kai bejušijīm kulakim. Jīm draudš pōrzakrīvōšonys brīsmys. Jī beja atbreivōti nu dorbu nūmetņom, varāja dzeivōtš i strōdōtš iz sovu rūku, tik jīm nabeja īspiejams atstōtš

dzeivis vītu. Tyku vairōkus taidus redziejusá. Sirdš sōpāja, iz jīm verūtīs.

Pīmāram, tī beja kaida sīvītá nu Modūnis, izvasta 1949. godā 25. martā, kod nūtyka latvīšu deportacejis. Jau 1950. godā tei sīvītá beja sáv „samekļiejusá” veiru. Tys nimos nazaklōj gryuši, jo veirīši ir pōrsvorā. Iz kotru sīvīti tī ir 10 leidz 12 veirīšu. Jōs veirs beja kaidš ukrainītš. Ar tū jei pīdzeivōja trejs bārni — divi máitinis i vīnu puiku. Jōs vacōkīs dāls, atvasts nu Modūnis, apzaprecāja ar krīvīti, kas beja komjaunīšu organizacejis lūceklá (комсомолка), i jys runōja tik krīviski. Latvīšu i leišu preceišonōš ar cytu tauteibu pīdareigīm ir populara līta, i tys apdraud jūs nacionalitati. Pi leišim nūvārōju lelu montkōreibu. Jī apzoga vīns ūtru, apzoga sovus liktiná brōļus i krōja naudu. Tyku strōdōjusá ar jīm kūpā, i maņ rībās jūs reiceiba. Tī beja leiši i ari latvīši kas vairs nadūmōja par Leitovu voi Latveji. Jī dūmōja par sovom ierteibom, krōja montu, cālá mōjis i taisājās iz pastōveigu dzeivi. Zynoms, tys atsateic iz tautys naapzineigū elementu, kam nacionalōš pīdareibys apziná nav izkūpta. Bet apzineigī cylvāki svešuma nostu gryuši panásá. Jūs dūmys beja par dzimtini i pīdareigijīm; ar tōm dūmom jī cālās i gulōš i ar sapni par dzimtini jī nūlyka golvu, izvōrguši i izabodōjuši Sibirejis mežūs i tuksnešūs.

Sovu mōji izcālṭ nabeja nikaidys lelys gryuteibys, ka tik kam beja spāks i nauda. Kubikmetris byuvmateriālu moksōja 15 kapeiku. As beju sáv izcālusá na jau mōjeni, bet gon pībyuvi trejom sīnom pi vīna latvīša ustobys, kurs tī dzeivōja ar vysu sovu saimi. Maņ bolkys moksōja 23 rubli. Tys latvītš beja kai brōļš maņ, eists gūda cylvāks. Jys pazyna munu brōli nu dzimtinis i beja deļ maná ļūti lobvieleigs. Jys sovā gimini runōja tik latviski. Jam beja jauna máita, kas beja beigusá vacmōšu (акушерка) školu i labi izavadá.

1954. goda Leldīnī jū nūsōvá vīns milicš, kurs beja jai izamōcš, bet jei beja jam pretōjusās (latvīšu „Marija Goretti”).

Tī cylvāki, kas beja auguši zam komunisma, koč jī beja izsyuteitī, beja komunisma īkōrtys pīkritieji, jo jī cytys dzeivis nabeja redziejuši i vīnpuseigi audzynōti. Cytaidi beja ar tīm, kas beja atsyuteiti nu cytom vītom, kas beja pazynuši breiveibu i augstōku dzeivis standartu. Tī cylvāki vairs nabeja pōraudzynojami. Jūs dzeivá jau beja izpūsteita, ītaupiejumi izlaupeiti, i jī beja nu komunisma tik daudz cītuši, ka jī nikod, cikom viņ dzeivōš, tō naaizmiersš. Jūs seji varāja izlasāt, ka jī ir itōs īkōrtys īnainīki. Sovu naidu i nycynōjumu jī naslāpá i izasacāja, par kū na vīnam nōcās smogi cīst. Bet kod cylvāka mārs ir pylns, jys nasliep sovu sašutumumu, i par speiti draudūšijom brīsmom par kotru breivu vōrdu, jys izsoka patīseibu i tod, kod malus ir jōdzierđ nu vysom pušom. Maly tá ir tik leli, ka līkās, akminim vajdzātu runōt, lai protesteitu. Vysi tī, kas beja izsyuteiti kara sōkumā nu Pūlejis, Latvejis, Leitovys, Igaunejis i cytom zánom, vairs nabeja pōraudzynojami. Tī beja i palyka itōs īkōrtys īnainīki, i taidi jī aizgōja iz tū sauli, boda i vōrgu nūmōkti. Malu kolni beja aizsaguši taisneibu. Malus mýsim vajdzāja dzierdāt sapuļcōs, malus rādzāt filmōs i malus lasāt plakātūs iz sīnom. Cylvāku nūmōktōs sejis runōja par jūs tragedeji i kai pavasara sauli gaidāja kaidu ziņu, kas viesteitu par breiveibys tyvōšonūs. Cytaidi tys i navarāja bīt, jo kotrys izjuta nataisneibu, pōresteibys i izmontōšonu iz kotra sūlá. Pīmāram, jimsim iedīnā vaicōjumu, kotrys zynōja, ka mās teikom apkryudeiti. Lagernīki nasajámá tō, kas jīm beja parādzāts. Kod atbraucá kontrolá i revidenti, kuru vīnmār beja papylnam, jī maņ prasāja: „Kū šudiņ lykot kotlā i cik daudzi?” Kod jīm pastōstieju, kū i cik daudz īlyku kotlā, tod jī raustāja placus i prasāja: „Parkū

napīprosoot pōrejūs davu? Pīprosiot! Parkū klusejot?” Jī klīdzá iz mani pacaltá bolsá, a as jīm navarieju pascāṭ, kai tōs lītys ir ar tīm, kuri produktus izsnādz. Vysur beja malōšona, mōneišona i zagšona. Produktu izsniedzīji prota muti aizbōzṭ ari kontrolātōjim. Īdává jīm kukuli, i tī pīrakstāja ziņōjumā, ka vyss ir kōrteibā.

DZEIVIS APSTŌKLI KAZAHSTANĀ

Itá mineitī fakti atsateic iz 1942. i 1943. godu. Tei zīma beja ļūti solta. Nazaverūt iz tū soltumu, mýsim, beztīsiskijīm ģmitnīkim, vajdzāja iṭ dorbā. Kazahstanā mežu nav. Vosorā leits nalej, deļtō ari iudiná tryukst. Tam nūlyukam sakrōj snīgu zīmā, lai tys pavasarī pōrzavārstu par iudini. Zīmā snīga tī pīkreit daudz, tod tū snīgu rauš koponōs. I mýsim pi tō tod vajdzāja strōdōṭ. Pec diveju voi treju nedēļu pastrōdōšonys pi snīga spūžijā saulī palykom burtiski okly. Snīgs ir bolti spūžs, saulá tū padora vāļ spūžōku; tys tai apžylbinoj acš, ka tod apleik vyss sorkons viņ rōdīs. Reitā, saulái lācūt, i vokorūs, saulái nūrītūt, apsorgs mýsus vádá kai zūsš ryndā, i máš, sazativāruši rūkōs, gōjam kai piļneigi okly. Tod mýsim dává atvalinōjumu iz kaidom pōrs dīnom, i máš ilgōjamās, kab býtu apzamōkušys dīnys, bet taidu nabeja. Dīnu pec dīnys beja spūža saulá, i tys pūstāja mýsu ocu gaismu. Briļļu mýsim nivīnam nabeja. Nazyn kaidu naudu kotrys býtu moksōjš, kab býtu dabōjš saulis brillis. Pa nakti acš sōpāja i grauzá tai, kai býtu pībārtys ar smiļktim. Bet nikaidu zōļu nabeja. Ar laiku cylvāks drusku pīrūn pi tik spūžys saulis, tūmār kōrteigi rádžāṭ navar. Ka, pīmāram, par gobolu kustīs zyrgs voi cylvāks, tod tū var rádžāṭ tik kai kaidu susātivi. Sajiuta ir ļūti nalōga. Tu áj gaišā dīnys laikā ar valejom acim i tūmār naredzi. Ocu plaksteni, zynoms, ir sazamīguši. Mýsu golvonīs dorbs pa zīmu

beja raust, snīgu koponōs, lai būtu iudinš pavasaram. Taida iudinā vosorā pīteik apmāram leidz Jōnā dīnai. Šaida veida saimnīkōšonu sauc krīviski: содержание снега (snīgā saglobōšona).

Ūtrys dorbs tymāpaṭ apkōrtnī maṅ beja pazeimōts nu prišknīceibys i pastōvāja tymā, ka maṅ vīnu ṛaizi par pīcom dīnom vajdzāja vāst maizi strōdnīkim. Tys postensṅ teik saukts par ekspeditoru. Maṅ vajdzāja vāst maizi nu centrālis (tys ir, nu golvonōs nūmetnis) iz atseviškim dorba punktim. Iz dažim taidim punktim attōlums beja 45 kilometri. Ceļu nabeja, braukṅ vajdzāja pec sovys izjyutys pa brīsmēigim kolnim ar nūsaukumu Sopki. Beja jōbrauc vosorā i zīmā. Vosorā rotūs, zīmā rogovōs aizjiugts mozs zirdzenš. Maṅ pošai vajdzāja aizjiugṅ; sōkumā as vāļ labi naprotu zyrgu aizjiugṅ, i nivīns napaleidzāja, vyss beja jōpadora pošai. I piļneigi vīnai pošai maṅ vajdzāja braukṅ pa tīm miļzeigijīm kolnim, kur apkōrṅ symtim vylku, šakalu i hienu. Hienys šausmeigi smejās. Tymūs smīklūs navar vīnaldzeigi klausātīs. Sajiuta ir taida, kai kas mani šausteitu pa vysu mīsu. Braukšona lelōkū tīsu nūtyka pa nakti. Izbrauču nu centra vysod apmāram 3 stuņṅdōs pec pušdīņom i tyku sovā gola mierkī tik 11 voi 12 stuņṅdōs naktī. Strōdnīki tūmār gulāṅ nagōja, jī gaidāja mani, jī gaidāja maizi. Ka beja mygla voi snīga putinš, tod jī kōra pi sovim barakim lukturi i syta zvonu, lai as napabrauktu garum. Pec ībraukšonys tī maizi vajdzāja izdalāṅ tivleņ iz vītys. Porcejis beja parādžātys iz pīcom dīnom. Tī beja 130 strōdnīku. Beja taidi malači, kas sovu pīcu dīnu porceji apādā par nakti i reitā jīm jau vairs nabeja. Ir otkon jōgaida pīcys dīnys. Ka kas veicā sovu dorba normu, tys dabōja vairōk maizis; tod nu tō zoga tī, kam maizis nabeja ūtrā dīnā. Cik tī tyka izlīts osoru, tō nav īspiejams ni aprakstāṅ, ni izstōstāṅ.

DAŽI FAKTI NU DZEIVIS KAZAHSTANĀ

Kazahstanā Karagandys apkārtnī māš — izsyuteitī i lagerūs nūmatynōtī nu dažaidom zámom — rokom grōvus, lauzám akmiņus tī ciertám. mežūneigus kryumus. Smiļkšu viejputni aizbārā acš vosorā i zīmā aizbārā ar snīgu. Maņ personeigi gadājās pōrdzeivōt̄ miļzeigu snīga vātru 1942. goda 14. martā. Izgōja lela snīga vātra (буран), i m̄ysu grupai, kas tī strōdōjam, gondreiž beja gols klōt.

Vīna sīvītá tyka vātrā apbārta ar snīgu i palyka tī par nakti. Reitā jū atroda vāļ dzeivu, bet jei beja palykusá vōjprōteiga. Jū aizvádá iz vōjprōteigūs slimineicu, kur jei dreizi myra.

Tod Karagandys apkārtná beja moz apdzeivōta. Tī beja tik lagerūs īslūdzeitī, kas kapačōjās i myra.

1940. godā beja tī tai sauktō vacō Karaganda ar ūgļu raktuvjom apkārtnī. Pa tīm ostoinim godim, cikom as tī beju, blokus izbyuvāja jaunū Karagandu, kurā tagad (1962. g.) dzeivoj pušmiļjona cylvāku.

SASKARÁ AR MUHAMEDĀNIM

1941. goda, julá mienesī m̄ysus īvádá Kazahstanā i nūvītōja Karabasā, tai sauktā pagaidu lagerī „Peresylka”. Tymā laikā tī bejom 17000 izsyuteitūs nu dažaidom vītom. Tī beja tauteibu zinī eisti kai pi Babilonys tūrná, tauteibu i ticeibu juceklis. 13 mienešu kurus pavadieju cītumā, golvonō viereiba tyka pīgrīzta, lai cylvākus moraliski salauztu, lai izskaustu kotru pretesteibys goru i izrautu ticeibu nu cylvāka sirdš. Cītumā iz vysstyngrōkū tyka nūlīgts izdarāt̄ kaidus religiskus pajemīņus; administraceja styngri vārās, lai

nivīns sevi naparōdeitu kai ticeigu cylvāku. Cīturnīki ari ļūti sorgōjās nu tō kai nu gunš, ka tik apsorgi napamaneitu cylvāku, nūgrymušu lyugšonā voi runojūt ar cytim cīturnīkim par religiozim tematim. Taitod varātu dūmōt, ka ticeiba pa cīturnā pavadeitim mienešim jau bȳtu bejusá izrevāta nu cylvāku sirdim, bet patīseibā pōrzalīcynōju taišni par pretejū.

Tivleņ pec īzarasšonys Karabasā nūvītōja barakūs, kuri beja pōrpiļdeiti ar cylvākim. Naktī tī navarāja gulāt. Tryuka gaisa, iznōcá džeibūnš daudzijim i tūs izvylka nu baraka ōrā, Bez tam cylvākus vojōja vysaidi kukaini: vutš, blaktš. Vīnu nakti izgōju ōrā, lai pogolmā atgiutu elpu. Ap barakim beja apstīpts augsts dzalūņdrōšu žūgs. Verūs, gar drōšu žūgu cylvāki salypuši kai myusys: klonōs mienešam. Tod beja pylns mienesnīks. Tī beja muhamedāni. Verūs, kai jī ar rūkom valk sáv par vaigu. Tys deļ jīm zeimoj Dīva lyugšonu. Tei jūs kusteiba atstōja manī dziļu īspaidu: kai na lyudz, a slavej Dīvu, Radeitōji, pec sovys izpratnis i tradicejom, i šymā bezcereigijā situacejī jī atroda vīneigū mīrynōjumu lyugšonā. Tod as īgrymu lyugšonā atkōrtojūt tūs vōrdus, kū maņ mōtá mozai beja mōciejusá: „Dīvs, mȳsu glōbiejs i styprums, paleidzātōs bādys laikūs!” As atvīlieju sevi Dīva varoneibai i apzavīeršonai, jo as zynōju, ka nivīns cyts kai vīneigi Dīvs spāš mani glōbt i saturāt. Pi sevá dūmōju: Dīvs, kas ir radiejš tik varonu i plašu pasauli, kura spāku i gudreibu cylvāks naspiej aptvārt, izglōbš mani, jo Dīvam nav naīspījamu lītu. Lai gon maņ vālōk vysaidi beja, tūmār izturieju i vāļ palyku dzeiva, lai dareitu zynomu pasaulám tū, kū bȳtu miļjonim gribiejuši pastōstāt, kab nabȳtu salymuši slōpōs i izsolkumā. Tō pec jīutu, ka maņ ir jōrunoj tūs miļjonu vōrdā, kas i tymā naktī slāja sovys izkoltušōs rūkys iz

mienesi pi dzalūndrōšu žūga. Blōvijā mieneša gaismā kustājās cylvāki, a pōri vysam snīdzās nūslāpuma pylnyš dabasu jums.

Ar muhamedānim vālōk bīži nōcās sazatikļ dorbā. Jī sovūs sirdš dziļumūs neist krīvus i Padūmu īkōrtu. Jī sacāja, ka jī nikod nabyš komunisti. Jī smejās par kristeigijīm, ka tī karoj sovā storpā. Kristeigōs tautys iznycynoj vīna ūtru, bet muhamedāni soka, ka jī nikod sovā storpā nav karōjuši. Jī soka, ka kristeigī izkauš vīns ūtru, tod palikš muhamedāni i vaļdās pasauli.

Privatā dzeivī jīm ir pavysam sovaids īražys. Strōdojūt lagerī, maņ par paleigu beja muhamedānš ar sovu sīvu, kuru beja dabōjš lagerī. Pec dīnys dorba, vokorā veirs sātās sovā gultā, a sīva jam apmozgoj kōjis, apslauka i nūlīk jū gulātu. As iz tū kautriejūs vārtīs i nikō navarieju darāt, kotru vokoru beja jōrādž tei poša scena, jo beja jōdzeivoj ar jīm vīnā ustobā vairōkus mienešus. Jūs izpratnī sīvītā nav nikas, tik veirs ir cylvāks, jys izpylda religejis lykumus. Sīvītis tymūs napīzadola. Lyugšonys jī skaita pīcys ŗaizis dīnā, jīm svynamō dīna ir pīktdīnā, tyspaļ kas mýsim svātdīnā. Muhamedāni rūkys mozgoj pec kotrys dareišonys, bet vysumā ir nateiri kai fiziski, tai moraliski.

Indītis sādāja apzasagušys ar boltim pologim, sād iz sakrysteitom kōjom i skaita pōtorus. Rūkōs jōm rožoncys, sorkonys, dīgā savārtys, taidys kai seņōk varāja rādzāt Latgolā pi škaplernīkim. As pīgōju pi tūs sīvīšu klēt i gribieju jūs rožoncys pajimļ rūkā i apzavārtļ, a jōs maņ izrōvā tōs ar dūsmom i naļōvā. Vālōk as izzynōju, ka jōs mani beja nūturiejušys par komunisti. Vysi, kas nav malni voi dzaltoni (dīnvydu i austrumu cylvāki ir malni voi dzaltoni) jūs izpratnī ir krīvi, i tō pec tūs neist. Malnī i dzaltonī ar krīvim nagryb īzalaistļ nikaidōs dareišonōs. Mani izskota i runys deļ bīži beja nūturiejuši par krīvīti, tō pec beidōs i naticāja.

STRŌPÁ PAR VŌRPU ZAGŠONU

Lagerī bȳdama, beju ŕaizi slyma i tyku īvītōta slimineicā. Maņ blokus gultā beja 11 godu maitinā, krīvītā, ar dylūni pādejā stadejī. Jai vaicōju, kai jei tā tyka lagerī; iz tū jei atbiļdāja:

„Tāvu pajāmā kara dīnastī. Sātā palyka mōtā ar četrim mozim bārnim. As beju vacōkō i trejs vāļ jaunōki par mani. Mōtā navarāja nūpeļnāt tik daudz, cik beja vajdzeigs mȳsu iztureišonai. Tod mās, bārnij; gōjam apkōrt ūbogōdami, bet i tī nikō navarājam salasāt. Tod as rudinī sōču lasāt kolhoza teirumā vōrpys pec nūplaušonys bez atļōvis. Pi tō mani kolhoza administraceja sagiva i nūdávā tīsai. Tīsa maņ pīsprīdā divi godi iz izsyuteišonu lagerī. Ūbogōdama i staigōdama bosom kōjom soltā laikā, pōrsolu i vālōk dabōju dylūni.”

Storp lagernīkim beja vairōki tai sauktī „колесники” voi vōrpu laseitōji. Jī tyka tīsōti par socialistiskō īpašuma pīsovynōšonu.

Jej beja atteisteita maitinā, runōja saprōteigi kai pīaudzš cylvāks, bet jōs dzeiveiba dzysa kai svāceitā, kas īt iz beigom, kas pleivoj i ceinejās. A kai jai gribājās dzeivōt i atsagrīzīt pi sovejīm! Tūmār cereibys beja veļteigys. Jej myra munā klōtbȳtnī. Jej palyka guļūt Sibirejis smiļktīs kai syntim tyukstūšu cytu, kuru vīneigōs dūmys beja par dzimtini, sovu sātu i par kurim pīdareigī skumš, cikom viņ dzeivōš.

BOĻŠEVIKU MORALÁ

Kristeigūs morālis jiedzīnš boļševikim ir svešs. Tys, kas m̄ysim, katōlim, ir svāts, dōrgs voi nūlīgts, naaizskarams i napīlaižams, tys deļ boļševikim nanūzeimōj nikō. Kas m̄ysim ir dōrgs, jīm ir izsmīklis. Pīmāram, m̄ysim ir pīlaižams, ka sīvītá palīk naprecāta. Pi jīm kotrai sīvītái ir „tīseibys iz veiru” voi, pareizōk sokūt, iz veirīti, nazaverūt voi jys ir jau ar kaidu precāts, voi naprecāts. M̄ysim ir grāks lauzt̄ lauleibu, pi jīm tū var darāt, cik pateik. Tei ir kotra personeiga dareišona i nav nikāids pōrkōpums.

Pec partejis reglamenta komunists i komjaunītš nadreikšt̄ malōt̄, zagt̄, darāt̄ palaidneibu, bet tys ir tik iz papeira. Praksī ir cytaidi. Sibirejī maņ par paleiđzom beja komjaunītis (sauktys komsomolkys); jōs zoga i malōja, i zvierājās, ka nav zogušys i malōjušys. Bīži viņ syta kryutīs ar dyuri i sacāja: „честное комсомольское слово!” (komjaunīša gūda vōrds!), bet as zynōju, ka tī beja skaidri maly.

Pastōv aizlīgums, ka nadreikšt̄ zagt̄, bet nivīns tō nūpīt̄ni najem, nivīns tam natič: ni tī, kas tū runoj, ni tī, kas klausōs. Zūg vysi i vysur. Zūg, kur tik viņ var i kū tik viņ var. Fabrikā direktors strōdnīkim borgi nūrunoj, ka nadreikšt̄ vaļsti apzagt̄, nadreikšt̄ zagt̄ socialistiskū īpašumu, a patš, iz sātu īdams, koč kū, cytim naradzūt, ībōž kabatā i aiznas. Lai gon jam ir lela olga, dauđz lelōka nakai strōdnīkim, bet tūmār jys nūzūg. Zūg vysi, sōcūt nu naktš sorga leidz pošam direktoram, i zogdami vīns sliepās i beistās nu ūtra. Patīseibu sokūt, lelōkī prišknīki ir vyslelōkī zagli: jī apzūg mozūs i nabogus padora vāļ nabogōkus.

Sibirejī beja šaids gadīnš. Kod as strōdōju vyrtuvī, maņ vīna sīvītá atnásá zivš pōrdūt. Zynoms, zivš beja nalegaly zvejōtys, jo

vyss pīdar vaļstái, cylvākim pavysam moz kas pīdar. Zvejōt, ir nūlīgts. Tymā breidī vyrtuvī īzadrōzā prīšknīks i sōcá brukt, viersā tai sīvītái i lasāt prīškā morali. Sovu pamōceibu jys nūbeidzā ar vōrdim: „Советский человек должен быть кристальным.” (Sovetu cylvākam jōbŷn kai kristalam). Bet tys patš „kristala” cylvāks syutāja pi manā sovus bārnus ar traukim, lai īleju ōrpuš kōrtys zupys i lai īlīku gabaleni galis, kas beja jōatraun nu cytim. Beju ocu līcineica symtim dažaidu zādzeibu, kurys izdarāja prīšknīki, bet as nadreikstieju tū ni rādžāt, ni dzierdāt, kas nūtyka, i, zynoms, nivīnam nadreikstieju stōstāt par tū. Beju līcineica lelom zādzeibom, bet tōs vysys nūgryma kai iudinī masts akminš. Beja gadīni, ka leļy prīšknīki apzoga mozūs cylvākus i maņ pīdraudāja klusāt.

Nu Sibirejis izbraukdama 1956. godā, atsasveicynōdama nu sova prīšknīka, partejis cylvāka, as jam sacieju: „Jiuš komunisma naizcālsit.” Jys satraukts soka: „Parkū?” Tod as jam atbiļdieju: „Partū ka ir pōrōk daužz nataisneibys, pōrōk daužz zagšonys.” Tod jys, pavysam apjucš i nagaidiejš nu manā taidys vaļsirdeibys, stūsteidamīs atbiļdāja: „Какнибудь построим” (koč kai izcālsim).

Iz papeira Padūmu Savīneibā vysi ir vīnaidi, nav kungu. Tys ir tik deļ ōrzámom cylvāku apmuļkōšonai. Patīseibā ir kungi, lely, varoni i bogoti kungi, kuri natur nikō kūpeja ar nabogim. Tī kungi stōv tōli nu tautys, kuru jī volda. Milicejis prīšknīks, partejis sekretarš (tys tī ir dīvs i kienenš, tai jū vysi i sauc: царь и бог) kolhoza prīšknīks, gimnazejis direktors nikod nasād pi golda ar vīnkōršu tautu. Kod tī kungi sanōk kūpā i gryb lobōk paāšt i īdzart, tod vīnys iedīņu veikala ustobys durovys teik nūslāgtys, i iz tōm izlīk uzrokstu: REVIZEJA, ĪEJA AIZLĪGTA. Bet aiz tōm aizslāgtijōm

durovom kungi dzer i plītej leidz vālai naktái. Ka iedīņu veikalam ir tik vīna telpa, tod tei publikai teik slāgta, kod kungi sanōk īdzartu. Taipaṭ lelūs kungu sīvys turīs tōli nu zamōkōs kōrtys sīvom. Lelūs kungu sīvom ir kolpyunis kai cara laikā, kas jōs apkūp par nīka naudu. Senejūs buržuju vītā ir izaveidōjusá jauna buržuju škira, kurai nav ciļvieceigōs personeibys cāluma.

POPI SIBIREJIS NŪMETŅŌS

Lagerūs kūpā ar cytim izsyuteitijīm beja i pareizticeigūs goreidznīki, saukti popi. Jī taipaṭ kai mās vysi tyka saukti „враги народа” (tautys īnaindīki). Jīm beja īrōdeits gryutōkīs, nateirōkīs i napateikamōkīs dorbs. Jī strōdōja pi lūpu apkūpšonys, pi klāvu i ateju teireišonys. Popi pastōveigi beja radzami ar lōpstu i slūtu par placim. Atejis (уборная) beja primitivi īreikōtys. Tū vītu, kur ateja atsaroda, saucá par zonu. Tei beja apžūgōta vīta ar sātmali i vydā izrokta dūbá. Tōs īreicis vīna dalá beja parádzāta sīvīṭom, a ūtra dalá veirīšim. Tai ka lagera īmitnīku skaits beja 1000 leidz 1500 cylvāku i ateju dūbis nabeja lelys, to popim dorba pītyka. Jūs dorba reiki beja tikpaṭ primitivi kai pošys īreicis: smeļamīs čarpags ar kōtu, lōpsta i slūta, i ar tīm dorba reikim jī beja pastōveigi manomi.

Popi pastōveigi beja izsmīti i nycynōti, vysaidi zaimōšonys vōrdi jīm tyka adreseiti, bet jī iz tū tikai nareagāja, pacitá klusādami. Beja pavysam rībeigi klauseitīs iz tīm teicīnim, ar kaidim popus apsorgi aprunōja. Popi, kaidus tī tyku redziejusá, vysi beja vacōki cylvāki. Jaunus popus tauta naatzeist i skaita par spīgim i krōpnīkim. Tī ir pōrgōjuši vaļdeibys pusī. Tauta nu jīm sorgojās, jīm natiṭ, ir i pamats tū darāṭ.

Vīna krīvītá, pareizticeiga, maņ stōstāja šaidu gadīni. Tyvōkō piļsāta tī beja Kanska. Tī beja cerkva, garum braucūt, as beju tymā piļsātā i īgōju cerkvā. Tei krīvītá maņ zvierāja, ka asūt absoluta patiseiba, kū jei runōja. Bejš tai. Šei gōjusá pi grāku syudzeišonys pi jauna popa i izasaciejusá pret Stalinu i NKVD. Tys bejš 1951. godā. Šei nikod i nikam cytam koč kū leidzeigu natyka stōstiejusá, tik tam popam. Pec dažom nedeļom naktī atbraukusá miliceja ar tai sauktū „чорный ворон” (maln̄š krauklis) — tai saukta auto mašiná, ar kuru arestanti vasti — i aizvaduši šū prūjom. Tod jai tykuši pīsprīsti 10 godi lagerī. Pyrms tam, zynoms, jei beja breivs cylvāks, kas dzeivōja tymā piļsātā. Jei apgolvōja, ka taidu gadīņu asūt vairōk. I nu cytim cylvākim tyka dzierdāti leidzeigi apgolvōjumi. Nu tō ir saprūtams, parkū tauta nu jaunijīm popim beistās i parkū jīm natič. Jaunūs popus jī sauc „шпионы” (vaļdeibys spīgi).

Šymā paļ sakarā mynams vāļ vīns cyts gadīņš. Tys nūtyka 1946. godā, eisi pyrms Leldīnis. Tys beja pec kara, tod sōcá otkon īplyušt jauni ešeloni nu dažaidem molom. Storp jaunatsyuteitīm beja vīns arhimandrids, pavysam sierms veceits. As tod strōdōju slimineicys vyrtuvī. Vīnu ņaizi pieški pi maná īskrāja slimineicys žālsirdeigō mōsa i, mani draudzeigi saukdama vōrdā, jo mās bejom labi pazeistamys sacāja: „Милая, ты будешь петь?” (Mīlō, tu dzīdōsi?) As pōrsteigta jai atbiļdieju: „Nu, ka vajdzās dzīdōt, to dzīdōšu, bet soki, kas par lītu?” As tymā laikā vyspōri vāļ varieju labi dzīdōt, jo bolss beja izaglobōjš, as paļ izastōju ar solo dzīsmom i storp cytu dzīdōju īmīļōtū boltgvardu dzīsmi: „Молись, мой друг, в стране чужой!” (Lyuđz Dīvu, muns draugs, svešijā zāmī!), tod klauseitōji navarāja vaļdāt osoru. Vysi raudōja. Iz munu jautōjumu, kur i kod b̄yš jōdzīd, žālsirdeigō mōsa sacāja: „Zyni, mīlō, ir atvasts iz m̄ysu lageri arhimandrids ar vysu ryzu (pareizticeigūs

liturgiskijom drābjom), i cylvāki aizgōjuši delegacejī pi administracejis lyugt atļōvi nūturāt Leldīnis dīvkolpōjumu.” Tys beja radejis cylvākūs cereibu saviļņōjumu. Zynoms, atļōvā natyka dūta, taisni ūtraiž: veceiti īslādzá iz pōrs dīnom, kab nivīna nasatyktu i narádzātu. Kod Leldīnā beja pagōjusá, tod tys veceits strōdōja pogrobā pi sakņu pōrlaseišonys: lasāja bŭrkōnus, kartupeļus, bīts i cytys saknis. Tai nu dzīdōšonys tymā ļaizī nikas nasanōcá.

Bez pareizticeigim popim lagerī beja i vacticeibnīki, kas sevi sauc старокрестьяне. Tī naatzeist antikristu (tai jī sauc boļševiku vaļdeibu), i partū vaļdeiba izīt iz jūs absolutu iznycynōšonu. Bet jī ir ļūti stypri i disciplineiti, i napazeist kompromisa. Jī styngrī turīs pi sovys ticeibys, īt iz nōvi, bet napazadūd. Tī ir apbreinōšonys cīneigi ļaudš. Jī ir ceinā iz dzeiveibu i nōvi ar režimu. Jī ir labi organizeiti, i sevā aizsardzeibys deļ jīm kotram ir sovs pījymts vōrds. Tys zeimoj, ka jī dzeivoj zam divejim vōrdim — zam oficialō vōrda i pseidonima.

CELĀ IZ DZIMTINI

Pec atbreivōšonys maná napalaidá vys iz agrōkū dzeivis vītu, kaida maņ beja pyrms apcītnōšonys, ni ari iz dzymtū vītu, nu kureinis cālusās, bet maņ beja pazeimōts braukļ iz Mozāzeji. Celā maņ īdává 13 dīnom sakaļteitu zylvu i 210 rubļu naudys. As tūmār nabrauču iz nūzeimātū vītu, bet devūs iz vokorim, dūmōdama tikļ iz sovu agrōkū dzeivis vītu. Nu Karagandys leidz Moskvai brauču trejs nedelis. Apstōju Sverdlovskā, gribieju apzavārt tū vītu, kur tyka nūgalynōts pādejis Krīvejis cars Nikolajs Romanovs ar sovu gimini. Runōju ar cylvāku, kurs bejš golvonīs 1918. goda pavieļu izsiļdeitōjs. Jys pastōstāja daudz seikumū, kurus agrōk nazynōju.

Redzieju tū mōji i pogrobu, kur Romanovi tyka nūgalynōti. Tys cylvāks pastōstāja, ka pi cara nūgalynōšonys lelu lūmu jāmuši latvīši, kas maņ beja seviški sōpeigi.

Pec tō cylvāka stōstim, pi cara nūgalynōšonys klōt bejš 11 cylvāku: 7 latvīši, trejs žydi i vīns krīvs. Cik tōs zinis ir tycamys, tys ir cyts jautōjums,

Moskvā apstōju iz 4 dīnom. Izstaigōju vysys lelōkōs īlys, kas ir varoni skaistys. Nazcik ņaizis pīzarakstieju pi ekskursantim, tod tyku klōt, kur vyspōr tik viņ cylvāks var tikļ: apzavieru mauzoleji, laukumus, muzejus. Redzieju vysu, kū ir vārtš rādžāļ. Nu Moskvys devūs iz Grodni i īsniedžu lyugumu izbraukšonai iz Pūleji, bet nu Grodnis mani pōrsyutāja iz Reigu. Tod maņ paļ pītryuka celā naudys, partū ka tymā laikā vaļdeiba izdarāja naudys kursa devalvaceji (1947. goda 15. decembrī), i maņ nu 700 rublim palyka tik 70, i tai muna sešu godu peļnā beja prūjom.

Muni viersinīki beja mani pazaudiejuši. Jī beja mani mekliejuši pa Mozāzeji, Boltkrīveji i daudzom cytom vītom, a as trejs godus nūdzeivōju Latvejī, gaideidama ōrzāmu pasis, beju iztieriejusā 890 rubļu markom, anketom i lyugumim. Pirms kotra jauna goda vajdzāja atjaunōļ vizu.

Pec četru mienešu ceļōjuma (atbreivōja 1947. goda 7. janvarī) 5. aprilī īzarodu sovā dzimtinī, tāva sātā.

PEC ILGIM GODIM TĀVA SĀTĀ

Tāva sātys, kas nazkod beja kuplu līpu i kļovu īlankta, vairs napazynu. Patīseibā nu sātys vairs moz kas beja palicš pōri. Kara darbeibys laikā, 1944. goda julā beigōs sāta beja nūdagusā, palykusā beja tik klietenā i pogrobs, kur mytynōjās mōtā. Apdaguši

kūki izavārā kai malny bīdakly izstīptom rūkom apkōrť grivešu skaudzāi. Nu tāva sātys beja palykusā grivešu kopona.

Īgōjusā pogolmā, sveicynōju mōti: „Lai bīš pagūdynōts Kungs Jezus Kristus!” Mōtā sveicīni atjāmā: „Lai myužeigi myužam!”, bet manā napazyna l ar izbreinu vārās. kas ir šei svešineica. Kod pascieju, sovu vōrdu, ka asmu jōs maita nu svešuma, tod mās krytom vīna ūtrai ap koklu i ilgi raudōjam. Mōtā mani jau beja skaitiejusā par myrušu.

Mōtāi beja dariejuši pōresteibys vītejī, kam beja vara, — beja atjāmuši lūpeņus i dali zāmis jau tod, lai gon kolhozi vāļ nabeja nūdybynōti. Kod sātys tyvumā beja sapļauts sīns, izkaļteits i salykts koponā zīmai deļ gūtenis, atbraucā cylvāki, kam beja vara laupāt, pajāmā sīnu i aizvādā prūjom. Nabeja kam pazažālōť, nabeja kur meklāt taisneibys.

LUTERAŅU BAZNEICĀ ĪREIKOJ KLUBU

Meklejūt dorbu i patvārumu dzimtinī, gadājās braukť nu vīnys vītys iz ūtru. Varakļōnūs gadājās pīdzeivōť zeimeigu nūtykumu.

Varakļōnu luterāņu bazneicai nūrōvā krystu i tūrni ar traktoru; par tū dorbu samoksōja 500 rubļu i tī ģreikōja klubu i deju zāli. Stōstāja, ka vaļdeiba aicynōjusā luterāņus pīzasacāt, kam bazneica bītu vajdzeiga. Ka bītu pīzarakstiejušys 60 giminis, kam bazneica vajdzeiga, tod tū bītu atstōjuši, bet tik dauđz gimīņu kūpā nasanōcš, tō pec bazneicu pōrjāmā vaļdeiba. Iz kluba atklōšonu ģzaroda ģsklītu ministrs Noviks ar specialu viļcīni; iz Varakļōnu staceji jū sagaidāt aizbraucā ar vairōkom automašīnom. Noviks beja moza auguma, parasnys, tynsi zylā uniformā ar sorkonim ģkantiejumim. Jam beja divi pavadūni, braši, jauni viersinīki, kas

gōja jam gar sōnim. Noviks turāja runu bejušijā bazneicā, kas tagad beja pylna ļaužu. Jō runa eisumā beja šaida:

„Dōrgī tautīši, as apsveicu jiusus i nu sirdš jiusim pazateicu par maņ dōvōtū uzticeibu. Nav nikas cylvākam tik dōrgs kai tautys uzticeiba” (it kai kaidis jam tū bȳtu devš). „Ari turpmōk kai leidz šam pyuleišūs tautys lobā. Jiuš zynit, ka Padūmu varys pīškgolā ir genialȳš Stalins; jys ir dauđz dariejš i dauđz panōcš, bet jiuš zynit, ka ari poša genialō vadeiba bez tautys iztikȳš navar. Stalins ir tik dauđz panōcš tik tō pec, ka tauta stōv aiz jō, i tai vajaga bȳt. I jiusim, sovim paleigim, as soku: jiuš asot munys acš i auss; as vysur navaru bȳt klōt, jiusim vajaga rādzāt i dzierdāt, kab lykumi tyktu styngri izpiļdeiti. I vīnu lītu as jiusim apsūlu: bejušōs nazōlis mās izrevāsīm, tōm nav vītys mȳsu vydā, tōm atlīkom nu buržuju laikim ir jōpazyud iz vysim laikim.”

Kluba atklōšona nūtyka 1950. goda 30. aprilī. Pec Novika dedzeigōs runys orkestris spielāja dejis, bet nivīns nagōja dejōtu. Nūspielāja vīnu deji, nūspielāja ūtru i tik, ka sōka spielāt trešū deji, pošim vadeitōjim palyka naierti, tod patš kluba vadeitōjs L. Justs izgōja ar vīnu krīvīti i sōka grūzātīs. Pyrmīs lads tyka prolauzts, i pīzavīnōja cyti dejōtōji, tūmār gorastōvūklis nabeja lobs: kai bārōs. Cylvāki pīmināja, ka tá mādzá slavāt i gūdynōt Dīvu, pasaulā Radeitōji. Vysi tymā sanōksmī beja kai ar soltu iudini aplīti.

Divi nedelis vālōk, 14. majī iznōcā krusa, kaida vāļ nikod tī nabeja bejusā, sasyta labeibu teirumā i dōrzōjus. Krusa kryta vystys ūlys lelumā, mās pogolmā pīlasājam pylnu spani ar ladu nu krusys gobolym. Rādzādami tū pūstiejumu, ļaudš nūzapyusdami sacāja: „Lai niu doncoj bazneicā!”

Dažus godus vālōk pošī boļševiki nūindāja Noviku.

Dzimtinī prasieju, voi ir latgaļu roksti i grōmotys. Taidu nabeja. Ļaudš stōstāja, ka daudz latgaliski drukōts vōcu laikā. Tōs avīzis i grōmotys bejušys lobys, bet tagad taidu naļaunūt drukōt.

STALINA JUBILEJA REIGĀ

Stalina 70 godu jubilejis raižī beju Reigā. Tys beja 1949. goda 21. decembrī. Reiga tod beja kai trokūs mōja: vysi sazacentá, kai slavynōt, kai vīns ūtru pōrspāt, kai augšōk izviļkt karūgu. Sorkonūs karūgus vylka bazneicu tūrņūs, daži viļcieji beja nūkrytuši i iz vītys nūzasytuši. Piļšāta pylna ar karūgim, plakatim i portretim. Pi dzelzcelá stacejis beja izcalts augsts tūrņš, kai sacāja, Eifelá imitaceja. Tī beja komunisma panōkumu skatá i nabeidzama slavá Stalinam.

Sv. Jākuba katedralis tyvumā satyku veiskupu prof. Pīteri Strodu. Jam padevu kristeigū sveicīni: „Lai būs pagūdynōts Kungs Jezus Kristus!” Veiskups iz mani pazavārā i atjāmá sveicīni. Tod as skaidri redzieju jō lelōs acš i bīzys uzacš. Jys beja pavysam sierms. Veiskups dzeivōja Katōļu ilā pi Sv. Franciska bazneicys, i iz dīvkolpōjumim jys mādzá tū kōjom. Jō skots beja mīleigs i simpatisks.

Katedralī tymā dīnā beja nūlykts svineigs dīvkolpōjums Stalinam par gūdu. Redzieju, kai kōjom iz katedrali steidzās seminaristi, lai pīzadaleitu dīvkolpōjumā. Katedralī pi dīva golda beja gūda krāsly i iz greidys saklōti tepiki. Dīvkolpōjums beja ļūti svineigs, tū nūturāja patš veiskups, bet nivīna vaļdeibys pōrstōvā dīvkolpōjumā nabeja. Nabeja i arhiveiskupa, kura pavysam natyku redziejusá, jo ļaudš runōja, ka asūt slyms i guļūt gultā.

Pec dīvkolpōjuma apstōju bejušō Latvejis Saeimys noma priškā. Ap 10 stuņdom tī sōka īzarast vārys veiri ar lapnom automašīnom i varoni gierbušīs. Redzieju kai pībraucā Kirhenšteins, diveju pavodūņu pavadeits, izkōpā nu skaista limuzina i īgōja bejušijā Baltejis bruninīku nomā, vālōk Latvejis lykumdūšonys nomā, pa lelom traļom, iz kurōm beja izklōts bīzs sorkons audaklys. Šei mōja tagad tyka saukta Partejis noms. Mōjai ōrspusī sorkoni audakly beja nūkōrti nu jumta leidz pošai zāmái. Spielāja orkestri iz īlom, radeja napōrtraukti skandynōja slavis dzīsmis, slavi tik vīnam vīneigam. Verūtīs iz vārys veirim, kai jī beja gierbti, ar kaidom automašīnom jī braucā pi Partejis noma, gryuši beja ticāt, ka šī ir strōdnīku tautys pōrstōvi, tōs tautys pōrstōvi, kas beja pušplyka i dzeivōja pušbodā.

Vālōk, otkon būdama Sibirejī, 1952. godā redzieju žurnalā „Ogoņok” uzjāmumu, kas saucās „Antifašistu grupa”, kas beja īzarodusā Kremlī pi Stalina. Tymā grupā beja radzams i veiskups P. Strods.

NAIDS PRET STALINU

Pretstotā Stalina gūdynōšonai, kai pīkūpā līkuli i karjeristi, izapudā naaprokstams naidis pret Stalinu. Tū varāja manāt vysur. Tys beja ļūti beistami koč kaidā veidā izsacāt nycynōjumu, i tūmār cylvāki tū darāja. Jī neida Stalinu, tō naslāpā i myra kai sovys pōrlīceibys uperi. Itymā sakareiba grybu pastōstāt dažus rakstureigus gadīņus.

Minskys cītumā vysur redzieju i dzierdieju naidu i naiředzeišonu pret Stalinu: zynoms, tys beja pa klusom voi koč kas tyka izsaceits divatā — bez līcinīkim. Kaida boltkrīvu maitinā Marija

Kudrjavcova, kas beja vīnā kamerā ar mani, rakstāja pret Stalīnu panteņus iz sīnys. Nabeja ni spolvys, ni tiņtis, ni zeimulá. Jei vīnkōrši ar kūceni īkasāja sīnā. Nabeja i papeira, iz kō rakstā. Partū rakstāja myurā. Apsorgi tū beja pamaniejuši, atsaucá prīšknīkus. Jōs raksteitūs panteņus fotografāja i pōrrakstāja iz papeira, bet raksteitū iz sīnys izkasāja, lai napalyktu cytim par samaitōšonu. Tū maitini tivleņ aizvādá iz cytu kameru, tīsōja i pīsprīdá nōvis sūdu, kuru iz vītys izpiļdāja.

Tys patš atsakōrtōja lagerūs. Kod pīnōcá zinis par kara darbeibu, par krīvu naveiksmom pi Moskvys i Leningradys, vysy prīcōjās i gavilāja.

1943. godā kaidis lītovišu viersinīks, Bartuševičus vōrdā, jymdams pušdīnis pi lūdzená (as tod strōdōju vyrtuvī), sacāja krīviski: „Dreiži jūs vysus valns parauš.” Ar tū beja dūmōta pastōvūšō vaļdeiba. Muna paleidzá, krīvītá, kaida bejušō aristokratá, sazabeidusá sacāja: „Tik atklōti!” I as sazabeidu, jo zynōju, kas par tū drauļ, ka kaidis nūdūtu. Tei krīvītá gon nanūdává tō oficera, bet nūdává kaida leitītá; sova tautītá jū pazudynōja, kas beja dzierdiejusá jō izteicīni. Tū lītovišu sīvīti saucá Felicija Matejaite. Jū neida krīvi, partū ka zynōja, ka jei ir kai spīgs, i jū prosaucá: Матай яйца. 1940. godā, pec komunistu īnōkšonys Lītovā jei ir bejusá kai delegatá, syuteita iz Moskvu, bejusá Kremlī, runōjusá ar Kalininu, tū jei pošā maņ stōstāja i beja cīži lapna iz tū. Beja izgleitōta sīvītá, prota vairōkys volūdys. Iz lageri jei beja atsyuteita deļ spīgōšonys. Jei nūdává dauļz cylvāku, storp tīm ari mineitū viersinīku, sovu tautīti. Mani uzmaneigu dareja vīns nu apsorgim: breidynōja bīt uzmaneigai sarunōs ar tū sīvīti. Jys taišni pascāja, nu kureinis i deļkam jei tá atsyuteita. Pec īsādynōšonys cītumā tys lītovišu viersinīks īsōka boda streiku: desmit dīnys

napījāmá nikaida iedīnā. Pec tam jū apsigi atvādá iz slimineicu, jo patš jys vairs naspāja īt, — jū atnásá nessus. Maņ prīšknīceiba pavielāja izgatavot̄ iedīni deļ tō viersinīka, jū paborōja pa dagunu, pec tam otkon aizvādá. Kas ar jū nūtyka, eistineibā nazynu. Vīni runōja, ka asūt tīsōts iz desmit godim lagerī, cyti sacāja, ka mirš nu boda.

Vīns cyts gadīnš ir atminī nu 1950. goda. Kod mani syutāja nu Reigys iz Krasnojarskys apgobolu, bet vajdzāja apstot̄ Moskvys cītumā. Tī satyku vysaidu tauteibu pīdareigūs, storp tīm daudz žydu. Tī beja bogota tiergōtōju giminá nu Reigys. Tai giminái mīra laikūs Reigā, Breiveibys īlā beja pīderiejs gotovu drābju veikals, uzvōrds beja Cukermanš. Tei jaunō židītā izasacāja pret Stalīnu ar taidu naidu, ka gryuši vōrdūs izsacāt: „As vāļ pīdzeivōšu tū dīnu,” jei sacāja — „ka Stalīnam vareišu izspļaut̄ i jū vareišu apgōnāt̄” (tá jei lītōja daudz styprōkus izteicīņus). Voi tei sīvītā pīdzeivōja tū, tys nav nu svora, bet gon izdarāja cyti tai, kai jei parādzāja.

Dauž žydu beja apzamatūši piļsātā Kanskā. Vīns nu tīm nazkai beja atbraucš iz Taigu, i as jū satyku sovā dorba vītā. As jam prasieju, kū jys dora. Jys maņ atbiļdāja: „As pīdaru pi G.P.U.” As nūzabreinōju, jo tymā laikā vairs nabeja G.P.U., bet gon beja N.K.V.D. Tod as jam prasieju, kū tys nūzeimoj. Iz tū jys paskaidrōja: „Гуляю по улицам” (staigaleju pa īlom).

1936.—37. godā Stalīns izdarāja partejis teireišonu. Tyukstūšys komunistu izgaisa cītumā i Sibirejis dorbu nūmetņōs. As lagerūs satyku Stalīna leidzstrōdnīkus i jūs giminis lūcekļus. Vyss vairums jūs beja tīsōti iz 10 godim lagerī, bet pec tam automatiska izsyuteišona iz svešim apgobolym. Nivīnam naļōvā atsagrīz̄t̄ sovā dzymtijā vītā, koč tī lagera pūsta dzeivi beja izcītuši. As, dzeivōdama Taigā, tai saucamijā deveiņdesmit catūrtijā

nūdaliejumā, kas beja meža kvartals, satyku Stalina i Malenkova draugus. Jī vysi brīsmēigi runōja par Stalīnu i pravītōja jam dreīzu golu i tū, ka jau jys vīnraiz bēs kritšs, to atsaklōšs naidis pret jū i vilkšs dīnys gaismā vysus jō nūzīgumus.

Ŗaiz pi maná pīnōcá vīns nu bejušim Malenkova draugim i sacāja: „Braucu iz Moskvu, dabōju atļōvi, tī satikšu Malenkovu.” As jam sacieju: „Ka brauksit atpakaļ, pastōstāsīt, kas Moskvā jauns!” Pec kaida laika jys beja atpakaļ i, pi maná pīnōcšs, soka (tys beja 1953. g. dreīži pec Stalina nōvis): „Stalīns nu mauzoleja izsvīsts i aplīts ar klozeta saturu. Tagad jys smirđ pa vysu pasauli.” Tū dzierdādama, as nūzabeīdu i aizbūžu aussš. Pec kaida laika braucá ūtrys Malenkova draugs iz Moskvu, tys ir Arestova švagerš, kas tagad ir par syutni Varšavā. Muns pazīnā jam saciejšs, ka grybūt braukť iz Moskvu i rādžāt Lenīna mauzoleji, bet nagrybūt rādžāt Stalīna. Iz tū tys augstīs partejis veirs pībiļdšs: „Nu to verīs tik iz Lenīnu, nasaver iz Stalīna pusi! Tik i tai Stalīns blokus Lenīnam ilgi nagulās.” Tys beja 1953. godā, ka tai runōja poši partejis bīdri. Atklōti sacāja, ka Stalīnu izmāsšs nu mauzoleja.

Tik dauđz vysaidu osprōteību tyka dzierdāts tymā laikā, ka varātu vasalu grōmotu ar tōm viņ aizpīldāt.

Līkuli Stalīnu saucá ar vysaidim pagūdynōjuma vōrdim, saucá par sauleiti, kas vysu pasauli apspeīđ. Tōs sauleitis deļ dauđz navaineīgu cylvāku aizgōja mūcekļu nōvī, bet tei sauleitá nūrītāja, lai vairs nikod naizlāktu, partū ka itei pec sevá atstōja šausmeīgys atminīs.

★

As pošā nabeju tīsōta iz nōvi, bet siedieju cītumā Minskā i Reigā ar taidom personom, kas beja nūtīsōtys iz nōvi. Cyti tyka „apžālōti” i nōvis sprīduma vītā sajāmá 25 godi spaidu dorbūs. Pec apžālōšonys otkon satyku tūs, satyku i taidus, kas izgōja nu tai saucamōs nōvis kamerys. Tei atsarūn dzili zámī, pogrobūs i ir styngrōk apsorgōta. Tī nikod naīplyust sauleitis gaisma, i nu tīnīnis iz ōrpasauli naizalauž nivīna skaná. Sōpis i vaidi palīk zámī. Daudzejī tyka nūsauti cītuma pogolmā. Pīmāram, jauna pūlītá Vanda nu Varšavys 1941. goda 25. martā, četrōs stuņđōs nu reita tyka nūsauta Minskys cītumā. Parosti saušona nūtyka 4—5 stuņđōs nu reita.

Grybu pastōstāt par vīnu procesu Reigā 1950. godā. Kaidš jauns veirītš nu Krustpilš apkōrtnis sādāja Reigys cītumā. Jys bejš partizans voi meža brōlš, kai saucá, bet krīvi taidus saucá par banditim. Tīsys zālá, kur jū tīsōja, beja ļūti apsorgōta ar karaveirim. Vaineigīs sād pyrmijūs sūlūs. Līcinīki i ziņkōreigī aizmugurī. Tam krustpilīšam nūlasāja apsyudzeibys rokstu; tī saceits, ka apzadzš kooperativu, automašini ar speki aizturiejš iz celá i nūsōvš dažus sorkonūs. Krustpilītš atsazeist, ka tū ir izdariejš. Jys pasoka, ka Padūmu īkōrtu jys nikod nav atzinis. Jys pasoka i, ka sōvš iz sovu īnainīku, cytaidi tys bītu jū nūsōvš paprišku. Jys runōja ļūti prōteigi i sevi aizstōvāja ar logiski byuvātim teikumim. Pādejā vōrdā jys pascāja tai: „Mani jiuš nūsausit, bet Latveja dzeivōš, jiuš naspāsīt izneidāt nu latvīšu tautys ilgys pec breiveibys. Ir dauđz latvīšu bārnu breivijōs vaļstīs, kuri kōdŗaiz Latveji atbreivōš i atrībš. As jiusus naīradzu leidz pādejai elpai.” Tod jys nūdzīdōja pyrmū panteni nu himnys „Dīvs, svietej Latveji!” Jū iz tīsys pavieli sačará apsorgi i sakola dzeļžūs. Tīsness nūlasāja sprīdumu: nūtīsōts iz

nōvi, i sprīdums izpyldams tivleņ. Krustpilītš nūdžeiba, i cylvāki, kas beja zālī, sōka raudōt.

KAIDYS GIMINIS TRAGEDEJA

Kod 1949. goda sōkumā zemņikus spīdā īzastōt kolhozūs, daudzi cylvāki izrōdāja pretesteibu. Lobōk aizgōja mežā i palyka par partizanim nakai pazadávā tam spīdīnām. Kotrys saprota, ka tei ir jō saimisteibys izputynōšona i ka jam tagad jōpalīk par vōrgu i nabogu. Kotram saiminīkam pošam vajdzāja parakstāť lyugumu, ka jys atzeist vīnsātu saimnīkōšonys veidu par napareizu i lyudz jū ar vysu jō īpašumu: lūpim, labeibu i zámi, ar dorba reikim i vysu sātys inventari bez koč kaidys atleideibys pījimt kolhozā, kurū tys lyuguma paraksteitōjs atzeist par vīneigi pareizu saimnīkōšonys veidu. Ar taidim malym i dyumu laiššonu acīs cylvāki tyka sadzeiti kolhozūs. Tūs, kurus parteja turāja aizdūmōs, ka ir jaunōs īkōrtys pretinīki, bez žielesteibys arestāja i izsyutāja iz Sibireji. Beja i atklōti pretōšonōs gadīni. Par taidu vīnu grybu pastōstāť.

Borkovys pogostā Kolna gola cīmā Aloizs Krasovskis beja atsasaciejš parakstāť lyugumu, lai jū pījem kolhozā. Jys beja aizgōjš mežā i palyka par partizanu. Jō sīvu i bārnus arestāja i izvádā iz Sibireji, bet jys patš kūpā ar cytim beja sliepīs mežā, bunkurī.

Tymāpať godā, vosorā, julā mienesī miliči beja izgōjuši tū bunkuri, i tī nūtykusā apzasaudeišona storp partizanim i miličim. Tod Aloizs Krasovskis beja kritš. Tai ka jam tī iz vītys nikaidu pīdareigū nabeja, tod miliceja nazynōja, kū ar jū īsōkť. Bet tod kaidys beja miličim pīness informaceji, ka Aloizam asūt rodi Varakļōnu pogostā. Miliči nūsautū Aleizu Krasovski atvādā iz Varakļōnym i nūsvīdā tierga laukumā ļaudim breidynōšonai, bet

nivīns napīzazyna, ka jū pazeitu, jo beidōs, ka tod izvāsš iz Sibireji. Tod pec dažom dīnom nazkas beja jū nazkur apracš.

1949. goda 25. martu ļaudš saucá par postora dīnu. Tod nūtyka lelōs deportacejis. Cylvāki sazapakōjuši sādāja iz sovim saineišim i gaidāja, kod nōkš pavielá; naktim cylvāki nagulāja, ka nūzalyka gultā, to ar vysom drābjom, narozavylkuši. Ka ōrā dzierdājās kaidis trūksnis, lácá kōjōs. Cylvāki beja kai izbīdeiti meža zvieri. Stacejis beja pylmys cylvāku, tī beja apjukuši i nazynōja, kū īsōkt; cytam beja tukšs iudiná spanš rūkā, cytam maizis kuleitá.

VĪNYS GIMINIS IZPUTYNŌŠONA

Pec kara Nagļu sādžā, Gaigalovys pogostā, iz Maltys upis krosta, Taukuļu giminī divi dāly beja aizgōjuši partizanūs voi, kai tod Latgolā sacāja, palyka par meža brōlim, krīvi jūs saucá par banditīm. Kaidu laiku jī beja slapstiejušīs, bet pec tam obi dāly tyka sagiuti. Tod miliceja tāvu, mōti i obejus dālus īmārcá Maltys upī leidz golvai iudinī i nūslūdžāja ar akminim, lai naizleistu nu iudiná, pi kam iudiņš beja solts. Pec kaida laika, izvylkti nu iudiná, tyka šausteiti ar viervjom i vāļ lykti lāgu lāgim iudinī i sytūt pratynōti: „Pasoki, kas vāļ palyka mežā?” Pec taidys mūceišonys i šausteišonys obi dāly tyka izvasti iz Čeļabinsku, kur vīns nu dālym dabōja kreitamū kaiti. Pec tam kai invalids tyka atlaists iz mōjom. Treju Kieneņu dīnā (6. janv.), kod Nagļu draudzī ir atlaidys, 1949. godā poša redzieju tū nalaimēigū jaunekli. Kreitamōs kaitis lākmis jū pīmeklāja vairōkys řaizis dīnā. Paleidzeibys nabeja nikaidys. Vālōk, tō poša goda 25. martā, kod nūtyka lelōs deportacejis, vysu saimi: tāvu, mōti i slymū dālu izvādá iz Sibireji. Kas ar jīm tōļōk nūtyka, nazynu, partū ka dreži pec tam pajāmá mani pošu.

VYSAIDI FAKTI

1946. godā Varakļonūs beja pakleidušys baumys, ka Latveji okupās zvīdri, i jau tyka mynāts datums, kod Reigā ībraukš zvīdru flotá. Tys daudzējm pacálá gorastövūkli. Bet patīseibā tū provokaceji beja palaiduši poši boļševiki, lai rádzātu tautys nūskaņojumu i varātu giuť tūs, kas ir pret režimu. Tūs baumu īspaidā Varakļonu kooperativa darbinīks beja pasciejš vīnai židītái: „Pec divejom nedelom jiusu tá vairs nivīna nabýš.” Tei židītá tivleņ jū apsyudziejusá milicejai: pec kaidys stuņdis tys cylvāks tyka aresteits. Vālōk jū nūtīsōja iz 15 godim iz Sibireji.

Kokaru kolhozā, Varakļonu piļsātys tyvumā par sorgu beja Mikelš Pōčs, bejušis bazneicys zakristians. Pec rudzu plōvis naktī sadaga vīna rudzu skaudzá. Cyta vaineigō naatroda kai tū pošu naboga sorgu. Jū nūtīsōja iz 25 godim iz Sibireji, izsyutūt iz lageri.

Cylvāku izspīgōšonai lītoj šaidus pajiemiņus. Vīna komunistu giminá tur naidu iz sovu kaimini, kas nav komunist. Komunisti tod izlītoj šaidu triku. Atsyuta pi kaiminá sovu maitini, kas lyudz jū pamōcāť katehismu, sazagatavōšonai iz pyrmū sv. Komuneji. Tys kaiminš nikō ļauna naparádzādams, bārnu pamōca. Pec tam bārns, sovu vacōku pamudynōts, vaicoj cylvākam, kas mōcāja katehismu: „Voi īteicot maņ stōtis komjaunīšūs?” Tys cylvāks sovā gūdeigumā pasoka: „Lobōk nā.” Bārns aizīt iz sātu i pastōsta sovejīm. Tei ziná dreizi teik nūnasta drūšeibys īstōdōš, i cylvāks, kas naīteicá stōtis bārnam komjaunīšūs, izgaist iz vysim laikim.

1946. godā Varakļonu bazneicā vīnu svātdīni dīvkolpōjuma laikā vōjprōteigīs Jerums Naglis, kas jau pyrms kara beja izdemoliejš plebaneji i vairōkys řaizis cielš tračus bazneicā, beja

Īness bazneicā kaidu priekšmatu i, nūlicš tū bazneicys vydā, saciejs skalā bolsā: „Tā ir ál̄nis mašiná — bomba. Kas vāļ gryb dzeivōt, lai lobōk bāg prūjom!” Izacālā lela panika, partū ka bazneica beja pylna cylvāku. Tys beja mōceibys laikā. Bazneickungs beja ambonā. Jys pōrtraucá mōceibu i nūkōpá lājī. Cylvāki ar steigu mātās iz durovom, bet dryuzmys deļ naspāja tikļ ōrā, tod daudzejī lācá ōrā pa lūgim. Pec kaida laika atnōcá miliceja i pīvōcá ál̄nis mašini. Nikaida eksplozeja nanūtyka. Vālōk vītejī bezdīvi zūbōjās par cylvākim, kas beja lākuši pa lūgim.

ŪTRRAIZEJŌ APCĪTYNŌŠONA

Pec treju godu mekleišonys mani beja atroduši i apcītyņoja, saslādzá kai nazkaidu nūzīdzneicu dzeļžūs i suņū pavadeibā aizvādá iz staceji, tod iz Reigu kai banditu. Mani vyspyrms īvītōja Īšklītu ministrejys noma pogrobā, Stabu īlā. Moza guntená tī daga dīnu i nakti dzili zam zámis, i as nazynōju, kod ir dīna i kod naktš. Tī mani spīdzynōja.

Tod sekōja pratynōšonys stuņdom ilgi, mola vīnu i tū pošu. Pratynōja par vysu: par rodim, brōlim i mōsom, par kaiminim i pazeistamim i naticāja tam, kū as sacieju. Tod mani pōrsyutāja iz Reigys cītumu. Tī 1950.—51. goda zīmā nūbeju seši mieneši; pavysam mani turāja pīcōs kamerōs. Syuteišonai voi pōrvītōšonai nu vīnys kamerys iz ūtru beja šaids pamats. 18. novembra vokorā as sovom cītuma bīdriņom nūturieju runu par Latvejis naatkareibu; runōju par tautys breiveibu i cylvāka tīseibom. Vysys jūs raudōja. Nōkušijā dīnā mani pōrvītōja iz cytu kameru. Tī otkon as turieju prišklasiejumus, organizieju lyugšonys. Mani syutāja otkon cytur, bet īmastō sākla palyka. Pec sešim mienešim maņ paziņōja

spriđumu: nūtisōta iz desmit godim, izsyutūt iz Krasnojarskys apgobolu.

Pa tīm sešim mienešim cītumā mani nivīns naapmeklāja, vysī beidōs nōkļ sakarūs. Cytim pīnōcā pakys i apmeklātōji, as beju vīneigō, kam nabeja nivīna, kas par mani intereseitūs. Cītumu inspicāja varys veiri i caur restom vārās iz mýsim kai iz zvierim. 1951. goda 24. martā mani izsyutāja ūtru ņaizi munā myužā iz Sibireji.

Ūtrōs izsyuteišonys laikā Sibirejī maņ vajdzāja divi ņaizis mienesī registrātīs vītejā komandanturā i tū vītu as nadreikstieju atstōt. Maņ nabeja kusteibys breiveibys, varieju strōdōt voi nastrōdōt, dzeivōt voi miert, nivīnam nabeja nikaidys dareišonys. Tod as sōku strōdōt i peļneitīs, pa vysu laiku cik as nūpeļņieju, nu tō iznōcā celā nauda iz Latveji.

Ka nu lagernīkim daudzi bāg, lai iz jīm nakrystu nikaidys aizdūmys, līcynoj cyts fakts. Kod pec ūtrōs atbreivōšonys beju Vōrkovā veiskupa P. Stroda vizitacejis laikā, as pīzateiču audiencī pi veiskupa, jo mās nazkod kūpā gōjam pogosta školā, bejom pazeistami i vālōkijūs godūs. Tūmār munu lyugumu nūraidāia i maņ naiznōcā veiskupu satikt. Jam beja bailis tiktīs ar cylvāku, kas beja mūceits cītumā i vōrdzynōts lagerī.

ARESTI, CĪTUMS, IZSYUTEIŠONA

Tā vāļ pīmineišu dažus cytus faktus. Dekana Gabrāna personeigi nasatyku. Kod atsagrīžu nu lagera, jys beja jau aresteits i īvītōts Reigys cītumā. Varakļōnūs, plebanejī dzeivōja jō mōsa i vāļ vīna sīvītā kai saimineica. Tod beja mieginōts jū dabōt breiveibā ar pīkukuļōšonu. Lai pīkukuļōtu drūšebys ministri Noviku, ir pōrdūts

vyss dekana īpašums: cyukys, gūvš, mebelš i kukuli naudā i gryudā nūgōdōti Novikam Reigā. Pec dažim mienešim Gabrāns tyka nūtīsōts iz desmit godim Kirova apgobolā.

Bazneickungu Stanislavu Zepi satyku Reigys cītuma pogolmā 1951. gada 24. martā. Jys beja nūtīsōts iz desmit godim lagerī i pec tam vāļ jam jōpavoda desmit godu Sibirejī. Cītuma pogolmā beja pulka cylvāku. Mūsus vysus sastatāja ryndā pa četri, veirišus atseviški, sīvītis atseviški. Maņ gadājās stōvāļ blokus ar divejim cylvākim nu Latgolys, storp tīm beja vīna váceitā nu Cyskodu. Māš sōkom runōt latgaliski. Tū beja izdzierdš bazneickungs Zeps i, kod apsorgi pagōja dažus sūļus tōļōk — apcītynōtīm beja aizlīgts runōt sovā storpā — jys maņ vaicōja, nu kureinis as asmu. Tai māš tī ī pazazynom i apzamainājam ar dažim vōrdim. Kod mūsus vysus sabōzā viļcīnī, māš otkon nabejom tōli vīns nu ūtra i varājam sazazynōt. Kūpā braucām leidz Novosibirskai. Tī mūsus izdalāja. Mani aizsyutāja iz Krasnojarsku, a bazneickungu St. Zepi aizsyutāja cytur. Cyskodu váceiti izsādynōja Omskā.

Leldīnis reitā, 1951. goda 25. martā, izbraucūt nu Daugavpilš, bazneickungs St. Zeps maņ īdávā trejs gryudi cukra i škāleiti cyukys galis, kū jam iz Reigys cītumu beja atnasusā mōsa. Daudzim cītumnīkim pīdareigī nāsā pakys, tik maņ nabeja nivīna, kas atnas. Pratynōšonys nūbeigumā Reigā prokurors maņ vaicōja: „Voi gribi pīrakstāļ kaidam, lai atnas voi atsyuta iedīni?” As atbiļdieju, ka nā, jo zynōju, cik tys ir beistami deļ pīdareigim i tyvinīkim izturāļ sakarus ar cītumnīkim voi izsyuteitim. As prokuroram pascieju, ka dzeivōšu ar tū, kū maņ cītumā īdūš. Jys tod pagrūzāja golvu i sacāja: „Nu, kai grybi, bet voi iztureisi ar cītuma iedīni?” As nikō naatbiļdieju.

Plašijā dzimtinī beju pavysam pīcpadsmīt cītumūs. Orlys cītums ījem pyrmū vītu munōs atmiņōs. Tī beja eista álná, naaprokstami skoti. Tik paļdis Dīvam, ka tī navajdzāja ilgi palikť. Tī guleišonai beja sylnu kliepeitš, iedīnám siļčis gobols, druska rudzu maizis i iudiņš. Tī pavadieju Leldīnis 1951. godā. Tod izlītōju bazneickunga St. Zepa īdūtūs trejs cukra gryudeņus i galis gabaleni. Storp Orlu i Sverdlovsku bazneickungu St. Zepi apzoga, i jam pošam vairs nabeja kō āšť. Tymā ŗaizī nu Reigys tyka izsyuteits dauđz cylvāku; beja pulka inteligentu: beja sekretari, grōmatveži, školōtōji, konservatorejis darbinīki, beja vīnkōrši fabrikys strōdnīki i zemnīki. Vīns pylns viļcīņš — ešelons beja pībōzts ar latvīšim.

PAZEIŠONYS ZEIMÁ SIBIREJIS MEŽŪS

Pec pyrmōs atbreivōšonys nu Sibirejis, kod dzeivōju Latgolā, tāva sātā, ŗaiz aizgōju apmeklāť sovū mōtis brōlā sīvu voi dzádzīni, kai mās vysī saucōm. Jei tod dzeivōja pi sovys maitys i znūta, jei ar sovū saimi kai tureigi cylvāki beja izdzeiti nu sovys sātys. Maņ gadājās pi jōs bŷť jōs nōvis dīnā. Tys beja 1950. goda 3. oktobrī. Vysi, kas jū agrōk pazyna, jū pīmiņ kai smaideigu i maigu. Tymā dīnā jau beja izdzisš jōs smaids. Jei tik kū spāja runōť, vaigi beja pavysam bōly, acš myglainys. Jei vysim mŷsim klōt asūšim i tīm, kas prŷjom, jōs rodim. i tivinīkim, dāvá svieteibu i nūvieliejumus. Maņ ar syltu rŷku jei īdāvá vylnonū lokotu i cymdus ar latvisku rokstu. Jei tod lānom sacāja: „Maņ vairs navajdzās,” bet tōļōk jei natyka, i as jōs acīs izlasieju: „Zyni, tevi vāļ gaida pōrdzeivōjumi i tāv bŷš vajdzeigs.” Pec ūtrōs apcītynōšonys i izsyuteišonys iz Sibireji as vysus tūs godus nosōju jōs lokotu i cymdus. Tī beja tipiski latviski. Sveši cylvāki mežā pīgōja pi maná klōt, sveicynōja i

sōka runōt̄ ar mani latviski. Tī beja latvīši, ar kurim as nikod nabeju pazeistama. Jī mani pazyna pec dzimtinis rūku dorba. Jī mani pazyna pa lokotam i cymdim.

PATRIOTA NŌVÁ

Iz Kazahstanu izsyutiejumā vīnā dzeļzcelá vagonā braucá kŭpā ar mani vīns spieceigs veirītš nu Ludzys, pāč aicynōja iz Moskvu vadāt̄ vīnu iedīņu veikalu, bet as atsasacieju, jo gribieju tikt̄ pi sovim bārnim. Mani fotografāja i biļdi ar aprokstu īvītōja avīzī krīvītōm par paraugu. Tik partū mani rehabilitāja, ka beja atzynuši munu dorbu.

Kod piedeigi 1956. goda julī izbrauču iz Pūleji, pi rŭbeža pōrbraukšonys Brestā mani seiki pōrmeklāja i izklaušynōja. Meklāja zaltu, dōrglītys, dolarus i cytu ōrzámū valutu, badāja i taukstāja pa vysom drābju veileitōm. Tys maņ sōka krist̄ iz nervim, tod as atsaspieru preteim i scieju krateitōjim: „Kō jiuš nu manā gribit? Voi jiuš dūmojot, ka as braucu nu Amerikys? Par 17 godim as asmu ál̄ni progōjusá jau šymā pasaulī i tagad atsagrīžu pi sovejīm nu vōrgu nūmetnis.” Tod maņ lyka mīru.

★

Tīm cylvākim, kurus nŭbendāja Hitlers, ceļ pīminekļus, tūs slavej kai mŭcekļus, a par tīm, kurus nŭbendāja boļševiki, kluš kai iudini mutī ījāmuši. Pīmāram, muna veira brōli nŭbendāja Katinis mežā. Cik žāl beja tō puikys! As zynu, cik gryuši jys tyka pi izgleiteibys. Pec Pymō pasaulá kara jō tāvs beja slyms, giminá lela. Kod jys gōja gimnazejī, kabatā bōzā sáv kartupeļus iz školu, na kotru dīnu beja maizá. Ar lelu centeibu i ceini jys sasnādzá inženera

grādu. 1939. godā jū īsaucá armejī, kur jys ari gōja bŭjī Katinis mežā. Par taidim nateik pīmineits.

TURPYNŌJUMS

Saturs

ĪVODAM	68
PYRMŪ RAIZI CĪTUMĀ	71
CYLVĀKU KAI PI BĀBELIS TŪRNĀ	73
KOMUNISTU AIZDŪMYS	74
APSTŌKLI LAGERA VYRTUVĪ	77
DZEIVĀ KAZAHSTANĀ	78
APSTŌKLI LAGERĪ KARA LAIKĀ	78
LATVĪŠU LIKTINŠ PADŪMU SAVĪNEIBĀ	79
PROPAGANDA PI LAGERNĪKIM BEZ PANŌKUMIM	81
KŪ DZĪDŌJA I RUNŌJA LAGERĪ	83
PEC KŌ TAUTA ILGOJĀS	83
LAIMIS MEKLĀTŌJU LIKTINŠ	84
ŽYDI KRĪVEJĪ	85
STALINA PREMEJIS	86
PLANA IZPIĻDEIŠONA	86
CIK KULTURALY IR PARTEJIS AGITATORI	87
PELŠE LATVĪŠU NŪDEVIEJS	88
PAR RELIGEJI I GAREIGŪ DZEIVI	89
NU CEĻŌJUMA PA SIBIREJI	94
CYLVĀKU IZPUTYNŌŠONA	98

(„Tāvu zemes kalendars” 1964)

ĪVODAM

Itys ir turpynājums i papyldynājums munom atmiņom: „As asmu āļni progōjusā jau šymā pasaulī”. Tūmār i šys turpynājums ir tik nīceiga dalená nu tō, kū pōrcīšu, kū redzieju i dzierdieju. Ir jōjem vārā, ka as nabeju ni ekskursejī, ni izprīcys braucīnī, kur cylvāks var vāsť dīnys grōmotu. As dzeivōju bezcereigu dzeivi, kur dīndīnā cylvāki gōja būjī kai myusys, strōdōju pōri sovīm spākīm i gaidieju nōvi. Bet taišni taidūs apstōklūs cylvākam rūnās vyslelōkō dzeivōť gryba, gryba izturāť i tikť breiveibā. Lai i as navežu dīnys grōmotys, tys namozynoť šymōs atmiņōs mineitūs faktu vierteibu. Vyss itā mineitīs ir taisneiba, zynoms, tik vīna moza dalená nu tō, kū as varātu pastōstāť. Māš vysī izsyuteitī bejom beztīseigi cylvāki, beja lītys, kurys māš nadreikstājam rādžāť i dzierdāť, tūmār as vysur gōju ar valejom acīm i ausīm i par tū viņ dūmōju, ka viņraiz varātu darāť tū zynomu pasaulām. Pīmāram, kod Kazahstanys lagerī beju par vyrtuvis vadeitōji, bīži viņ vokorūs pi manā īskrāja apsorgi i vadeitōji nu lagera administracejis ar svešom sīvīťom kūpā i maņ pavielāja izavōkť iz 15 minotim. Pa tū laiku jī tī pīkūpā natikleibu i izīdami maņ pīdraudāja turāť muti. Tīm veirīšīm pošīm beja sīvys i bārni, beja i naprecāti, bet moraliski izvyrtuši. Redzieju, kai administraceja nu nūlyktovom zoga produktus i vādā prūjom, bet as nadreikstieju muti plāšť. Ir jōzyna, ka apcītyņōtūs pyrmā kōrtā ceņšās moraliski satrīkť, salauzť kotru pretesteibu. Tō pec nūteik tei spieleišona iz nervim. Pīmāram, dažys dīnys pyrms mūsu pyrmōs apcītyņōšonys 1940. g. majī, mūsu sātu apsorgōja bruņōti sorgi, lai māš naaizbāgtu. Pec mūsu apcītyņōšonys cītumā vādā iz pratynōšonu vysod vālu naktī, statāja pi sīnys, lyka revolūveri pi

denenim, īnásá šautenis i pīslāja pi sīnys, žvadžynōja īrūčus. Īvadá tymšā kambarī blokus nūpratynōšonys telpai i sacāja: „Nu tánītis vairs tu naizīsi”. Tys vyss tyka dareits moraliskai sagraušonai. Pi kotrys izdeveibys mūsīm stōstāja: „Jiusu laiks ir pagōjš”. Partū ļūti daudzējī apcītyntī sabruka i parakstāja sprīdumu, kaidu jīm lyka priškā i atsazyna vaiņōs, kaidys jī nikod nabeja dariejuši.

1949. goda 25. martā „Postora dīnā” — masu deportacejī nu Latgolys tyka izvasti 60 i 70 godu vaci cylvāki. Kaida beja tūs cylvāku vainá? Kū ļaunu pret vaļdeibu jī beja izdariejuši sādādami zīmys laikā sovā ustabenī? Jī tyka izvasti tik tō pec, ka kaidys partejys veirs, ļauna rakstura cylvāks beja ticš pi varys, īkārōja tūs cylvāku manteibu. Saiminīkus izvadá iz Sibireji, a varys veiri saleida jūs sātōs. A kas beja tī varys veiri? Eisti sabīdreibys atkrytumi: bejuši sliņki, slaisti i dzārōji, kam tagad pīderāja izpyldu komitejōs naīrūbežōta vara. Lai tyktu pi tureīgūs saiminīku monta, jī tūs napatīsi apsyudzāja i panōcá jūs izvesšonu. Tys vyss nūtyka strōdnīku vaļstī, kur pi varys asūt strōdnīku škira i zam tōs īkōrtys, kas skaita, ka tai pīdar nōkūtná. Bet voi var nōkūtni izcálť iz malym, nataisneibys i zagšonys? Na jau ilgstūšu. Kotrā īstōdī ir partorgs i spīgs. Ka tyvu pazeistami cylvāki breivi sazarunoj sovā storpā, to tys ir viņ tik ilgi, cikom klōt nav partorga. Kod īnōk partorgs, tivleņ pōrmaina sarunys tematu.

1957. godā lasieju avīzjōs, ka bejušō ASV prezidenta Ruzvelta atraitná apbraukōjusá Pad. Sav. i atzineigi izasaciejusá par rādžātū, asūt nūvārōjusá lelu progresu. Kotrā vaļstī ir kū rādžātū, ar kū pazalīlāt i kū ōrzemnikim parōdāt. Bet as gribātu, kab Ruzvelta kundžá bŷtu redziejusá vysmoz vīnu tyukstūšu dali nu tō, kū as i tyukstūšys cytu pīdzeivōjam. Pīmāram, ka jei bŷtu redziejusá Orlys cītumu, kurā másš pavadājam 1951. goda Leldīnis, kur beja eista

ālnā: telpa beja pībōzta, pušplykys sīvītis ōlejās i mās īsyuteitī vōļōjamās iz nateirom sylnom, nu kurom celās smirdeigi putekli, ka aizsyta elpu, aizsmokom tai, ka navarājam ni elpōt, ni parunōt, a iedīnš beja sausys rudzu maizis gobols, kapceita siļčā i iudīnš. I mūsu ešalons, kas gōja nu Reigys, kaidus to tautys īnaindīkus tys saturāja? Tī beja bazneickungs Stanislavs Zeps, Latvejis konservatorejis darbinīki, vairōki studenti, školōtōji, īstōžu darbinīki, grōmotveži, sekretari, vīna jauna meža sorga sīva, kurai cītumā dzyma biernenš i tīpaļ myra, vácineitā Novicka nu Cyskodim i dauļz cytu.

Taipaļ Ruzvelta kundzāi bȳtu vajdziejš rādzāt Novosibirskys i Krasnojarskys cītumus, kas nabeja dauļz lobōki par Orlys cītumu.

Stalina laikā leida iz vādara i līkuļōja, pec nōvis nu jō gribāja iztaisāt elku, tūmār tys naizadávā, jo pōrōk dauļz nūzīgumu ir iz jō sirdšapzīnis i pōrōk svaigā atminī ir nūdareitōs pōresteibys. Pad. Sav. reši atrasš taidu gimini, kura taidā voi cytaidā veidā nabȳtu cītusā voi pazaudiejusā giminis lūcekli voi draugu voi radinīku zam Stalina varys. Stalīnu nūgōzā nu elka trūnā, bet tī, kas ir leidzvaineigi nūzīgumūs, staigoj breivā i vāļ nav saukti pi atbiļdeibys. Teik mineits, ka asūt bejš „navālams personys kults”, bet tūmār naīzadrūsynoņ atzeit, ka zam šō personys kulta tyka pastrōdōti nūzīgumi, kuru daleibnīki vāļ tagad ir omotūs. Vīnu dīvaklu — Stalīnu nūgōzā, a ūtru — Lenīnu atstōja, jo bez elkim navar iztikȳ i jō statujis voi biļdis prīškā golvys līc. Kas nagūdynoņ vīnu Dīvu, pasaulā Radeitōji, tys gūdynoņ pošu sacaltūs elkus. Lenīnu sauc par ciļvieceigōkū nu vysim cylvākim, bet lai tō elka gūdynōtōji pazaver revolucejis viesturī, tod rādzās, kai tys „vysciļvieceigōkīs nu cylvākim” ir reikōjīs. Kod Lenīns taisājās gōzȳ cara varu, tod cars jū izsyutāja trymdā i moksōja penseji, nu kurys

jys pōrtyka. Bet kū Lenins izdarāja ar cara gimini, kod tyka pi varys? Ļōvā nūslapkavōt̄ vyszviereigōkā kōrtā. I cik cytu cylvāku jys nūmaitōja. Jaunu, lobōku nōkūtni var nās̄t̄ tik moraliski cālys personys, bet na tī, kas sovys rūkys ir aptraipiejuši ar navaineigūs ašni i na tī, kas varu sagrōbá apkaunūt sovus konkurentus i tūs, kas cytaidi dūmōja.

Nūdūdūt šōs sovys atminis laseišonai, grybu tik vīnu lītu: lai cylvākim atsavārtu acš.

PYRMŪ ŖAIZI CĪTUMĀ

Pec m̄ysu apcītyņōšonys 1940. goda majī, m̄ysus obejus ar veiru īvītōja L. cītumā. Vīnā kamerā mās̄ bejom 50 — 70 cylvāku. Cītums beja pōrpiļdeits. Trejs nedelis nabejom ni vannā, ni piertī, seju nūmozgōt̄ koč kai varāja tik atejis telpā. Mās̄ vysys īmitneicys apkrytom ar vutim, jo nabeja ni zīpū, ni sylta iudiná, ar kū nūzamozgōt̄. Pret insektim mieginōjam ceinātīs pošys kai varājam. Vīna ūtrai īskōjam golvu. Apakšdrābis soltā iudinī izburzājam atejis telpā i tīpaṭ vajdzāja prokaļtāṭ vāļ naizkoltušys drābis, pa pusái slápnys otkon vylkom mugorā, cikom tōs izkolta iz mīs̄ys. Veirīšu kamerys beja vāļ vairōk pōrpiļdeitys. Tod m̄ysus aizsyutāja iz Minsku. Tī palykom 13 mienešu. Minskā piertš beja kotru nedeli. Cikom pošys bejom piertī, pa tū laiku kameru dezinficāja ar kūdeigom zōļom. Iz pierti vajdzāja jimṭ leidza sovys drābis, kurys lyka dezinfekcejis telpā. Kamerōs vysvairōk mās̄ cītām nu blaktim. Ir brīsmeiģi, kod naktī sōk blaktš kūšṭ, tod navar gulāṭ. Veirīšu kamerōs insektu beja vairōk, jī vairōk cītá nu vutim. Gulámōs vītys beja narys. Apzaseģšonai beja pušņōtns dečš, gultys velis, zynoms, nabeja nikaidys. Nikaidu spylvynu, ni pologu. Zam golvys

saveikstājam savu kraklu voi kleitu i vysparostōk rūka beja par pagaļvi. Kamerā tryuka gaisa. Sīvītis apdžeiba vīna pec ūtrys nūkryta zāmī, ka byukšāja viņ. Atgōja apsorgi, iz nešļovom iznásá ōrā apdžeibušōs, tī jōs atžierga i atnōcá atpakaļ i vyss beja pa vacam, kai nikas nabýtu nūticš. Pec pōrs stuņdom otkon kaida kreit pi zāmīs. I otkon atsakōrtoj tei poša procedura: iznas ōrā atžiergšonai. Veirīšu kamerōs apstōkli beja vāļ gryutōki, tōs beja vāļ vairōk pōrpiļdeitys. Jī cītá vāļ vairōk nu gaisa tryukuma nakai mās. Veirīšu kamerōs nabeja naru, iz kō gulāt, jīm vajdzāja gulāt iz cementa greidys. Nu vysim cītumim, kaidūs tyku bejusá, vysbrīsmēigōkī apstōkli beja Orlys katorgā, taipat Novosibirskā i Krasnojarskā. Tī apstōkli vīnkōrši ir naaprokstami: tymss i nateirs. Varātu sacāt, ka lobōki apstōkli beja Reigys cītumā, kur nūsiedieju seši mieneši. Telpys lelys i augstys, daužz gaisa. Tūtīsu moraliski Reigys cītumā cīšu vairōk nakai cytur, tī panešu vysvairōk pazamōjuma. Cītumā gōja vysaidys inspekejis. As personeigi, ni pec izskota napazynu nivīna nu varys veirim, bet munys leidzīmitneicys tūs pazyna i sacāja, kas tī par ļaudim: tī gōja garom Pakule, Lācis i daudzi cyti. Reigys cītumā beja dubultys durovys: kūka durovys i ūtrys dzeļža ar restom, inspekeja vārās iz mýsu caur restom kai iz zvierim. Apsorgi beja nykni, pastōveigi lītōja lomu vōrdus. Mýsus skaitāja par tautys īnainīkim. 1950. g. 18. novembra vokorā izdzierdām lel gobolu sōvīņus. Sovā sirdī sōcām prīcōtīs, ka varbýt jau kaimini īzaroduši i paziņoj Latvejis atbreivōšonu. Kod vālōk vokorā sīvītá apsardzá mani pavadāja iz ateji, as jai pa klusom īzavaicōju, kas šudiņ par svātkim, ka saun ar lel gobolym. Tod jei maņ atbiļdāja krīviski vysā bolsā, lai vysī dzierđ: „Jiusim tys nav jōzyna, iz tū jiuš asot pazaudiejuši tīseibys”. Tymā vokorā latvīžom, kas beja munā kamerā, skaitā 35, as nūlasieju

prīšklasiejumu par breivu vaļsti. Vysys klauseitōjis raudōja kai pārtys. Apsorgi tū beja pamaniejuši caur vylka aci (caurumu durovōs). Pīcys sīvītis nōkūšā dīnā aizsaucá iz pratynōšonu, a mani pōrcálá iz cytu kameru. Pavysam Reigys cītuma sešu mienešu laikā beju pīcōs kamerōs, bet sākla, kuru īsieju tymōs dvāseļōs, izdeiga i dzeivōja.

Nu Reigys cītuma mani izsyutāja 1951. goda 24. martā, sprīdums: 10 godi izsyuteišona iz Krasnojarskys apgobolu.

Runojūt par cītumim vāļ ir jōpīmiņ, ka Minskys cītumā redzieju divi katōļu bazneickungus, kas atstōja nūžalojamu īspaidu, beja sabrukuši nu sisšonys i mūceišonys. Reigys cītumā tymāpaļ laikā kod as beju, beja īvītōti šaidi goreidznīki: veiskups Duļbinskis, Vaikuļs, Ancāns, Zondaks, Vyzuļs, Valpitrs, Juhnevičs i St. Zeps, ar kuru bejom vīnā viļcīnī iz Sibireji.

CYLVĀKU KAI PI BĀBELIS TŪRNĀ

Pa vysu lagera laiku satyku varbūt vairs kai 20 dažaidys tauteibys i par kotru tauteibu palyka zynoms prīškstots. Storp dažom tauteibom ir naidys. Pīmāram gruzini naīrādz armeņus, jo tī ir tiergōtōji i tur montu sovōs rūkōs. Sibirejī tūmār vysī beja nūleidzynōti vīnaidi. Kai strōdnīki vyslobōkī beja latvīši, tīm blokus varātu likt leišus, bet tī ir gryuti rakstura zinī. Lobi strōdnīki ir vōcīši, nūsvārti, mīreigi, vysu dora ar apdūmu i planu, nikod napōrzasteidz. Vīnam vōcīšam as vaicōju, kaida starpeiba storp Vōceji i Krīveji. Jys maņ atbildāja (krīviski): „Vaņkom vāļ ilgi vajaga iļ skolā pi vōcīšim.” Taipaļ lobs īspaidys palyka par holandīšim. Kazahstanā beja savasti daudz vōcīši. Tī beja lelōkū tīsu tai saukti Volgys vōcīši nu Katrīnys laikim kai kolonisti. Daži vōcīši beja

repatriējušis pēc Stalina i Hitlera leiguma 1939. g. augustā. Vociši, kas nabeja repatriējušis, kara laikā beja savōkti i izsyuteiti iz Kazahstanu. Vīna prōva vōcu koloneja pi Volgys bejusā nūsaukta Engelsa vōrdā. Vociši beja inteligenti: agronomi, mehaniki, inženeri, aresteiti 1937. godā. Storp vōcišim satyku vīnu bejušū aktīri, kas 1932. godā nu Berlinis izbraucš iz Moskvu i 1937. godā beja sūdeits iz 10 godim. Jys gulāja slyms, galeigi izvōrdzš. As jam vaicōju: „Deļkam braucāt nu Berlinis?” Jys atbiļdāja: „Башка не работала”. (Golva nastrōdōja). Dreiž pec tam tys aktīrs myra i tyka apglobōts Karagandys apgobolā. Vīna vōcītā, kas strōdōja kai sanitarā, 1943. goda marta mienesī izgaisa. Atroda jū tik pavasarī, kod snīgs nūkusa aprilī. Vylki beja jū apgrauzuši. Jei beja izgōjusā snīga vātrā drusku tōļōk nu lagera i tykusā aizputynōta ar snīgu. Snīga vātrys ir brīsmeygs. Kod tōs atīt, tod nadreikšt iņ ōrā nu ustobys. Kod izīt ōrā, tod cylvāks ir pa golam. Lagerī dažaidys tauteibys dzeivōja kūpā, nikaida sovstarpeja antagonisma nabeja. Tī beja tik divi cylvāku škirys: breivī i izsyuteitī. Vīni neida ūtrus. Antagonismu tūs storpā nav īspiejams aprakstāt.

KOMUNISTU AIZDŪMYS

Pec ūtrraizejōs izsyuteišonys 1951. godā maņ pošai vajdzāja sāv sameklāt dorbu. Mani par laimi iedīnā veikalā pījāmā gruzins, lobs cylvāks, jys sacāja, ka asūt Berijis jauneibys draugs, auguši kūpā vīnā piļsātā, mōjis bejušys kaimiņūs, Tiflisā. Šō mōtā ar Berijis mōti gōjušys vīna pi ūtrys čaji dzart, bejušys lelyš draudzinis. Tymā iedīnā veikalā, kur as strōdōju, āstu gōja tik breivi cylvāki: īriedni, šoferi itt. Cylvāks, kas mani pījāmā dorbā beja izsyuteitīs. Interesanta beja jō dzeivis gaita, vysā eisumā šaida: 1927. g. jys bejš

komsomola lūceklis, vajdziejš aizpildāt anketu, kur bejuši šaidi jautājumi: kaida īkorta vairōk pateik: Stalina, Buharina, Zinovjeva voi Trocka. Šys asūt atbildiejš, ka Trocka teoreja šam lobōk pateikūt. Pec tam gōjš školā, izstudiejš par metalurgejis inženeri i 1937. godā, miļzeigūs arestu laikā, drusku breivōk izasaciejš, par tū dabōjš 10 godu izsyuteišonys i pec tam nūmatynōšona bez termina. Jam nabeja tiseibu atsagrīzīt sovā pusī. As jam prasieju, parkū to Berija jō naizglōbá. Jys atbildāja, ka Berija asūt slykts cylvāks, bet golvonīs jys (Berija) nagrybūt nikod reikōtīs pret Stalina grybu. Tū gruzinu saucá Leonids. Kod nūmyra Stalins 1953. godā, jys sajámá viestuli nu sovys mōtis, kura rakstāja (jys maņ dává viestuli lasāt), Berijis mōtá sajāmusá telegramu nu sova dāla, kurā bejš šaidis saturs: „Nōkš lelys pōrmainis, miļjoni cylvāku, kas nataisneigi cīš, tikš atbreivōti”. Tymā iedīnā veikalā, kurā as strōdōju, ņaizi pi golda vīns šoferš — partejis bīdrs pec uzvōrda Čapajevs saciejš par mani: „Kai pīlaidāt par povōru fašistku, jei pušstuņdis laikā var nūindāt 300 cylvāku”. Kod tū dabōju zynōt, maņ tys ļūti sōpāja. Maņ nikod prōtā natyka īnōcš darāt kaidam ļaunu, bet taišni ūtraiz, darieju pōri sovim spākim, lai bȳtu lobōk. Dorbā gōju 4 stuņdōs nu reita i dorbu izbeidžu tik 10 voi 11 stuņdōs vokorā. Vysu laiku beju iz kōjom. Kōjis aptyukša, bet dorba beja daudzi. Sovā pyrmijā izsyuteišonā kara laikā, kod beja lels pōrtykys tryukums, poša ar tukšim maisim gōju iz nūlyktovom i dabōju kōpustu lopys voi kartupeļu myzys, nu tōm taisieju iedīni, lai strōdnīkim bȳtu vairōk kū āšt. Munys dorba bīdrinis krīvītis vāļ iz mani lomōjās: „Kō tu áj i pyulīs, lič goldā tik dauđz, cik nu nūlyktovys atsyuta. Kas par tū, ka cylvāki mierst. Tu jūs vysus naizborōsi”. Maņ tai reikōtīs naļōvā muns raksturs, darieju cik viņ varieju, lai cylvākim bȳtu lobōk. Maņ pošai sirdš lyuza, kod pi

sacāja: „Lobdīn!” i as atbiļdieju: „Lobdīn!” i tai mās sōcām runōtīs. Tys ōrstš beja ļūti lobs cylvāks, pec uzvōrda Rozenšteinš. Jys izcālā sāv tī mōjeni i palyka iz dzeivi tī. Lai Dīvs jam paleidz i aizmoksoj, asmu jam daužz pateiceibys porōdā.

APSTŌKLI LAGERA VYRTUVĪ

1946. godā ībraucā kontrolā nu Moskvys. Kontrolā braukōja pa vysim lagerim, jo laikam jau leidz Moskvai beja aizgōjušys zinīs par bodu i nacišamijīm apstōklim lagerūs. Lagernīki myra kai myusys, bet nōvis dokumentūs vysod atzeimōja „Mirš ar sirdš kaiti”. Tī vysi myra boda deļ. Vosorā tī ir daužz ūdu, kas izplota malareji. Vyrtuvā pylna myusu. Korstums leidz 50 grādīm vosorā, lūgu aiztaisāt navar, tod pošom strōdneicom tryukst gaisa i elpys, bet kai attaisi lūgu, tai pīskrīn pylns ar myusom. Gaidājam kontroli, teirājam vyrtuvi. Maņ paleidzis beja divi: vīna vōcītā, ūtra latvītā. Mās drebājam i beidomās. Vīnā vītā pec vīnom pušdīņom myra 500 cylvāku, partū ka iedīnī beja īsvīsta indā. Vōreitōjom i ōrstam pīsprīdā nōvis sūdu. Deļtō maņ beja seviški gryuši, ka nabeja kam izaticāt, vysu vajdzāja pōrrādzāt pošai, atbiļdeiba beja lela. Seviški pret lelyjīm svātkim kai 1. maji voi oktobra svātkim vajdzāja izamanāt, kab vyrtuvī naīleistu kaidš ļaundarš. Maņ vysod par personeigu sorgu beja sv. Ontons i Kungs Jezus, kura klōtbūtni as jutu i dzierdieju: „Nazabeisti, As asmu ar tevi!”

Tai beja i šymā gadīnī, kod nōcā kontrolā vosorys vydā, kod vyrtuvī myusu kai bišu strūpā. As nūskaitieju lyugšonu iz sv. Ontonu. Nōcā revizeja, pavysam 8 cylvāki, augsti īriedni. Izstaigōja pa nūmetni i īgōja mūsū vyrtuvī. Lagera ōrstš mani statāja pīškā kai golvonū povōru. Komiseja vysu atzyna par pīškzeimeigu, tai i

īrakstāja grōmotā i maņ izsacāja pateiceibu. Par lelu pōrsteigumu m̄ysim vysim tymā laikā vyrtuvī nabeja myusu. Kod tū vālōk pastōstieju cytim, tod par mani smājās, ka maņ Sv. Ontons izdzonōjš myusys, bet maņ pošai gon smīklys nanōcā. Daudzys cytys ŗaizis jutu, ka maņ ir kaida augstōka aizmugurá, kas mani glōbá gryutā breidī. Tymāpaņ ŗaizī trejōs kaimiņu nūmetņōs atcālā vyrtuvis personalu, atroda nakōrteibys i nateireibu.

DZEIVÁ KAZAHSTANĀ

Zīma ir solta, temperatura nūkreit leidz 30 voi paņ 54 grādi C. zam nullis. Zīmā izīt lelys snīga vātrys. Vosora eisa. Kartupeļus stota juná sōkumā. Augusta vydā jau ir solnys. Kartupeļus rūk augusta beigōs. Leidz 8. septembram vajaga b̄yť nūroktim, ka leidz tam nanūrūk, tod zámá sasaļ i kartupeli palīk zam snīga. Aug breiniškeigi kvīši i rudzi, bet vīteji ād tik kvīšu maizi. Rudzu maizi naād.

Vīteji cylvāki par dzeivi pyrms 50 godim stōsta kai pōsoku. Dzeivōjuši bogoti. Zynoms, kultura ir bejusá kai vyds laikūs, bet dzeivōjuši breivi. Satyku vīnu 106 godus vacu cylvāku. Jys stōstāja, cik jam monta bejš, taipaņ dzeivōjuši i kaimini. A tagad nikō. Dzeivoj kai lūpeni. Vyss atjymts i izlaupeits.

APSTŌKLI LAGERĪ KARA LAIKĀ

Lagerī beja 1000 leidz 1500 cylvāku, kū vajdzāja paborōť. Beja pōrtykys tryukums. Cytu ŗaizi mās vairōk nikō nadabōjam kai 250 ka sasolušu būrkōnu iz 25 stuņdom. Vyrtuvī beja 6 lelys bucys. Tymōs bucōs būrkōnus aplājam ar korstu iudini vokorā, lai reitā

varātu apstrādēt. 5—6 sīvītis paleidzāja pi bŭrkōnu apteireišonys. Nikod agrōk par 12 stuņdom naktī gulātu naaizgōju. Gulieju tīpať vyrtuvī vīnā styurī iz cysu maisená. Apsagai beja vīns vaļstš ūdŭts dečš. Bīži viņ pa nakti reikōja „obyskus” (krateišonys). Bruņōti veiri īskrāja ar lukturim rūkā i kratāja vysys malenis kai beņdis. Nūzastrōdōjš cylvāks tik beja aizmidzš, kod jū ar gryudīnim izmūdynōja i izkratāja. Meklāja pret padūmu literaturu i īrūčus. Maņ nabeja pať nikaida pagaļva, zōbokus lyku sāv zam golvys i tai gulieju. Krateitōji meklāja pa vysom molom: pa zōbokim i drābju veļom. Pi maná atroda krellis, iztaseitys nu sorkonom ūgom, kurys as lītōju rūžu krūnā vītā. Tū pagiva ar nyknumu sarōvā i aizsvīdā prŭjom.

Par tōm lītom dūmojūt, kai ar mŭsim apzagōja, taidi jiedzīni kai: naktš mīrs, cylvāka tīseibys, cīneiba pret cylvāku — vysš izaklausa kai lels apsmīklis. Ar mŭsim naapzagōja kai ar cylvākim.

LATVĪŠU LIKTINŠ PADŪMU SAVĪNEIBĀ

Laikā nu 1941.—47. g. satyku dauđz latvīšu Sibirejī. Vīna sīvītá, pec uzvōrda Miļŭne, pastōstāja šaidu gadīni. Jei dzeivōjusá Krīvejī nu 1915. goda, strōdōjusá Moskvys bibliotekā kai vadeitōja. Tī bejuši vairōki latvīši i puļciejušis latvīšu kolonejī, kurys pīškgolā bejš kaidis Bunko, smogōs ryupnīceibys direktors. Jō sātā ari nŭtykušys latvīšu sanōksmis ŗaizi nedelī catŭrtdīnis vokorŭs. Sapuļčōs pīzadaliejusá Bunko sīva Marta. Tykuši nŭturāti pīšklasiejumi i pōrrunys. Tai pīnōčš 1936.—37. gods. Sōkušis aresti. Kotrā sanōksmī jau sōčš pa kaidam iztryukt, kotru ŗaizi daleibnīku skaits sazamozynōjš vysmoz pa vīnam. Tū cylvāki nŭvārōjuši i sōkuši pōrrunōť. Vaicōjuši pošam Bunko, kas par lītu,

bet jys atbiļdiejš: „Tys ir labi, kas nūteik, vaļstš ģnaindņikus vajaga iznycynōt.” Bet cyti aizstōv tūs, kuru sapuļcī tryukst, kuri ir izgaisuši, teik aizrōdeits, ka tūs cylvāku darbeiba jau ir bejusá pazeistama 1904. i 1905. godā, kas daudz ceiniejušis revolucejis lobā. Tūmār vairums atzeist, ka Stalinam ir taisneiba. Nōkūšā catūrtđinī otkon cylvāku tryukst, i tryukst taišni taidu, par kurim varātu golvu likt, ka nav tautys ģnaindņiki. Bet jī ir izgaisuši. Tūmār Bunko aizstōv vaļdeibu i soka: „Tī cylvāki, kas pajimti prūjom, ir bejuši vaineigi”. Tod kaidis nu klōtasūšim vaicoj pošam vadeitōjam: „Pasoki, Bunko, ka šūnakt tevī pajimš, voi tod ari bjš pareizi dareits?” Iz tū Bunko atbiļđ: „Tūlaik bjš izdareita kļūda politikā. I nu tō vokora nav pagōjusá ni nedelá, ka apcītyņōts Bunko i jō sīva Marta. Bunko ir ticš nūtīsōts iz nōvi, a sīvai pīsprīsti 8 godi lagera. Miļūne pošā, kas maņ šū stōstāja, beja tīsōta kai tautys ģnaindneica iz 10 godim. Ka ģiminis golvu apcītyņōja i nūtīsōja, to sīva i pylngadeigī bārni automatiski dabōja 8 godi, tys beja standarta sprīdums, mozgadeigūs bārnus pajāmá vaļstš sovā audzynōšonā.

Centralcītumā Reigā 1950.—51. goda zīmā satyku jaunys studentis, kas beja aresteitys izplotūt skrejlapenis pret padūmu vaļdeibu. Jōs beja vadušys iz Ogri, Krustpili, Bausku i bđdamys napīdzeivōjušys izdaliejušys tōs lapenis piļneigi atklōti. Jōs nūtīsōja iz 25 godi. Beja apcītyņōtys vacōkys sīvītis, kurys nasušys dālym mežā iedīni. Dažys taidys satyku nu Kurzemis. Jōs izsyutāja iz Sibireji.

Satyku vīnu latvīti nu Reigys. Jei stōstāja vaļsirdeigi vysu, kai beja ģadiejš. Leidz 1928. godam bejusá Reigā, dorbōjusās Latvejis komunistu šyunā, pagreidī. Bejusá aresteita i turāta cītumā. „Mani syta ar samierceitom viervjom”, jei stōstāja, „bet tū as saprotu, partū ka beju dorbōjusās pret Latvejis vaļsti. Tod as tyku iz Pad.

Sav. i 1937. godā mani arestāja, syta i nūtīsōja iz 10 godim lagerī. Komunisma lobā as beju strōdōjusá, cītusá, atstōjusá dzimtini i pīdareigūs i tai maņ par tū atmoksōja. Tys mani izōrstāja nu komunisma iz vysim laikim”. Taidu gadīņu kai ar tū latvīšu sīvīti beja vairōk. Satyku cytu tautu bejušūs komunistus, kas sovā zámī dōrbōjušīs nalegaly komunisma lobā, daudz cītuši i ar lelom cereibom beja bāguši iz Pad. Sav. kai iz paradīzi, a tī nūkliva cītumā i beidzūt Sibirejī. Jī atsamūda, a beja jau par vālu. Maņ vīnmār prōtā stōv tō vōcu aktīra vōrdi, kas beja biedzš iz Krīveji 1932. g. i kuram vaicōju: „Deļkam braucāt iz Krīveji?” tod jys atbīldāja: „Башка не работала,” — golva nastrōdōja. Kļūdātīs tys ir ciļvieceigi, bet dažys kļūdys ir liktineigys. kas izškir vysu tōlōkū nōkūtni. As dūmoju, ka vainá ir tymā, ka komunisms ir pīviļceigs napīdzeivōjušim i naivim cylvākim ar sovu krōpjūšu ōrīni. Ka pasaulš zynōtu patīseibu par komunismu, tod tys bītu navys pīviļceigs, bet atbaidūšs. Taipaņ kai mežā storp cytom sieņom myusmeris izaceļ ar sovu vylynūšū ōrīni, a īškā ir indis pylhys. Taipaņ ir ar komunismu. Tei ir indá, kas agri voi vālu nūvad pūstā tū, kas ar tū ir sazaindiejš. Deļtō taišni jaunīm ir jōdūd pareizs apgaismōjums par komunismu, lai tī nakrustu par uperi. Komunisms ir naida mōceiba, komunisti neist i aizdūmōs tur kotru, kas nav komunist, jī neist i aizdūmōs tur vīns ūtru, beistās vīns nu ūtra i iz prišku teik tik ar ūtra cylvāka dzeivis izspīgōšonu i nūdūšonu.

PROPAGANDA PI LAGERNĪKIM BEZ PANŌKUMIM

Īsyuteitūs ģimitnīkus lageri partejis propagandisti mieginōja pōrtaisāt par komunistim voi vysmoz par vaļdeibys atbaļsteitōjim.

Bet vysi mieginājumi beja bez panākumim. Patīseībā, beja taišni ūtraiš. Lagernīki palyka vāļ par nyknōkim vaļdeibys pretinīkim, jo beja skaidri radzams, cik privileģitā stōvūklī beja vaļdūšō škira i cik nūžālojamā stōvūkli beja vyss vairums lagernīku. Ar dažim īsyuteitīm beja gryuši sazarunōt, jī nasaprota cytys volūdys kai tik sovu. Taidi beja persīši, japāni, kīnīši, korejīši. Sazarunōt varēja tik ar tīm, kas bejuši prīšknīki, tī bez sovys volūdys prota vāļ kaidu cytu volūdu. Ar bulgārim, rumānim, ungārim, austrišim i vōcīšim varēja sazarunōt. Jī vysi neida režimu. Storp latvīšim beja vīna interesanta sīvītá. Par jū stōstāja, ka jei asūtá bejušō Latvejis syutná Berlīnī sīva. Jei prota vairōkys volūdys. Būdama ōrzámōs i Latvejī jei dorbōjusās par spīgu Pad. Sav. lobā. Nu 1923. goda dzeivōjusá Moskvā. 1937. godā krytusá nažielesteibā i izsyuteita iz Krasnojarskys apgobolu iz 10 godim lagerī i pec tam iz nanūteiktu laiku iz nūmatynōšonu (бессрочное). 1953. godā mās bejom vīna nūmetnī. Jei beja munūs godūs (jau labi padzeivōjusá sīvītá). Jai beja trejs veiri. Ar žydu jei dzeivōja pastōveigi, bet bez tam vāļ jai beja sūms i krīvs. Ar tīm jei tykōs tik dažys dīnys. 1956. godā jū atbreivōja i aizbraucá iz Moskvu ar vysim trejim veirim, bet jei sacāja, ka iz Reigu braukškūtá tik ar vīnu, laikam ar sūmu.

Maņ lykōs, ka storp vysim lagernīkim vysnyknōkī režima pretinīki beja žydi, seviški tī, kas beja izvasti nu Latvejis. Kod agitatori jūs mieginōja īspaidōt režimam par lobu, jī vīnkōrši nagrīzá nikaidu viereibu, apzagrīzá i aizgōja prūjom. Maņ sakryta dūmys ar jīm.

KŪ DZĪDŌJA I RUNŌJA LAGERĪ

Boļševiku režīma propagandēšanai ir sacerātys vysaidys dzīsmis. Vīnā dzīsmī ir saceits, ka Pad. zāmī cylvāks staigoj breivs kai valdinīks. Da, mās ari breivi staigōjam: apleik dzalūņu droti, aizžūgōjuma kotrā styurī sorgu tūrņš, a tī bruņōti sorgi „sorgōja” mūsus i ka kaidis izgaisa, tod meklāja ar sunim, cikom atroda. Vīnā propagandys dzīsmī beja saceits: šymā zāmī cylvāks breivi elpoj. As bīži dzierdieju, ka lagernīki tū dzīsmi dzīdōja tai: „Я такой страны не знаю, где так вольно погибает (originalā beja: дышит — elpoj) человек”. — As nazynu taidys zāmis, kur tik breivi cylvāks aizīt būjī.

Storp latvīšim satyku vīnu sīvīti, kas beja dzymusā Krīvejī Pyrmō kara bieglu laikā. Beja pōrlīcynōta komunistā, bet par koč kaidim „grākim” tykusā lagerī. Beja rudinš, tyvōjās oktobra revolucejis svātki. As jai ņaizi sacieju, vāļ nazynōdama jōs pōrlīceibys: „Oktobra svātki aizvītoj Zīmyssvātks”. — „Kas ir Zīmyssvātki?” jei īzaklīdzā, māslys, a oktobra svātki mūsīm atgōdinoj lelū revoluceji”. Ar tū cylvāku maņ nabeja kō runōt. Strōdneica jei beja loba, dorbā gōja kai zyrgs. Taidus tipus tik kops izlobōš.

PEC KŌ TAUTA ILGOJĀS

Laikā nu 1947. — 1949. goda Latvejī bīži dzierdieju izteicīni: „Ka tik kur navīņ izdzierssim, ka ir kars, to īsim lai nūsyt karā, tik i tai dzeivis nav.”

Maņ bīži viņ tys izteicīņš īgō prōtā tod, kod ūtru ņaizi aizvādā iz Sibireji. A kur tu, ciļvieceņ, aizīsi, ka i izacaltu kars. Kōjom naaizīsi, bet īslūdzeitijīm apleik ir dzalūņa droti i bruņōti apsorgi. Karu

gaidāja vysi kai atpesteišonu. Tū zynōja vaļdeiba i spārā pretsūļus. Pīmāram, mýsim rōdāja biļdis, kur Rītumu vaļstš veiri sād pi vīna konferencis golda smaideigi kūpā ar boļševikim, mýsu apspīdiejim. Tod tī, kas tūs biļdis rōdāja, sacāja: „Jiuš gaidit karu voi apstōkļus, ka amerikani jiusus atbreivōš? Redzit, mās sazaprūtom i dzeivōsim mīrā, bet jiusim (rōdeidami iz mýsim) — tá vajdzās palikt”.

Taida beja tei dzeivá, cylvāki cerāja i gaidāja, a jūs cereibu stors izplienāja, pyrms nakai jī poši salyma naspākā. Gryuta ir bezcereiga dzeivá. Mani mīrynōja dūma, ka nikas pasaulī nav myužeigs, vyss ir pōrejūšs i maineigs, tys, kas tagad līkās styprs i varons, var izgaist kai reita mygla.

LAIMIS MEKLĀTŌJU LIKTINŠ

Lagerī Sibirejī satyku vīnu latgalīti, kura pastōstāja sovys giminis tragedeji, kura vysā eisumā ir šaida. Jōnš Putāns ar sīvu Antoninu 1932. godā nalegaly pōrgōjuši rūbežu. Jī beja cālušis nu Daugavpilš aprīnka. 1937. godā obi tykuši cītumā i nūtīsōti iz 10 godim lagerī. Jīm ap tū laiku bejusá apmāram 10 godu maitiná, tei īvītōta bārnu nomā, vālōk mōciejusās Leningradā institutā par inženeri. Pec ostoinim godim, 1945. godā jei sameklāja sovus vacōkus, kuri beja atstōjuši dzimtini, lai mekleitu laimi Pad. paradīzī, bet beja tykuši lagerī. Šei Antonina beja vīnā nūmetnī ar mani i kaidu laiku strōdōja maņ par paleidzi. Mōtá sajamá viestulis nu sovys maitys studentis, kura navarāja saprast, parkū mōtá jai tik ilgi nabeja rakstiejusá. Maita aicynōja mōti pi sevá iz Leningradu, lai dzeivōtu kūpā. As lasieju tōs maitys studentis viestulis. Storp cytu jei rakstāja tai: „Māmeņ, as vysod meklieju taisneibys, as beju pionerá, komsamolka, bet nikur taisneibys nav. Gribātu satikt tevi i

ar osorom izstōstāt sovys bādys”. Tōs viestulis beja raksteitys krīviski.

ŽYDI KRĪVEJĪ

Žydi Krīveji nav īrādzāti ni armeji, ni cytur. Kolhozūs žydu nav. Jī ir īstōdōs i tierdznīceibys kantorūs, bāzjōs (nūlyktovōs), slimineicōs. Lagerī satyku daudzu agrōk īspaideigu žydu sīvys: jūs veiri, beja bejuši komisari, konsuly, syutni, augsti īriedni. Jī pi Stalina beja krytuši nažielesteibā i nūgalynōti, a sīvys izsyuteitys. Jōs beja jau vacōkys i dorba naspiejeigys. Jōs myra bodā. Vīna latvīša Pēterona sīva beja židītā. Jys bejš varys veirs revolucejis laikā. Taidi paṭ cītumnīki kai jei, izsacāja jai acīs pōrmatumu, ka jōs veirs Pēterons 1919. godā slapkavōjš i dadzynōjš Kijevā. Tū stōstāja ukraiņu tauta, kas tōs lītyz zynōja. Pēteronu beja nūbendiejš Stalins, a sīva beja izsyuteita iz 10 godim lagerī. Jai beja divi maitys. Pec atbreivōšonys jei gribāja braukṭ pi maitom, bet myra Petropavlovskys staceji gaideidama viļcīni. Tymā staceji vajdzāja gaidāṭ divi voi trejs nedelis, lai tyktu viļcīnī. As viļcīnī tyku ar kukuļōšonu, atdevu sovu peļni, kū beju nūpeļniejusā 7 godu laikā, tod tyku iz ūgļu vagona.

Lagerī bīdama dzierdieju, ka Stalins asūt 1948. godā nōcṭ pi sliedzīnṭ, ka žydi asūt tautys īnainīki i dūmōjš žydim īkōrtōṭ Sibireji atsevišku apgobolu, kur jūs vysus nūmatynōṭ. Stalinam bejš plans vysus žydzus salasāṭ pa Krīveji kūpā i nūmatynōṭ vīnuvīt. Bet napaspiejš tō plana izvāstṭ. Taidys lītyz maṅ pastōstāja poši žydi, kurus satyku Sibireji. Storp tīm beja pulka izgleitōtu i augsti stōvūšu personu: viceministri, prokurori, žurnalisti, rakstnīki. Daudzus Stalins nūmaitōja, cytus izsyutāja. Vysvairōk gadājās bīt

kūpā ar īspaideigūs personu sīvom. Tōm, kas naspāja strōdōt, stōvūklis beja bezcereigs. Jōs myra vīna pec ūtrys. Dažom as paleidzieju: devu nu vyrtuvis kartupeļu myzys, čaulys voi siļču i zyu īškys, jōs nabadzeitis vylka dzeiveibu kaidu laiku, cikom izlaidā goru.

STALINA PREMEJIS

Kaidu laiku ļūti mūdī beja Stalina premejis. 1953. goda sōkumā Sibirejī maņ beja saruna ar vīnu pedagogu. As jam sacieju: „Asmu dzierdiejusā, ka augstōkō premeja pasaulī, kū pīškir, ir Nobela premeja”, muns sarunu bīdrs ar lelu nyknumu sacāja: „Kas ir Nobela premeja? Māslys. Vot Stalina premeja, to ir koč kas!” Tymūs godūs Stalina premeji dabōt nabeja nimoz tik gryuši. Vajdzāja tik sacerāt dzīsmi Stalina gūdam i 150000 rubļu kešā. 1949. godā vīns latvītš, kas beja beidzš Petrogradys konservatoreji 1915. voi 16. g. ŗaizī ar Dominīku Brižinski, komponāja muzyku vīnai dzīsmāi par Stalinu i dabōja 150 000 rubļu. Daudzejī, kam nabeja kauna i pošlapnuma, sazaceņtā Stalina cyldynōšonā. Tei beja eista līkuļu sacenšeiba. Beja rībeigi lasāt, kū jī rakstāja, bet jīm nabeja kauna laist tū klajā ar pylnu parokstu. Varbūt jī tū darāja dzārumā. Pi taidim Stalina slavynōtōjim, kas napazyna rūbežu, beja latvīšu rakstneica Sakse. Jei leida ōrā nu ōdys, iztopdama tam tiranam, kas miļjonus nūmūcāja i nūbeņdāja.

PLANA IZPIĻDEIŠONA

1949. goda pavasarī Varakļōnūs beja šaids gadīnš. Kolhoza „Boļševik” sapuļcī īzaroda partejis runōtōjs i plaši skaidrōja, cik

vaļstái ir vajdzeigi lyni. Lynu siejumu šūgod vajagūt pacált, jys nōcá ar prīšklykumu šūpavasár (tys, ir, 1949. godā) apsāt 35 ha ar lynim. Tod jys aicynōja, lai paceļ rūkys, kas taidam prīšklykumam pīkreit. Vysi sapuļcis daleibnīki pacálá rūkys. Tai tod jautōjums izšķierts vīnbalseigi. Šys kolhoza sapuļcis lāmums dreīži pazarōdāja presē. Atgō siejis laiks. Ar lynim apsāja tik 9 ha parádzātūs 35 ha vītā. Bet avízá „Stalina Ceļš” rakstāja: „Kolhozā Boļševik siejis planu izpiļdāja ar uzveji”. Tik precīzys zinis snīdz jūs avīzis. Cylvāki pi taidom ziņom ir pīroduši. Papeirs ir pacīteigs, tys panas vysu.

CIK KULTURĀLY IR PARTEJIS AGITATORI

1949. goda rudinī Varakļōnūs beja šaids gadīņš. Mōlnīku sādžā beja sapuļcá, tymā īzaroda pyrmō sekretara vītnīks i runōja par ražys nūdūšonu vaļdeibai. Rudzi jau beja nūplauti, bet vāļ nakulti i agitators beja atsyuteits ļaudim atgōdynōt, nūdevu izpiļdeišonu. Jys runōja kaidys divi stuņdis i pa dīnu nūzastrōdōjuši i nūvōrguši ciļvieceni klausājās žōvōdami i snausdami. Tei ir parosta līta kolhozu īkōrtā, ka cylvākim naktš atpyuta teik traucāta, jīm pa vokorim ir jōīt iz sorkonijīm styureišim i jōzaklausa agitaceja. Runys beigōs agitators īkorsa i pīprasāja, kab labeiba bētu nūkulta. Tod ļaudš cālá ībyldumus, ka napīteik kuļamūs mašīnu i tryukst dagvīlys, partū dorbi i kavejās. Iz tū partejis pyrmō sekretara vītnīks sacāja: „Ka jiusim nav ar kū kuļt, to kulit ar tū, kas jiusim bikšōs, maņ par tū nav nikaidys dalis, tik jōbīn izkultam i vaļstái jōnūdūd nūdūkli.” Tod vīna sīvená atsasaucá: „Nu to patš parōdi, kai tū dora!” Pec tam leljš veirs beja kai par muti systs, narunōja vairs nikō i izgaisa nu sapuļcis. Taidu gadīņu beja daudz, kur vajdzāja

klausātīs varys veiru rupeibys, kas sevi skaitāja par sabīdreibys paraugu i vadūnim.

PELŠE LATVĪŠU NŪDEVIEJS

1957. goda 24. oktobrī Varšavā īzaroda Latvejis komunistu pyrmīs sekretarš Pelše kūpā ar desmit pavadūnim, lai agiteitu pūļu jaunatnái i lai pīzadaleitu oktobra revolucejis svātkūs. Par Pelšis lūmu Latveji būtu jōzyna kotram latvīšam dzimtinī i emigracejī. 1949. goda zīmā pa vysu Latveji runōja, ka būs cylvāku izsyuteišona. Reigā studenti grīzās pi Augusta Kirhenšteina ar jautōjumu, voi ir pamats taidom baumom, ka cylvākus syutās iz Sibireji. Kirhenšteins beja devš taidu atbīldi: „Cikom as būsū vaļdeibys pīrīškolā, as naatļaušu sovu tautu izvāsť”. Deļtam dekretu par izvesšonu vajdzāja parakstāt Kremlī, iz kureini ar specialu viļcīni aizbraucā Pelše. As poša tū viļcīni redzieju, kas gōja caur munu staceji. Pelše aizbraucā iz Moskvu i parakstāja tautys izvesšonys dekretu. Latgaļus izvādā iz Omskys i Tomskys apgobolu, bet reidzinīkus i cytu provinču latvīšus iz Amurys zāmi. Izvesšona nūtyka 1949. goda 25. martā, tū dīnu saucā par postora dīnu. Kas Pelši pazeist, tī soka, ka jys Moskvys pīrīškā leinūt iz vādara. Nu latvīšu komunistim dzierdieju, ka poši latvīšu komunisti Pelši neist jō glāvuma deļ. Pelše turūtīs pi varys tik ar Moskvys žielesteibu i asūt eists solmu veirs, lai iztaptu Moskvai, Pelše asūt nūdevš vairōkus latvīšu komunistus, kam bejš koč cik patstōveigs raksturs. Pa Latveji gadājās daudz ceļōt i būt kūpā ar dažaidu kōrtu cylvākim, mōceitim i vīnkōršim ļautenim, bet nadzierdieju nivīna, kurs par Pelši būtu labi izasaciejš, vysy jū apzeimōja par leidieji i glāvuli.

PAR RELIGEJI I GAREIGŪ DZEIVI

Ticeiba i ticeigī Pad. Sav. teik apkarōti ar vyslelōku nažielesteibu. Pec Stalina konstitucejis ticeibys breiveiba i antireligiozō propaganda ir vīnaidī atļautys. Bet tys ir tik iz papeira. Praksī ir pavysam cytaidi. Antireligiozū propagandu atbolsta ar vysim leidzeklim, tam mierkim izdūd miļzeigys summys, bet ticeiba teik zaimōta, izsmīta i vaineigī palīk nasūdeiti. Faktiski kotrys praktizejūšs ticeigīs jau teik skaiteits kai vaļstāi nauztycams.

Cītumūs religiskō praksā teik vysnyknōk apkarōta. Tikleidz mūsus apcītynōja 1940. goda 19. majī, īvadūt cītumā nu mūsīm pajāmā vysys viertš lītys: stuņdinīkus, gradzynus, auskorus, krellis i vysus religiskūs prīškmatus: pōtoru grōmotys, rūžukrūņus, škaplerus, kristeņus, medaleišus svātbiļdeitis i tūs vysus sasvīdā vīnā kōktā. Cītumā as beju par religiskōs dzeivis vadeitōji vysōs četrōs kamerōs. Mūsus škeira sīnys, bet goram sīnu nav, tys īt cauri myurim. Reikōjam kūpejis lyugšonys, atzeimōjam svātku dīnys, pīm. Zīmyssvātkus i Leldīnis atzeimōjam kūpeji pa kamerom. Zīmyssvātkūs lauzām kaladu i Leldīņōs poši svietājam maizi.

As nūturieju mōceibys (spredikus), turieju prīšklasiejumus nu Bazneicys viesturis i moralis, izskaidrōju katōļu Bazneicys mōceibu i pec atminis kotrai svātdīnāi stōstieju Evaņģeleji, bet del cytom kamerom Evaņģeleji pōrrakstieju nu prōta. Tys beja Minskys cītumā, kur mās palykom 13 mienešu, bejom kontaktā vīns ar ūtru. Ar veiru, kas beja tymāpaļ cītumā, beju pastōveigā kontaktā 9 mieneši. Zynōju, kū jam pratynōtōji vaicōja i kū jys atbiļdāja. Sadabōjam šaidu taidu papeiru. Ka cyta papeira nabeja, to lītōjam cigarešu kōteņus, kurus atrullājam i izleidzynōjam. Kai tiņti izlītōjam kokla skolōšonai īdūtūs medikamentus i par rokstamū

spolvu nūderāja pōrškalts slūtyš zarenš. 1941. godā nu jauna goda leidz 29. junām kotrai svātdīnāi beju sarakstiejusā Evažgeleji. Pādejū Evažgeleji pazeimōtu Svātūs apostolu Pītera i Pōvula dīnā 29. junī rokstūt maņ aptryuka tiņtis, tod as īgrīžu pierstā i pabeidžu rakstāž ar ašni. Kod 3. julī mani izsaucā izvesšonai, sazacālā taidš savilņņōjums, klīgšona i raudōšona cītumā, ka vajdzāja izsaukt papyldu spēkus. Cītumneicys caur lūgim vycynōja rūkys i saucā: „Māš grybom īž tāv leidza”. Dauž osoru tūlaik tyka izlīts. Kaidus augļus muns dorbs dāvā, nazynu, bet pošai gon sagōdōja gondariejumu: beju sazamīrynōjusā ar sovu stōvūkli i sevi piļņeigi atvieleju Dīva zinī. Mýsu giminis materialō dzeivā beja izpūsteita: sāta izlaupeita, vysa manteiba atjymta. Maņ mugorā vairs beja tik pušsapyvš kraklys — vairōk kai godu mugorā, kuru atejī soltā iudini pamožgōju i slāpnu otkon apvytku mugorā. Nabeja maņ vairs nikaidu cytu interešu, kai vīņeigi turāž morali cītumnīku vydā. Vysys tōš vierteibys, kas nazkod beja saistiejušys uzmaneibu, beja zaudātys, tagad atlyka tik dūmōš koncentrātis iz sovu Radeitōji i dalātis liktinī ar taidim paž nalaimeigijim kai as.

Beja skaidrys, ka māš dzeivojom tīsyskōš īkōrtys katastrofys laikmetā, laikmetā, kas ir lapns ar sovim sasnīgumim tehnikā i nu ūtrys pusis cylvāks ir īgryusts taidā pūstā i beztīseibā, kur volda nataisneiba, cītsirdeiba i brutalitatā tik lelūs apmārūs, kaidus nikod cylvāku viesturā vāļ nav pazynusā. Ticeibys apspīššona i izsmīšona turpynōjās i lagerī Kazahstanā. Kaidus tik zaimu i lōstu vōrdus nazagadāja dzierdāž, lykōš, ka vysvairōk zaimōja Jaunovu Mariji. Taidūs gadīņūs as vysod pi sevā kluseibā skaitieju „Esi sveicynōta, Marija”. Kazahstanā aug kaidš mežūņeigs ierškeižu kryums, saukts „šypovnik” ar skaistom, sorkonom ūgom rudinī. Maitinis nu dorba īdamys beja nūvejušys krellis, leidzeigys rūžu krūnām, jōš īdāvā

maņ i as tū pakōru pi sovys gulš vītys. Pymijā obyskā, kaidi tī beja gondreiž kotru mienesi, meklātōji ūgu krellis saplāsá i sameidāja kōjom. Par dīvkolpōjumim runa navarāja bīt. Lagerī administraceja beja nūvārōjusá, ka as sevī kluseibā skaitu lyugšonys, deļtō beju īsaukta par monašku. Ar bezdīvim bīži iznōcá disputi, bet jūs argumenti beja tik muļkeigi i ticeibys lītōs jī sevi parōdāja eisti kai analfabetus. Ar bazneickungu Stagari 1947. godā ŗaizī braucám nu Kanskys (Sibirejī) leidz Riezeknái. Jys stōstāja, ka leiši aicynōjuši jū nūturāt dīvkolpōjumus, tymā apkōrtnī bejš dauđz leišu. Vīnu ŗaizi jys nūturiejš dīvkolpōjumu (sv. misi) mežā iz calma, paklōjš sovu kabatys lakateni, glōzeitá nūderiejusá par bičeri, bet hostejis bejušys atsyuteitys nu Latvejis. Kaidys 10 sīvenis tymā mežā pīzadaliejušys dīvkolpōjumā.

1957. g. b-kgu Stagari otkon izsyutāja iz Mordovejis autonomū apgobolu i 1961. godā jys tī vāļ beja, nu jō vāļ sajiemū viestuli.

Laikā nu 1947. leidz 1950. g. (leidz munai ūtrāizejai apcītynōšonai) Varakļōnūs bazneicys pīškā iz laukuma kotru svātdīņ beja pret-religiska satura runys. Kai bazneicā beidzās dīvkolpōjums i cylvāki izgōja ōrā, kaidis bezdīvu organizacejis pōrstōvš kōpá iz gaļdená i runōja. Runōtōji nabeja vītejī cylvāki, tys ir, nabeja latgalīši, pa vysu laiku natyku dzierdiejusá nivīna latgalīša bezdīveibys agitatora, vysu runōtōji beja pōrnūvodnīki. Pi tam storp runōtōjim nabeja nivīna vacōka cylvāka, bet gon jaunekli ar lelu dūšu. Jūs runōs beja dauđz naida i nyknuma. Varāja manāt, ka jī poši sovā sirdī ir nalaimeigi cylvāki. Nabeja jūs runom dauđz klauseitōju. Pīgōja klōt vīns ūtrys, pazaklausāja i aizgōja. Par tīm bezdīveibys sludynōtōjim cylvāki mādzá zūbōtīs, ka jī sludynojūt mierkača ticeibu, jo golvonīs arguments jūs runōs beja tys, ka cylvāks naasūt Dīva radeits, bet atsateistiejš nu zamōkys byutnis —

nu cylvāk-leidzeigim mierkačim. Taipaṭ kotrā sapuļcī religejai teik taiseiti uzbrukumi, taipāṭ tys ir presi. Komjaunīšim jau patš par sevi taipāṭ kai vaļstš ģriednim ir nūlīgts apmeklāṭ dīvkolpōjumus voi pīzadalāṭ ceremonejōs, kurōm ir religisks raksturs, pīm. krystobōs, kōzōs voi bāṛōs. Školu jaunatnā ar vysim leidzeklim teik atturāta nu dīvkolpōjumu apmekleišonys. Svātdīņōs priškpušdīnī, kod nūteik dīvkolpōjumi, školu jaunatnāi ir kaidys obligatys nūdarbeibys: kōra voi teatra mieginōjumi, gimnastika, sporta spielis voi ari jūs syuta lauku dorbūs kolhozūs. Svātdīņōs pecpušdīņōs ir dejis, kino izrōdis, teatra priškņasumi. Vyss ir tai nūorganizeits, ka cylvāks nav breivs patš par sevi, arviņ jys ir ģvyllkts kaidā masveideigā nūdarbeibā, arviņ borā, kur uzraugs stōv klōt i kura pīnōkums ir snīgṭ ziņōjumus drūšreibys ģstōḡom.

Rakstureigi, ka bezdīveibys propagandu Latgolā izplatāja trešu ṛaizi munā myužā ģnōcieji nu cytim nūvodim: 1905. godā, 1919. g. i otkon pec beidzamō kara i kotru ṛaizi jī nōcā kai Latgolys tradiceju i Latgolys gora iznycynōtōji. I kū jī nāsā jaunu, tys izarōdāja par saimnīcisku pūstu i moralisku pagrimšonu: sōka pīaugṭ lauleibu šķieršonys, kurys agrōk tikpaṭ kai napastōvāja, dzeršona i izlaideiba. Tī ir tī augli voi tei dōvyna, kū nāsā jaunīs laikmets. Ka Rītumu pasaulām teik stōsteits, ka Padūmu Sav. pastōv ticeibys breiveiba, to tī ir maly. Naīrūbežōta breiveiba ir tik bezdīveibai, a ticeiba teik apkarōta vysur i vysod, ticeigī teik izsmīti i pazamōti. Ka daṅys bazneicys ir atvārtys, tys vāļ nazeimōj ticeibys breiveibu. As poša beju ocu līcineica, kai mōtis ar pōtoru grōmotom rūkōs ceinājās ar komjaunīšim bazneicys durovōs. Mōtāi pi rūkys beja bārns, ar kuru jei gōja bazneicā, bet komjaunīši rōvā tū bārnu prūjom i nalaidā bazneicā. Voi tei ir ticeibys breiveiba? Taidi gadīni nav vīneigī, kaidus minieju. Bazneicys aplīk

ar lelim nūdūklīm, bazneicys inventars skaitōs vaļstš ūpašums, par kuru vajaga moksōt, nūdavys. Bet kas lai moksoj i nu kaidim īnōkumim? Cylvāki jau tai ir nabadzeigi, olgys ir zamys i kolhoznīki, kas ir golvonī bazneicys apmeklātōji, rudiņūs bosom kōjom, nu dublim, pīlejušūs teirumūs valk ōrā kartupeļus, lai prodzeivōtu voi losa vōrpys teirumā. Cik daudzi taidi cylvāki var atbaļstātš bazneicu, tys ir kotram saprūtams. Jaunys mōjis ir sacaltys tik partejis bīdrim, bet tauta smūk pušsakrytušōs budkeņōs, deļ kurom tryukst remonta materialu. Kod bazneicys, kas aplyktys ar lelym nūdūklīm, slādz nūdūkļu nasamoksōšonys deļ, tod pasaulām paziņoj, ka tauta ir palykusá izgleitōta i jai bazneica vairs nav vajdzeiga. Ari tī ir maly. Patīseiba teik apslōpāta. Eistōs varūnis par ticeibu tagad kai cara laikā ir Latgolys mōtis, bet na vuiceitī cylvāki, kas īt kompromisā i dūmoj tik par sevi.

1949. godā Reigā dorbōjās Gareigīs seminars. Varūnim vajdzāja bītš tīm, kas tī mōcājās. Ŗazi bazneicys laukumā satyku pošu veiskupu i redzieju kai kleriki steidzās iz dīvkolpōjumu. Bet preteimgōjieji jīm izsacāja lomu vōrdus, zaimus, svīdá māslus seji, pagiva smīļktš voi akmisteņus nu zāmis i svīdá iz klerikim. Kleriki tūmār iz tū nikai naatbiļdāja. Bet kas beja tī, kas svīdá māslus iz klerikim? Tī nabeja ni kīnīši, ni japāni, ni korejīši. Tī beja krīvu draugu tauta, nu kurys kai vīnmār teik uzsvārts, ka latvīšim vysaids lobums ir nōcš. Jī pa Reigu staigoj kai voldūšō tauta. Reigys jyurmolā jī ir pajāmuši sāv lobōkōs vasarneicys, kuru bejušī īpašnīki ir Sibirejī.

Religejis atvītōšona īt plašumā. Kotrā lelōkā piļsātā ir Lenina statuja. Garomgōjiejim teik atgōdynōts nūlīktš golvu statujis priškā. Cikom vāļ Stalins beja gūdā, beja popularys brošys, nosojamys pi

kryutim ar spraudi voi kiedeitī. Tymōs brošōs beja Lenina i Stalina biļdis — rībeigi slapkovu attāly.

Pi luteranim īsvieteišonys svātku vītā tagad ir īvasti pylngadeibys svātķi, 18 godu vacuumā pavasarī nūtur aktus ar politiskom runom, dzīsmōm, pučom i nūdrōztom frāzjom par laimi komunisma paradīzī, kurai natič poši runōtōji, jo tī sapni kotru godu sabryuk.

Ir īvasti kopu svātku atvītōjumi — ar revolucionarom dzīsmom, orkestri i bungom. Eists surogats. Bet eistō ticeiba nav myrusá, tei ir dzeiva, tei ir dzili cylvāku sirdīs, tei ir katakombōs kai pyrmijūs kristiteibys myužūs: cezara kults beja dīnys gaismā, a ticeiba vīnam eistijam Dīvam katakombōs. Lagerī satyku ciļvieceņus, kas kristeņus nosōja pi sevá īšyvuši drābju veilī, jo atklōti nikaidus religiskus prīškmatus nadreikšt turāt, taipať nadreikšt bolsā pōtorus skaitāt voi dzīdōť religiskys dzīsmis.

ATMINIS NU CEĻŌJUMA PA SIBIREJI CELÄ IZ DZIMTINI

Par sovu atbreivōšonu i ceļōjumu jau drusku stōstieju, itā grybu pīmināt vēl dažus seikumus. Pec ostoinim godim lagerī mani atbreivōja pyrms termina kai pyrmryndneicu 1948. gada 7. janvarī. Dabōju aplīceibu, ka asmu breiva nu lagera bet maņ kai izsyuteitai pīmārōja 39. pantu i partū ka maņ atlaisšonys dokumentā beja raksteits „sabīdriski beistams elements” (социально опасный элемент) i taidim nav breivi apzamásť rūbeža tyvumā i golvys piļsātā. Tū apgobolu, kur beja mýsu lagers, sauc Kaktenkul, kas kazahu volūdā nūzeimōj „Dabasu zylys azars” i ūtra vīta beja Džezkazgana (slavonōs kapara raktuvis) 90 km. As aizbrauču iz

apgobola golvys piļsātu Karagandu, kurai blokus divi kilometri byuvej jaunu Karagandu. Tī ir jaunys byuvis, lelys boltys ceļtnis, a vacō Karaganda ir ūgļu raktuvju piļsāta: zamys, mozys mōjenis, caltys nu mōla, putekli, dyumi i nateireiba tī volda. Apkōrtná ir leliska: mežu nav, tik akmiņu kolni, tai sauktōs sopkys, kas mirđz saulī. Iz Karagandu mani aizvádá ar automašini. Kolni sastōv nu sorkona i bolta mōla i nu tōlīnis tī speiđ pret dabasim kai bazneicu tūrni. Ībraucūt Karagandā stuņdinīks rōdāja 12 stuņdis dīnā pec Moskvys laika, a pec vītejō laika beja četrys stuņdis pecpušdīnī i tīpaļ pi stuņdinīka beja termometris, kas rōdāja 45° C zam nullis. Karagandys stacejī maņ bileta napōrdává iz rītumim (Latveji), beja vajdzeiga apgobola milicejis prišķnīka atļōvá. Vajdzāja meklāt tō prišķnīka. Maņ vyss beja svešs, beja solts i tyvōjās jau vokors. Gōju pa tū ūgļu raktuvju piļsātu i dūmōju: pazaprasišu kur pōrgulāt par nakti, beju vysā pīkususá. Bet nivīnā budkenī maná napījámá par nakti, lai gon pīsūlieju samoksu, vysur syutāja ōrā, jo miliceja ir nūlīgusá pijimļ svešinīkus, partū, ka beistās nu spīgim. Tai as nakts mōjis naatrodu, bet izzynōju, kur ir miliceja i laižūs iļ iz tū pusi. Pa ceļu braucá kaidis kazahs rogovōs īsiedš. Prosu, lai mani pavad. Nabeja jau tī nikaida siedeklá, paļ maisa, kaidis Latvejī parosti rogovōs beja, kazaham nabeja. Pabraukusá dažus metrus, vaicōju kazaham, cik jam vajdzās moksōļ par pavesšonu. Jys maņ atbiļđ: 25 rubli. Tei deļ maná beja lela nauda. As jam pīsūlieju 5 rubli, a šys sovetu pilsūnš izvālá mani nu rogovom burtiski kai bluči, jo as beju leidzeiga blučam: kōjis beja aptyukušys, as tūlaik slymōju ar reimatismu. Poša beju gierbusās lagerneicys pupaikā (kīnīšu izceļsmis apgierbs i tō nūsaukums), kōjōs beja valinkys, a rūkys sateitys kūkvylnys deči, partū ka cymdu nabeja. Tys dečš maņ beja nūdereigs vysaidim gadīnim: varieju sateiļ rūkys celā, braucūt

sateiņ kōjis voi siežūt podlikt sáv apakšā, i guļūt derāja kai apsaģša. Tod kai kazahs mani izgryudá nu rogovom, as pīzacālusá nūpurynōju snīgu i laižūs iņ. Beidzūt galeigi pīkususá pa snīgainu ceļu nūklivu pi milicejis prīšknīka i parōdieju sovus dokumentus. Prīšknīks beja ciļvieceigs i maņ izrakstāja mozu lapeni, ka varu braukt iz rītumim, bet na tyvōk kai 50 km nu rūbeža. Ar tū papeiru prīceiga devūs iz staceji, lai aizjymtu ryndu pec bileta. Tyvojūtis pi stacejis, jau mátās tymss. Stacejis tyvumā iz celá preteim nōcá kaidys veirīťš i sōka iz mani vārtīs. Tod tys veirīťš apzavārá apleik i tai ka nabeja nivīna cyta cylvāka kai máš divi, tod jys ōtri pīzasteidzá pi maná i sōka rauť maņ nu rūkom deči, bet as ceiniejūs preteim i klīdžu „Что вы?” (Kū jiuš?), mieginōju turāť deči pi sevá. Tymā breidī nu kaidys budkenis izleida cylvāks i tys ļaundarš, kas gribāja maņ izrauť deči, památá mani mīrā i aizgōja paceļu. Tai beidzās pyrmō dīna Karagandā. Staceja beja pylna ar viļcīnā gaideitōjim. Viļcīnš iť tik vīnŗaiz dīnā pec pušdīņom. Šudiņ viļcīnš jau aizgōjš. Tai ka beju galeigi pīkususá, tivleņ lykūs iz greidys. Vysmoz tys beja labi, ka telpa beja sylta i greida nu kūka. Lagerūs beja tik mōla greida, kas pa zīmu beja solta i tī as dabōju reimatismu. Iz reita pusi tai ap četrom stuņdom jau stōjomās ryndā pec biletim, lai gon leidz viļcīnám beja vāļ kaidys 12 stuņdis. As tyku samārā tyvu pi kasis lūdzená i dūmōju, ka dabōšu biletu i tikšu prūjom ar pyrmū viļcīni. Bet ap sešom stuņdom reitā stacejis telpā saskrāja uborščiku komanda (teireitōji) i izdzyna mýsus vysus ōrā, kur soltums beja 45° C zam nullis. Máš lakstājam i mieginōjam sasilt. Pec pušūtrys stuņdis mýsus laidá iťškā stacejī. Pa tū laiku jau beja klōt pīnōcš vairōk cylvāku, kas gribāja tikť iz viļcīni. Cyti tyka prīškā i mani aizgryudá pošā ryndys golā. Kas beja styprōki, tī tyka kasái klōt, vōjōkūs aizstyumā molā. Iz viļcīni pōrdūd tik nūteiktu biletu skaitu,

cytim vōrdim, biletu daboj tik tī, kas tyvōk pi kasis lūdzená. Tōs dīnys pecpušdīnī viļcīnš pīgōja i aizgōja. Vairōk stacejī palyka gaideitōju nakai beja aizbraucieju. Nabeja maņ laimis i vālōk. Stacejī nūdzeivōju 2 dīnys i trejs nakts. Trešā dīnā radzu, ka as tá varu miert, a bileta nadabōšu, nu ryndys kotru ņaizi mani izgryudá. Tod as grīžūs pi stacejis apkolpōtōjis i lyudžu maņ nūpierkt, biletu, as jai sacieju, ka aizmoksōšu, cik vajdzās. Pi sevá as dūmōju, ka bēs kaidu 30 voi 50 rubļu. Bet apkolpōtōja maņ atbiļd, ka šei biletu nūpierkt navar, bet var maņ paleidzāt tik, pi lūdzená i tys maņ moksōš 150 rubļu. As nu tōs summys nūzabeidu, tei beja deļ maná miļzeiga nauda. Sōču tiergōtīs, pīsūlieju symtu rubļu, jei napīkryta, beigōs vīnōjamās par 120 rubļu. Tei apkolpōtōja sacāja, ka šei naasūtá vīna, naudu vajagūt sadalāt storp grupys lūceklim. As jai īdevu 120 rubļu i jei ar tīm aizgōja meklāt draugu, kas mani pīlaisš pi lūdzená. Pagōja dīna i aizgōja viļcīnš. As arviņ vāļ beju staceji i gulieju iz greidys. Jau beja catūrta dīna kai as ībrauču Karagandā i as arviņ tōli nu kasis lūdzená, gondreiž ryndys golā. Nav ni apsortu, ni apkolpōtōjis, kurai īdevu naudu. As dūmōju, ka niu vyss pa golam, bēs gaisusá nauda i nadabōšu bileta. Kasīrs jau lūdzeni atver i sōk pōrdūt biletus. Vysa rynda sazakust, kai saviļņōta jyura. As stōvu nūmalī i gaidu. Pieški īnōk milicš i izsauc munu uzvōrdu. Pi tam jys izsauc lelā bolsā, lai vysy dzierd i maņ soka: „Tivleņ áj pi kasis ar šū dokumentu, kasīrs táv pōrduš biletu bez ryndys”. As pascieju paļdis miličam, pajiemu dokumentu i gōju pi kasis. Bet pyrms nakai tyku pi lūdzená, ziņkōreiba mani vylka pasavārt, kas tys ir par dokumentu, jo tys beja salūceits i nabeja īlykts konvertā. As atvieru dokumentu, kai tū papeireni milicš saucá, i breinōjūs. Tys beja bolts papeira gabalēš, iz kura nabeja nivīns burts izraksteits. Tūmār kai jau maņ beja pavālāts, as gōju ar tū pi

lūdzená i padevu papeireni kasīram i prasieju biletu iz Reigu. Kasīrs acim radzūt beja tōs grupys daleibnīks, pajámá papeireni i tū naatlūciejš valī nūlyka molā i izdává maņ biletu leidz Reigai, i naprasāja nikaidu cytu dokumentu. Smaideidams kasīrs maņ vaicōja: „Cik tu samoksōji par itū?” Bet as izalyku, ka jō nasaprotu i aizgōju prūjom. Kasīram pascieju paļdis par biletu. Catūrtā dīnā pec ībraukšonys Karagandā as izbrauču ar bileti iz Reigu. Bez lelōkom kibēlom nūbrauču leidz Petropavlovskam, a tī otkon īstygu gryuteibōs. Petropavlovskā beja cylvāki, kas sādāja četrys nedelis i gaidāja viļcīni. Myra nu izvōrguma. Maņ nabeja izredžu tikť viļcīnī. Cylvāku kai tiergā. Stacejis īškā i nadūmoj tikť. Stacejis ōrspusī ap sātmalim iz maisim sādāja cylvāki i gaidāja nōvis voi breinuma. Šausmeigōku skotu gryuši īzadūmōť. Cylvāki sād iz maisim, tī jūs vysa bogoteiba. Sōk krist ū snīgs. Iz mýsim pīkryta bīza snīga kōrta. As dūmōju pi sevá: voi as tá nōvi gaideišu, pec tam kod asmu tykusá ōrā nu cītumim i lagera? Stōjūs sakarūs ar vīnu dzelzceļnīku. Jys apsūlāja, ka par 120 rubļu mani palaišš iz ūgļu vagona leidz Moskvai. Iz tō ūgļu vagona brauču leidz Moskvai 4 nedelis. Sverdlovskā, cikom viļcīnš stōvāja, aizgōju apzavārt piļsātu i apkōrtni. Piļsātys ōrspusī meža molā parōdāja tū vītu, kur sadadzynōts pādejīs Krīvejīs cars Nikolajs II ar vysu saimi.

CYLVĀKU IZPUTYNŌŠONA

1949. goda kolektivizacejis laikā cylvāki tyka sasaukti sorkonijūs styureišūs i partejis agitatori ceņtās īstōstāt, kaida dabasu vaļsteiba jūs gaida, kod īstōš kolhozūs. Zynoms, nivīns tam naticāja, varbýt izjemūt dažus sliņkus i plāgurus, kurim nabeja nikō kū zaudāt, partū ka nu jīm nabeja nikō kū pajimť. Cylvāki tymā

sapuļcī beja ļūti nūspīstā gora stōvūklī kai tyva cylvāka bāṛōs. Daži mieginōja cālṭ ībyldumus, tūs vysus pec tam deportāja 25. martā iz Sibireji. Sapuļcis, kurōs tyka paziņōta kolektivizacejis programa, nūtyka goda sōkumā i vysī tī, kuri tyka turāti aizdūmōs, voi kas koč kai izasacāja pret kolektivizaceji, vālōk izgaisa. Agrā pavasarī X pogostā pīdzeivōju šaidu gadīni. Vīnā tureigā gimīnī, kur beja vysaida monta: lūpu, labeibys, audumu, kapceitys cyukys galis, īzaroda divi veirīši nu izpyldu komitejis bruņōta miliča pavadeibā ar divim tukšim pajiugim i pajāmā nu tōs sātys divi lobus zyrgus (vairōk zyrgu i nabeja), pīcys gūvš, atstōja tik vīnu vōjōku gūteni i dažus seiklūpus, pajāmā labeibu nu klietš, kuru sabārā maisūs i salyka rotūs, izjāmā audumus nu skreīnom, nu ustobys augšys nūnāsā kapceitōs cyukys galis gūrnus i vydučus. Vysu salyka pajiugūs i aizvādā. Vīns nu izpyldu komitejis veirim beja eists krūga brōlš i plykota, kurs nikod nabeja gribiejš strōdōṭ. Ūtrs beja pazeistams zyrgu meitnīks i krōpnīks pa tiergim, jys bez tam pīkūpā seikys zādzeibys, a pošam saimisteiba beja nūlaista. Lūpus jī aizvādā iz kolhoza stallim i klāvim, a par pōrejū montu nav zynoms, kur tys palyka. Ļaudš runōja, ka vedieji tū izdaliejuši poši sovā storpā. Kod vysu montu nu tureigōs sātys pogolma izvādā, saimineica apvylka lakateni iz acim i nūkryta zōleitī. As pi sevā dūmōju: voi šī veiri, kas tagad ir pi varys, izcālš laimeigu īkōrtu? Nikod nā! Nivīns pasaulī nav klivš laimeigs iz cytu osorom i nataisneibys. Nivīna īkōrta navar pastōvāṭ iz nataisneibys, tai ir jōsabryuk. Tyku pīdzeivōjusā Sibirejī i cytur Krīvejī, ka vaci cylvāki rōdāja iz sovu apkōrtni i sacāja: „Agrōk mūsīm beja vyss, tagad nav nikō: asom ubogi i vōrgi. Vysu nūlaupāja.” Komunisti mieginoj cālṭ, bet jīm vairōk sabryuk nakai spiej izcālṭ. Jūs vysa sistema ir kai

vīna laboratorēja vai izmieginošonys staceja, vyss pastōveigi mainōs.